

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
HALI KİLİM VE ESKİ KUMAŞ DESENLERİ
ANASANAT DALI

KIZILDERİLİ AYAKKABI VE GİYSİLERİNDEKİ MOTİFLER İLE
ANADOLU MOTİFLERİNDEKİ BENZERLİKLER

Tahmine AKYÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Ali EROĞLU

ANTALYA – 2022

T. C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

...../...../.....

Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Tahmine AKYÜZ

İmzası

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Tahmine AKYÜZ tarafından hazırlanan, “Kızılderili Ayakkabı ve Giysilerindeki Motifler İle Anadolu Motiflerindeki Benzerlikler” başlıklı bu çalışma 29/03/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Mehmet Ali EROĞLU

Başkan

İmza

Öğr. Üyesi Öznur AYDIN

Üye

İmza

Doç. Dr. Mustafa GENÇ

Üye

İmza

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Dünyanın önemli kültürlerinden biri olan Kızılderili kültürünün önemli bir sanatsal ögesi olan boncuk işi süslemelerin uygulandığı geniş bir ürün yelpazesi bulunmaktadır. Günümüzde halen üretimleri devam eden iki eşya türü olarak giysi ve mokasenler daha yaygın olarak varlığını korumaktadır. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk kültürünün, önemli kültür varlıklarında kullanılan motifler, kültürü anlatan şifreler olarak bir çok farklı kültür sanat eserinde değişik şekillerde kullanılmıştır. Her iki kültür kökleri itibariyle birbirine benzer özellikler barındırdıkları gibi, Kızılderili geleneksel sanatlarından olan boncuk işinde ve Anadolu’da geleneksel kültür ürünlerinde (dokumalar gibi) benzer motifler kullanılmaktadırlar. Her iki kültürde kullanılan benzer motifler tespit edilerek köken bağlantılarındaki yakınlığa dikkat çekilmek hedeflenmiştir.

Araştırma konusunun tespit edilmesinden, araştırma süreci esnasında her zaman desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Sn. Doç. Dr. Mehmet Ali EROĞLU başta olmak üzere, Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU, Doç. Dr. Mehmet SAĞ, Doç. Dr. Mustafa GENÇ, Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye Sevgili POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Ebru TAŞOK, Öğr. Üyesi Öznur AYDIN, Öğr. Üyesi Züleyha ZOR, süreçte bana yardımcı olan arkadaşım Burak Muammer DEVECİ’ye ayrıca bana daima destek olan çocuklarım Harun AKTUNÇ, Ayşe AKTUNÇ ve Emir AKTUNÇ’a ve arkadaşlarıma bu süreci kolaylaştırıp keyifli bir hale getirdikleri için minnet ve şükranlarımı sunmaktan onur duyarım.

Tahmine AKYÜZ

Antalya-2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tahmine AKYÜZ
	Numarası	20195305001
	Anasanat Dalı	Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri
	Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet Ali EROĞLU
Tezin Adı		Kızılderili Ayakkabı ve Giysilerindeki Motifler İle Anadolu Motiflerindeki Benzerlikler

ÖZ

Toplumların varlık sebeplerinin en önemli belirtilerinden biri onları temsil eden kültür-sanat eserleridir. Kültürlerin birçok zaman diliminden geçerek ve diğer kültürlerle etkileşimler yaşayarak oluşturdukları medeniyetler, kültürel sanat eserlerinin incelenmesi neticesinde, o topluma ait veriler elde edildiği gibi insanlığın gelişimi ile ilgili de bir takım sonuçlara da ulaşmak mümkündür. Özellikle Amerika’da yaşayan Kızılderili (Amerikan yerlileri) kültürleri ile Türk kültürünün benzer özellikler taşıması, bu toplumların el sanatlarının araştırılması neticesinde tespit edilmiştir.

Kızılderililerin geleneksel sanatlarından boncuk işi süslemelerde kullanılan motifler ve Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutan geleneksel el sanatlarında ve özellikle de kilim dokumalarda kullanılan geometrik motifler arasında benzer biçimsel özellikler bulunmaktadır. Farklı iki toplumun karakterini yansıtan ve bu sanat eserlerinin tekamüle erişmesini sağlayan motifler üzerinden iki kültürün sanat potasında karşılaştırması yapılacaktır.

Motifler, kùltùrleri yansıtan desenlerin en küçük süsleme birimleri olarak, uzun bir zaman diliminde inançlar, mitler, efsaneler ve yaşadıkları coğrafya gibi birçok etkenler sonucunda oluşmaktadır. Araştırma konusu olan bu iki kùltürün motiflerinin çıkış noktası genel olarak inanç sistemi ve mitolojik kökenlere dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kızılderililer (Amerikan Yerlisi), Anadolu, Dokumalar, Benzerlik, El sanatları, Kùltür, Boncuk işi, Motifler.

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
 Institute of Fine Arts

Student's	Name Surname	Tahmine AKYÜZ
	Number	20195305001
	Department	Carpet Rug and Old Fabric Patterns
	Advisor	Doç. Dr. Mehmet Ali EROĞLU
Thesis Title		Similarities between the Motifs on Native American Shoes and Clothes and the Anatolian Motifs

ABSTRACT

One of the most important signs of the existence of societies is the cultural and artistic works that represent them. It is possible to reach some conclusions about the development of humanity, as well as the data of that society, as a result of examining the civilizations and cultural art works that cultures created by passing through many time periods and experiencing interactions with other cultures. It has been determined as a result of the research of the handicrafts of these societies that the Native American (American Indians) cultures living in the USA and the Turkish culture have similar characteristics.

There are similar formal features between the motifs used in beadwork ornaments, one of the traditional arts of the Indians, and the geometric motifs used in traditional handicrafts, which have an important place in the history of Turkish culture, and especially in rug weaving. A comparison of the two cultures will be made through

the motifs that reflect the characters of two different societies and enable these works of art to reach evolution.

Motifs, as the smallest ornamental units of patterns reflecting cultures, are formed as a result of many factors such as beliefs, myths, legends and the geography they live in a long period of time. The origin of the motifs of these two cultures, which are the subject of research, is generally based on the belief system and mythological origins.

Keywords: Indians (Native American), Anatolia, Weavings, Similarity, Handicrafts, Culture, Beadwork, Motifs.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	x
GÖRSEL LİSTESİ	xi
ÇİZİMLER TABLOSU.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. KIZILDERİLİ KÜLTÜRÜNDE BONCUK İŞİ GİYSİ VE AYAKKABI MOTİFLERİ	4
2.1. Kızılderililerin Tarihçesi	4
2.2. Kızılderililerin Kültür ve Sanat Özellikleri	10
2.3. Kızılderili Kültüründe Boncuk İşİ.....	16
2.3.1. Boncuk İşinin Uygulandığı Ürünler	21
2.3.2. Boncuk İşinde Kullanılan Malzemeler ve Renkler.....	28
2.3.3. Boncuk İşinde Kullanılan Teknikler.....	32
2.3.4. Boncuk İşinde Kullanılan Motif ve Desen Özellikleri	36
3. ANADOLU'DA KULLANILAN MOTİFLER İLE KIZILDERİLİLERİN BONCUK İŞİNDE (GİYSİ VE MAKÖSEN) KULLANDIKLARI MOTİFLER ARASINDAKİ BENZERLİKLER.....	47
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	104
KAYNAK KİŞİLER	Error! Bookmark not defined.

TABLolar LİSTESİ**Tablo 1** - Sioux Tasarımlarında Kullanılan Semboller..... 44**Tablo 2** - Tasarım Öğelerinin Kullanımını Gösteren Tipik Sioux Desenleri .. 44**Tablo 3** - Sioux Tarafından Boncuk İşinde Kullanılan Mokasen Tasarımları. 46

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1 - Buz Devri ve Amerika'nın Yerleşmesi	6
Görsel 2 - Yerli Amerikan Halkları, 1492	7
Görsel 3 - Tlingit Kase	12
Görsel 4 - JW Powell koleksiyonundan Sarmal Apache sepeti.....	12
Görsel 5 - Navajo Kabilesi Battaniyelerini Dokuyor (Arizona).....	14
Görsel 6 - Kırmızı Zeminli Wedge-Weave Serape.....	14
Görsel 7 - Chaco Anasazi Kase.	15
Görsel 8 - Kirpi tüyü işlemeli Lakota model bebek taşıyıcı	17
Görsel 9 - Erkek elbisesi önlüğü.....	20
Görsel 10 - Sioux boncuk işli savaş gömleği (1880-1920).....	23
Görsel 11 - Erkek yeleği, Lakota. L. 19 inç, şerit dikişi.....	23
Görsel 12 - Blackfeet kabilesi mokasenleri taban süslemesi (1910)	25
Görsel 13 - Boncuk işli göbek kordonu saklama figürleri.....	26
Görsel 14 - Saz kökü, söğüt, boncuk, kabuktan Pomo Sepet	27
Görsel 15 - Cam - Pirinç Kürecikler - Dentalium Kabuklar.....	28
Görsel 16 - Bir kayıştan kesilmiş dokuma tezgahı boncuk işi.....	34
Görsel 17 - Aplike tekniği boncuk işi.....	35
Görsel 18 - Çanta, Bindirme boncuk işi	36
Görsel 19 - Boncuk işi dört yön.....	40
Görsel 20 - Niagara stili boncuk işleme	41
Görsel 21 - At, at nalı ve at sayısını ifade eden motifler	43
Görsel 22 - Oglala Lakota Makosen.....	56
Görsel 23 - Kars Kilimi	56
Görsel 24 - Siyu elbisesi	57

Görsel 25 - Burdur yıldızlı zili dokuma.....	57
Görsel 26 - Kızılderili Salish kültürü elbisesi.....	59
Görsel 27 - Çankırı yöresi kilimi	59
Görsel 28 - Kızılderili Sioux kültürü makosen.....	60
Görsel 29 - Denizli yöresi sofra altlığı dokuma.....	60
Görsel 30 - Oglala Siyu savaş gömleği.....	62
Görsel 31 - Kayseri/Yahyalı kilimi.....	62
Görsel 32 - Ute Kızılderili kültürüne ait bebek yeleği	63
Görsel 33 - Eskişehir/Sivrihisar kilimi	63
Görsel 34 - Sioux makosen.....	65
Görsel 35 - Afyon yöresi kilimi.....	65
Görsel 36 - Arapho Kızılderili Makosen	66
Görsel 37 - Afyon yöresine ait kilim	66
Görsel 38 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi.....	68
Görsel 39 - Aydın/Helvacıköy kilimi	68
Görsel 40 - Umatilla Kızılderili yelek	69
Görsel 41 - Sivas kilimi	69
Görsel 42 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi.....	71
Görsel 43 - Eskişehir/Sivrihisar kilimi	71
Görsel 44 - Kuzey Ute Kızılderililerine ait makosen	72
Görsel 45 - Gaziantep-Malatya yöresine ait çuval dokuma.....	72
Görsel 46 - Kızılderili Elbisesi	74
Görsel 47 - Holbein tipi Bergama halısı	74
Görsel 48 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi.....	75
Görsel 49 - Eskişehir/Mihaliç yöresine ait dokuma	75

Görsel 50 - Arizona/Navajo rezervasyonu Kızılderili makosen.....	76
Görsel 51 - Malatya /Sinanlı yöresine ait dokuma	76
Görsel 52 - Minneconjou Lakota kızılderili makosen	77
Görsel 53 - Anakara/Elmadağ yöresine ait dokuma	77
Görsel 54 - Kızılderili Siyu kabilesine ait elbise	78
Görsel 55 - İçel/Mut yöresine ait dokuma	78
Görsel 56 - Kızılderili Siyu çocuk yeleği	80
Görsel 57 - Beyşehir Selçuklu halısı	80
Görsel 58 - Apache, Mescalero Kızılderili kültürüne ait makosen	81
Görsel 59 - Sivastika motifli halı.....	81
Görsel 60 - Apaçi Kızılderililerine ait makosen	83
Görsel 61 - Bursa başlığı fes.....	83
Görsel 62 - Apaçi makosen.....	84
Görsel 63 - Ardahan Damal genç kız başlığı enselik (siğil).....	84
Görsel 64 - Arizona/ Navajo Kızılderili makosen	85
Görsel 65 - Kars/Ani geleneksel kız kıyafeti.....	85
Görsel 66 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi	87
Görsel 67 - Konya yöresine ait dokuma	87
Görsel 68 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi	88
Görsel 69 - Konya yöresine ait dokuma	88
Görsel 70 - Kızılderili Blackfeet kabilesine ait makosen	90
Görsel 71 - Çankırı yöresine ait dokuma	90
Görsel 72 - Kızılderili Blackfoot kültürüne ait makosen.....	91
Görsel 73 - Çorum yöresine ait kilim dokuma	91
Görsel 74 - Kızılderili Siyu kabilesine ait makosen	93

Görsel 75 - Çankırı yöresine ait kilim	93
Görsel 76 - Kızılderili Blackfoot/Piegan kültürüne ait makosen	94
Görsel 77 - Konya yöresine ait kilim dokuma.....	94
Görsel 78 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi	96
Görsel 79 - Ankara/Haymana yöresine ait kilim	96
Görsel 80 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi	97
Görsel 81 - Çankırı yöresi seccade kilim.....	97

ÇİZİMLER TABLOSU

Çizim 1 - Blackfeet Temel Geometrik Tasarımlar	45
Çizim 2 - Türklerin kullandığı bazı damgalar.....	52

1. GİRİŞ

Kızılderili toplumları Amerika kıtasının ilk sahipleri olması nedeni ile ve Avrupa'dan yeni yerleşimciler gelmeye başlayana kadar kıtada birçok farklı kültürler oluşturmuşlardır. Buzul çağında başladığı iddia edilen göçler ve Asya'dan Bering boğazı kara köprüsü aracılığıyla kıtaya geçişler ile başlayan bu kültürel serüven günümüzde de kendinden söz ettirmektedir. Amerika kıtasında kurulan ve dünya tarihinde etkili olan İnka, Aztek, Olmek ve Maya uygarlıkları, kıtadaki diğer toplumları da etkilemiş ve kendi içlerinde yaşadıkları coğrafi şartların da etkisiyle farklı kültür-sanat özellikleri oluşturmuşlardır. En önemli kültürel değerlerden biri olan boncuk işi; Kızılderili topluluklarının ortak kültür özelliklerinden olma özelliği taşıyan ve günümüzde de varlığını koruyup sürdürebilmiş el sanatlarından biridir. Boncuk, Kızılderili topluluklarının çevrelerindeki birçok materyali kullanarak, keşiflerden önce ilkel şartlarda elde ettikleri önemli bir malzemedir. Genelde deri üzerine uygulanan bu geleneksel sanat ürünleri bugün de popülerliğini korumaktadır. Özellikle; Kızılderililerin "mokasen" dediği ayakkabı ve tören giysilerinden günlük giysilere kadar birçok şekilde süsleme amaçlı boncuk işi kullanılmaktadır.

Türk kültürü denince akla; geniş bir coğrafyaya yayılmış, kökleri Orta Asya'ya dayanan kadim bir medeniyet gelmektedir. Türk kültür temellerinin atıldığı yer olan Asya kıtası aynı zamanda insanlık tarihinin medeni unsurlarının (kağıt, ipek, vb.) ilk keşif yerleri olması itibarıyla dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türkler yaşadıkları coğrafi şartlar itibarıyla konar, göçer bir yaşam sürdürmüşlerdir. Bu durumda kendilerine has oluşturdukları kültür sanat özellikleri olduğu gibi başka kültürlerden de etkilenmişler ve etkilemişlerdir. En önemli kültürel değerlerinden olan el sanatları ve özellikle de dokumalar günlük ihtiyaçları karşılamak için başlamış olsa da zamanla kullanılan motifler ve desen tasarımları ile sanatsal bir özelliğe dönüşmüştür. Yeni bir yurt kurdukları Anadolu topraklarında da motifleri ve desenleri kullanmaya devam etmişlerdir.

Geometrik formda ki Anadolu motifleri ve özellikle de el dokumalarında kullanılan motifler ile Kızılderili toplumlarının boncuk işi mokasen ve giysilerde kullandıkları motifler arasında benzerlikler olduğu görülmüştür. İki kültür arasında

birçok yönden benzerlik olması ile ilgili olarak farklı bilim dallarında araştırmaların yapıldığı bilinmektedir. Özellikle iki kültürü en iyi yansıtan geleneksel sanatlarından kızılderililerde boncuk işi, Türk kültüründe el sanatlarında (dokumalar,boncuku işlemler) kullanılan motifler üzerinden araştırılması sonucunda kökenlerdeki benzerliklere dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada iki kültürün motiflerinin şekil ve görsel olarak benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu konularla ilgili olarak oluşan sorulara cevap aranması sonucunda yeni sorular oluşması ve araştırmaların devam etmesi açısından bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Üç bölümden oluşan araştırmanın ikinci bölümü Kızılderililerin mokasen (ayakkabı) ve giysilerinde kullandıkları motifler, kültürleri, kökenleri, kısa tarihçeleri, boncuk işi süslemeler hakkında genel bilgi, kullanılan malzemeler, teknik özellikleri, uygulandıkları ürünler hakkında bilgilerden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde Anadolu el sanatlarında kullanılan motifler hakkında kısa bilgiler verilerek her iki kültürün sanat ürünlerinden örnekler ile tespit edilen benzer motiflerin görselleri oluşturulmuştur. Sonuç bölümünde araştırmada tespit edilen benzer motifler hakkında bilgilere yer verilerek ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Boncuk işinde kullanılan malzemeler ile Anadolu el sanatlarında ve özellikle dokuma malzemelerinde materyal bakımında farklılar bulunmaktadır. Fakat her iki kültürün el sanatları olarak bilinen boncuk işi ve dokumalar Kızılderili ve Türk kültürünü ifade eden özellikte benzer motifler barındırmaktadır. Geometrik çıkışlı olan benzer motiflerin tespiti için her iki kültürden yüzlerce görsel taranmış otuz tane benzer örnek seçilerek görseller oluşturulmuştur. Kızılderili boncuk işi motifleri ile Anadolu motiflerinin benzerlikleri sadece biçim olarak vurgulanmıştır. Tespit edilen benzer motiflerin adlandırılması Anadolu motif isimleri üzerinden yapılmıştır.

Araştırma, Kızılderililerin mokasen ve giysilerinin boncuk işi tasarımlarında kullandıkları motifler ile Anadolu'da el sanatlarında kullanılan motifler olarak sınırlandırılmıştır. Yapılan ön taramalarda Anadolu el sanatlarında benzer motiflerin en fazla düz dokumalarda, az da olsa havlı dokumalardan halılarda ve yine çok az da da olsa boncukla yapılan süslemelerde olduğu görülmüştür.

Araştırmada öncelike literatür taraması yapılarak kaynaklar tespit edilmiştir. Kızılderililer ve boncuk işi sanatı ile ilgili genel olarak İngilizce yayınlara ulaşılarak çeviriler yapılmıştır. İnternet kaynakları kullanılmıştır, özellikle de internet kaynaklarında kaynağı olan yayınlar kullanılmaya dikkat edilmiştir. Ayrıca her iki kültür ürünlerinin araştırmasında müzeler ve katalog taramaları yapılmıştır. National Museum of the American Indian ve American Museum of Natural History müzelerinin internet siteleri taranarak benzer motifli ürünler tespit edilmiştir. Güran ERBEK'in Anatolian Kilims 1-2 kilim kataloğundan istifade edilmiştir. Oktay ASLANAPA'nın Türk Halı Sanatının Bin Yılı adlı kitabından halı örnekleri kullanılmıştır.

Doç. Dr. M. Ali EROĞLU ile sözlü görüşme yapılmıştır. Kendisinin bizzat ABD'ye giderek Arizona ve New Mexsico Eyaletlerinde Navajo rezervasyon alanı saha araştırmasını, Kızılderili toplumları ve el sanatları üzerine yapmasından dolayı bilgilerine başvurulmuştur. Kızılderili el sanatlarını araştırma esnasında alandaki kaynak kişilerle görüşmelerinden ve alan görsellerinden yararlanılmıştır. Navajo rezervasyon alanında tamamlanan araştırma bulgularından yola çıkılarak yayınlanan ve yayın aşamasında olan bildiri ve makalelerden izin alınarak tez çalışmasında kullanılmıştır.

2. KIZILDERİLİ KÜLTÜRÜNDE BONCUK İŞİ GİYSİ VE AYAKKABI MOTİFLERİ

2.1. Kızılderililerin Tarihçesi

Dünya genelinde Amerikan yerli halkları olarak bilinen, Türkiye toplumunda ise yaygın olarak “Kızılderililer” tabiri kullanılan bir topluluktan bahsedildiğinde, Amerika kıtasında zengin kültürel özellikleri ile etkili olmuş yerli topluluklardan söz ediliyor demektir. Kıtanın ilk kaşiflerinden olan Kristof Kolomb, Hindistan’a geldiğini sanarak İngilizce Indian yani Hintli olarak yerli halkı adlandırmıştır (Zinn, 2005, s. 23). Türkçe literatüre; İngilizce “Redskin” kelimesinin çevirisi yapılmış ve “Kızılderili” tabiri dilimizde kabul görüp yaygınlaşmıştır. Bu tabir bazı yerlilerin deri rengini ifade ettiği için tüm yerli halkı kapsamamaktadır. Son yıllarda ırklarla ilgili söylemlerde daha hassas olunması nedeni ile “yerliler” veya “yerli halklar” tabirini kullanmak daha uygun görülmektedir (Keşaplı, 2019, s. 47).

“Amerindian” yani “Amerikan Yerlisi” terimi, Kızılderili ve Eskimo-Aleut halkları için kullanılmaktadır fakat bazılarının bu terimi sadece Kızılderili halkları için kullandığı görülmektedir. Alaska ve Kanada gibi, Kızılderili ve Eskimo nüfusunun yoğun olduğu yerlerdeki halklar için Amerikan Yerlisi denilirken; ABD’den Arjantin’e kadar olan bölgedeki halklara Kızılderili tabiri kullanılmaktadır (Britannica, 2021,). “Yerli Amerikalılar” (Native Americans) terimi şu anda ABD’ndeki “Amerikan Kızılderilileri” (American Indians) nin kısmi eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır, çünkü özellikle ulus devletin “etnisite” tanımına katkıda bulunmadaki rolüne atıfta bulunmaktadır” (Feest, 2007, s. 79).

Amerikan Kızılderililerinin kökenleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bilinen bir gerçek olarak, 15. yy’ın sonlarında Avrupalı sömürgecilerin kıtaya gelmesi ile başlayan süreçten önce Kızılderililer Amerika kıtasının yerli sakinleri olarak kabul edilmektedir (Sun, 2016, s. 636). Kuzey Amerika’da arkeolojik kazıda bulunan ve adına Clovis oğlanı denilen buluntu üzerinden yapılan genetik araştırmalar sonucunda, Amerikan yerlilerinin büyük çoğunluğunun 13.000 yıl öncesinde yaşamış Clovis oğlanı soyuna dayandığı iddia edilmiştir (Balcan, 2017, 5. Paragraf). Amerikan yerlilerinin Yahudi kökenli olabileceği gibi okyanustan gelen Fenikeliler veya

Kartacalar'ın soyundan olma ihtimalinden ve Galler'den gelen on gemi ve beraberinde gelen insanlardan oluşan soydan da söz edilmektedir (Goodrich, 1844, s. 12-13).

Kızılderili topluluklarının kökenleri ile ilgili olarak bir çok farklı görüşlerin yanı sıra Palmer tarafından Asya topluluklarından Tibet halkına benzetilmesi dikkat çekmektedir;

“Özellikle Himalayaların güney yamaçlarında, Tibet kabileleri arasında, Amerikan Kızılderililerine o kadar çok benzeyen tipler vardı ki Amerika'ya yerleştirilseler büyük olasılıkla hiç kimse onları fiziksel ve davranışsal özellikleri, giyinişleri ve hatta dillerindeki tonlamalara kadar Kızılderililerden ayırt edemezdi” (Palmer, 1988, s. 2).

Tarihi kayıtlarda kesin olmamakla birlikte 60 veya 25 bin yıl öncesinde buzul çağında Sibiry kuyılarında av peşinde koşarken, “Paleo-Indian” denilen Kızılderililerin ilk atalarının, Bering boğazı üzerinden Amerika kıtasına geçtikleri hakkında görüşler bulunmaktadır. Bu geçişin tek seferde olmadığı birçok göç dalgası şeklinde gerçekleştiği söylenmektedir (Kekevi, 2019; Özkan, 2012). Asya Kızılderilileri olarak belirtilen gruplarla ilgili olarak; M.Ö. 17-20 bin yıl öncesinde Bering boğazından geçişler olduğu gibi, Türklerden bir Alp ırkının Ural dağlarında doğuya gidip geçiş yaptığı, M.Ö. 1200 yıllarında Ön-Türk denilen bir grubun Amerika'nın güneyinde “Olmek” medeniyetini kurduğu ve devamında M.Ö. 300 yıllarında Hunlar zamanında da bir göçün olduğu yolunda iddialar bulunmaktadır (Türkkan, 2008, s. 27-28).

Kuzey Amerika'da “Athapaskan” olarak bilinen fakat kendilerini “Dene” olarak ifade eden, aynı zamanda Kuzeybatı sahilinde yaşayan Dene kabilesinin Na-dene olarak isimlendirdiği, Tlingit ve Haida kabilelerinin Cengiz Han zamanında Moğollar tarafından sürüldükleri, onlarında Çin gemileri ile Orta Asya'dan Amerika'ya geldikleri yolunda ifadeler bulunmaktadır. Bu göçlerin M.S. 1210 yıllarında Kuzey Çin bölgesinde kuraklık sonucu yaşanan kıtlıkların sebep olduğu belirtilmektedir (Kurtuluş, 2010; Stewart, 2000).

Amerika kıtasının ilk yerleşimcileri ile ilgili olarak farklı görüşlerin olduğu bilinmektedir. Modern insan tanımına uygun insanların 40.000 yıl önce Amerika’da olduğuna dair iddialar bulunmaktadır:

“40.000 yıl boyunca, yüz milyonlarca Amerikalının yerli ataları, yerkabuğunun dörtte birini kaplayan bir kıtaya yerleşerek medeniyetlerini kurdular” (Stannard, 2004, s. 93).

Yaklaşık 35.000 yıl öncesinde yaşanan Buz Devri, okyanusların çoğunu dondurarak seviyesinin düşmesine sebep olmuştur. Bu da Bering boğazı yolu ile Asya ve Kuzey Amerika arasında kara köprüsü oluşturmuştur. Yerli Amerikalıların ilk ataları bu yoldan 250 yüzyıl boyunca göç ederek tüm kıtaya yayılmışlardır (Kennedy ve Cohen, 2015, s. 6).

Görsel 1 - Buz Devrinde Amerika'da Kızılderili Yerleşimi
 (Self, Edwards, ve A., 2011, s. 9)

Fakat Amerika’da yapılan arkeolojik kazılarda sadece Paleo-Kızılderililerine ait kalıntılara rastlanmıştır. Bulunan kalıntılar, Amerika’da en az 12.000 yıl öncesinde insanların bulunduğuna işaret etmektedir (Stebbins ve Potsdam, 2013, s. 1). Yaklaşık olarak 16.000 yıl önce Avrupa ve Kuzey Amerika’nın çoğunluğu buzlarla kaplanmış (Bkz. Görsel 1) ve Sibirya ile Alaska arasında bir kara köprüsünün oluşmasına neden

olmuştur. Asya’da yaşayan, buzulsuz yaşam alanı arayan ve avcılık yapan insanlar av hayvanlarının peşinden giderken Kuzey Amerika’ya gelmişlerdir. Buradan bütün Amerika kıtasının farklı bölgelerine yayılmışlardır. Arkeologlar, Asya’dan gelen göçün M.Ö. 13.000 ile 3.000 yılları arasında Sibiry ve Alaska arasında sürdüğünü belirtmektedir. Navaholar ve Apaçiler olarak bilinen Kızılderililerin atalarının yaklaşık 8.0000 yıl önce buzullar eridikten sonra su yoluyla geldikleri, Aleut ve Inuitlar’ın ataları olan Eskimo Kızılderililerinin ise yaklaşık 5.000 yıl önce üçüncü göç dalgası ile geldikleri bilinmektedir. Göç eden topluluklar zamanla birçok kültür grupları oluşturdular. Mayalar ve Aztekler tarıma dayalı bir yaşam tarzı oluştururken, Iroquois ve Algonquianlar hem çiftçi hem de avcılığı benimsediler. Yarı göçebe olarak bilinen Micmacs ve Ottowas kabileleri avcı ve toplayıcı olarak bir kültür oluşturdular. 1492’ye Amerika kıtasının keşfine kadar her yerde farklı birçok kültür gruplarının olduğu bilinmektedir (Bkz. Görsel 2) (Self, Edwards, ve A., 2011, s. 8-10).

Görsel 2 - Yerli Amerikan Halkları, 1492

(Self, Edwards, ve A., 2011, s. 10)

Kıtaya Avrupa’dan göçmenler gelmeden önce tüm kıtada elliden fazla farklı Kızılderili topluluğu olduğu gibi Kuzey Amerika’da dokuz Kızılderili topluluğu büyük bölgelere hakim olmuştur. En kuzeyde yani Atlantik, Pasifik ve Arktik Okyanusu

(Kuzey Buz Denizi) kıyılarında Eskimo kabileleri yaşamaktadır. Kuzeyde Alaska'nın iç kesimlerinde ve Kanada'nın kuzeybatı kesiminde Athapascanlar vardır. Bölgeyi paylaşan iki grup daha vardı onlar da Salishan ve Siouan kabileleridir. Doğu bölgesine bakıldığında iki güçlü Kızılderili ailelerini görmek mümkündür; Algonquian ve Iraquoian. Diğer üç büyük aileden biri ise Shoshonean'lar Büyük Plato'da yaşadılar, ovalardaki en önemli temsilcileri Komançi kabilesi olarak bilinmektedir. Louisiana, Texas, Nebraska'da yerleşenler Caddoanlar olarak bilinen bir topluluktur. Muskhogean kabileleri doğu körfez ülkelerinde kendilerine yurt kurmuşlardır. Bunların dışında Pasifik Okyanusu'nu Alaska'dan Meksika'ya çevreleyen kırtan fazla küçük ama farklı aile grubunun varlığı bilinmektedir. Her grupta bir veya daha fazla kabile veya kabile konfederasyonu oluşturulmuştur (Palmer, 1988, s. 4). “Amerika'nın Güneydoğusu "Beş Uygar Kabile" ye (Cherokees, Choctaws, Chickasaws, Creeks ve Seminoles) ev sahipliği yapıyordu” (Flavin, 2004, s. 6).

Kuzey Amerika'da Eskimolar hariç sanki bütün Kızılderililerin aynı olduğu düşünülmektedir fakat araştırmalar neticesinde yaklaşık olarak elli tane dil ailesinin olduğu tespit edilmiştir. Kızılderili topluluklarının, başka toplumlarda da olduğu gibi işaret dili kullandıkları bilinmekle beraber bu dil ailelerinin içinde iki binden fazla lehçe ve 438'den fazla farklı dil olduğu bilinmektedir (Goodrich, 1844, s. 1988). Asya'dan yapılan en az üç farklı göçe bağlı olarak Amerikan Yerli dilleri “Eskimo-Aleut”, “Na-Dene” ve “Amerind” olmak üzere üç dil ailesine ayrılır” ve yerleşim bölgelerine göre kuzeybatı bölgesi Atapask/Dene, Mississippi'nin doğusunda Algonkin, Evie gölü çevresi Irokez, ABD'nin güneyinde kurulan devletler Muskkogee, yaylalarda yaşayan Sioux ve ABD'nin güneybatısında bulunan Uto-Aztek toplulukları belli başlı dil aileleridir (Fedakar, 2016; Örnek, 1971).

Amerika kıtasının 1492 yılında Kristof Kolomb tarafından bilinen keşfinden önce farklı milletler tarafından teşebbüslerin olduğu iddia edilmektedir. Almanlar, Araplar, Basklar, Çinliler, Fenikeliler, Fransızlar, Galliler, Hintliler, Hollandalılar, İspanyollar, Katalanlar, Polinezyalılar, Portekizliler, Romalılar ve Türkler Amerika'yı keşfetmek için teşebbüste bulunmuşlardır. Kuzeydoğu kıyılarına 6. yy'da İrlanda'lı misyonerlerin ayak bastığı gibi, 10-11. yy'larda Vikingler'in koloniler kurdukları, 14.

yy'da İzlanda'nın odun ve kereste ihtiyacını buralardan sağladıkları ve Kristof Kolomb'un 1485 yılında İzlanda'ya giderek ilk bilgileri buralardan topladığı iddia edilmektedir (Erinç, 1991; Kurtuluş, 2010). Nereye geldiğinden habersiz olan Kristof Kolomb'un ardından 1497 yılında İtalyan denizci Amerigo Vespucci tarafından tekrar keşfedilmiş ve buraları yeni bir dünya olduğunu ifade eden bu denizcinin adı kıtaya verilmiştir. Vespucci yerli halkla ilgili ilk gözlemlerinde yamyama benzetmiş, Tanrısız, iffeti, yasaları ve hükümeti olmayan çıplaklar olarak ifade etmiştir. Daha sonra kıtaya gelen misyonerler, seyyahlar, doktorlar ,askerler de birbirleri ile çelişen, ön yargılı ifadeler ile dolu gözlem notları yazmışlardır (Ertek, 1991; Keşaplı, 2019). Kıtaya güneyden İspanyol göçmenler gelirken kuzeyde ise İngilizler 1607 yılında Chesapeake körfezinden giriş yaparak koloniler kurmuşlardır. Virginia'da yapılan bu ilk yerleşimlerde coğrafya ve doğal ortamın güzelliği gelen göçmenleri çok etkilemiştir (Nevins ve Commager, 2017, s. 19).

Amerika'ya gelen yeni yerleşimciler yerli halkın dinlerini ve yaşam şekillerini değiştirme yolunda birtakım faaliyetlere kalkışmışlardır. İspanyol misyonerler Yucatan Kızılderili şamanlarını Hristiyan yapabilmek için Maya'larda kalan kitapları yakmışlardır. 19. yy'da Kanada ve ABD'de Kızılderili çocukları asimile etmek için yatılı okullar açılmıştır (Arslan, 2006; Zeytinoğlu, 2020). Kızılderili nüfusunun kıtanın keşfinden önce kıyılarda, büyük göllerin çevresinde, aşağı Mississippi vadisinde, güneybatının bazı kesimlerinde daha yoğun olarak bulunmaktadır (Doldur, 2010). Araştırmalar 1492 yılında tüm kıtada Kızılderili nüfusunun yaklaşık olarak 75 milyon olduğu ve bunun 25 milyon kadarının Kuzey Amerika topraklarında bulunduğunu göstermektedir. Kuzey Amerika'da kahverengi ırk Kızılderililerinin 10.000.000 olduğunu ve saf ırkların birbirine karışmasıyla oluşan ırkların 7.000.000 olduğu tahmin edilmektedir. Keşiften sonra ilerleyen yıllarda Kızılderili nüfusu göçmenlerin getirdiği salgın hastalıklar, savaşlar, zorluklar nedeni ile yüzde 50 azaldığı bilinmektedir (Feest, 2007; Goodrich, 1844; Zinn, 2005).

2.2. Kızılderililerin Kültür ve Sanat Özellikleri

“Yerli kültüründeki sanat ve zanaat, duyguları iletmenin ve kültürel özellikleri ifade etmenin bir yoluydu.” (Mccoy, 1972, s. 38).

Amerikan yerlilerinin kültürel özelliklerini araştırırken, hipotezler oluşturmak için öncelikle yerli hakların sözlü gelenekleri incelenmektedir. Bunun yanı sıra bazı teknikler, jeoloji, arkeoloji, botanik, zooloji gibi bilim dallarının kullanılması gerekmektedir. Ayrıca arkeoloji ve tarih araştırmacıları Amerika’ya özgü bir takım tarihi kategoriler kullanmaktadırlar, örneğin; Paleo-India (Paleo-Kızılderili), arkaik ve biçimlendirici dönemler gibi. Paleo-Kızılderili denilince yaklaşık 10.000 yıl önce insanların Amerika’ya göçünü ifade etmektedir. M.Ö. 8.000 ile 2.000 yılları arasında Amerika kıtasına yerleşen insanların çoğunun bahçecilik ve tarımı geliştirdiği döneme Arkaik dönem, M.Ö.1.000 ile M.S. 500 yılları arasındaki döneme ise biçimlendirici dönem denilmektedir. Biçimlendirici dönemde artık insanlar çömlekçilik, dokuma ve tören merkezlerinin olduğu yerleşim alanları gibi yeni gelişmeler oluşturmuşlardır (Stebbins ve Potsdam, 2013, s. 1).

“Etnologlar yerlileri altı kültür alanına ayırarak incelerler: 1) Kuzey-batı kıyı balıkçıları, 2. Kaliforniya toplayıcıları, 3. Preriler ya da çayırılık yerlileri, 4. Pueblo yerlileri, 5. Güney-doğu ve Doğu’daki tarımcılar, 6. Kutup altı bölgesi avcıları” (Örnek, 1971, s. 142)

Kızılderili kabileleri yerleştikleri çevre şartlarına göre farklı gelişimler göstermişlerdir. Bütün kıtada en az iki bin dil konuşulurken, mısır yetiştirmeyi öğrenmişler, tarım gelişmiş ve birçok farklı sebze ve meyveyi de yetiştirebilir duruma gelmişlerdir. Mısır, önce Amerika kıtasının güneybatısında, yaklaşık olarak M.Ö. 1200 yıllarında Pueblo kültürü tarafından yetiştirilmeye başlanmıştır. Pueblo halkı kendilerine has sulama sistemleri geliştirmiş ve tarihteki ilk çok katlı evleri inşa etmişlerdir. Güney Amerika, Mezo-Amerika toplumları yüksek düzeylerde teknoloji, tarım/bahçeciliği geliştirdikleri gibi kültür-sanat özellikleri ile de ileri düzeylere ulaşmışlardır (Kennedy ve Cohen, 2015; Stebbins ve Potsdam, 2013; Zinn, 2005). Pueblo Kızılderilileri kültür ve sanat açısından gelişmiş bir topluluktur. Kaçına bebek

olarak bilinen kültür objeleri ile ünlüdürler. İnanca dayalı yapılan ritüellerde, ataları temsil etmek için maske takmış kaçına oyuncular olduğu gibi çocuklara dini eğitim verilirken kullanılan kaçına bebekler bulunmaktadır (Beksaç, 2000; Örnek, 1971).

Tarımda oluşan gelişmeler, yani üç kardeş olarak tabir edilen mısır, fasulye ve kabak ekimi, köpeğin evcilleştirilmesi, köy hayatının başlaması Kızılderili toplulukları arasında ticari gelişmelere neden olmuştur. Bu durumlar kuzeyde Mississippi, Anasazi gibi kültür havzalarını oluşumunu sağlamıştır. Güneybatı bölgesinde Pueblo kültürüne komşu olan Navajos ve Apaçi Kızılderilileri, gelişen ekonomileri sonucunda birlikte ticari fuarlar düzenlemişlerdir. Fuarlarda mısır, çömlek, pamuklu battaniyelere karşılık et ve deri takas etmişlerdir. Bu türde sosyal faaliyetler, göçler ve ticaret yolları, oluşan teknolojik gelişmelerin aktarılmasına, dolayısıyla da yayılmasına yol açmıştır (Henretta, Edwards, Hinderaker, ve Self, 2018; Kekevi, 2019; Stebbins ve Potsdam, 2013).

Mısır yetiştirmek başta olmak üzere oluşan bu gelişmeler M.S.800'lü yıllarda Mississippi nehri ve vadisi, çevresinde yayılmaya başlaması kuzeyde Kızılderili kültürünün oluşması ve gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler öncesinde Adena ve Hopewell kültürleri çoktan kendilerine özgü höyük ve çanak-çömlek yapımını geliştirmişlerdir. Kuzeybatı Pasifik'te yaşayan Tlingitler totemleri olan boz ayı figürlü, kızılâğaç kullanarak ve salyangoz kabukları ile süsleyerek kültürlerini yansıtan sanatsal kaseler (Bkz. Görsel 3) üretmişlerdir (Henretta, Edwards, Hinderaker, ve Self, 2018, s. 11-16).

Kanada bölgesinde yaşayan Athapaskan kabileleri daha kuzeyde bulunan Eskimo ve doğu ve güneyde kalan Algonquianlar kültür alışverişlerinin olduğu bilinmektedir. Bölgede yetişen huş ağacının kabuğundan kano ve kulübelerin yapımı gibi birçok şekilde kullanıp kültürel objeler üretmişlerdir. Bunlardan en önemlilerinden savaş sembolü olarak da kullanılan silah, alet, ağızlık gibi üretimi olan adına Algonquian dillerinden gelen Tomahawk denilen kültür objesidir. Bu gruplar da belirgin bir tavır da totem direkleridir. Genel olarak evlerinin önüne, totem hayvanlarını kullanarak, ataların ruhunu canlandırmak için ahşap malzemeden yapılan sanatsal heykellerdir (Örnek, 1971; Palmer, 1988).

Görsel 3 - Tlingit Kase

(Henretta, Edwards, Hinderaker, ve Self, 2018, s. 16)

Amerika yerli halkları sepet örme (Bkz. Görsel 4) üzerine yüzyıllardır birçok malzemeyi kullanarak ustalaşmışlardır. Yaşadıkları çevrede yetişen çam iğneleri, söğüt, tatlı ot, tahta aletler gibi malzemeleri kullanarak dokuma ve boncuk işinde kullandıkları geleneksel desenleri sepetlere uygulamışlardır (Stebbins ve Potsdam, 2013, s. 183). Özellikle Apachi kadınları sepet örmede biçimsel olarak üstün bir zevke sahiptirler, daha gevşek örülen tutza veya yük sepeti haricindeki çok özel işlerinde sembolik süslemeler kullandıkları tespit edilmiştir. Yeni dini dalga desenlerde kullandıkları motiflerde de etkili olmuştur. Mesih çılgınlığı denilen bu dalgada etkin motiflerin haç ve hilal olduğu gözlenmektedir (Curtis, 2006, s. 29-30).

Görsel 4 - JW Powell koleksiyonundan Sarmal Apache sepeti

(Wilderness College)

Güneybatı kesiminde yaşayan Kızılderili topluluklarından Dine, Hopi, Zuni gibi topluluklara İspanyollar güneydoğu pamuğunu getirip ekip biçmeye zorlamışlardır. Fakat topluluklar kısa süre sonra pamuğu giysilerde ve battaniyelerde kullanmaya başlamışlardır. Battaniyelerin tasarımlarını Gökyüzü Baba, Toprak Ana gibi sözlü geleneklerin görüntüleri oluşturmaktadır. Dine kadınları ve Hopi erkekleri mahir dokumacılarıdır. Günümüzde bu dokumalar sanat galerilerinde sergilenmektedir (Stebbins ve Potsdam, 2013, s. 181-182).

ABD’de günümüzde rezervasyon alanlarından Arizona, New Meccico, Utah arasında yaşayan Navajo Kızılderilileri kilim dokumaları (Bkz. Görsel 5-6) ve el sanatları ile ün yapmışlardır. Dokumalarda özellikle kabile reisleri için dokunduğu bilinen battaniyeler ve diğer birtakım ihtiyaçlar için dokunan küçük dokumalar dünya çapında adından söz ettirmektedir (Eroğlu, 2018a, s. 511-512). Navajolar’ın dokuma tarihçeleri ile ilgili olarak İspanyol misyonerlerden öğrendiklerine dair farklı iddialar bulunmaktadır. Fakat araştırmalarda görülmüştür ki antik zamanlarda Pueblolar ile birliktelikleri ve arkeolojik kalıntılarda bulunan mumyalara sarılmış tekstiller dokumanın İspanyollar ’ın keşfinden çok öncelere dayandığını göstermektedir (Curtis, 2006, s. 98-99). Navajolar pastoral (hayvancılık) ve yarı göçebe bir yaşam süren, kışın toprak kaplı Hogan denilen evlerde, yazın ise dört direkli üstü kapalı yanları çöl rüzgarına karşı korunaklı yerlerde barındıkları bilinmektedir. İspanyolların Amerika’nın güneybatısına ithal ettikleri koyunları yetiştirmeyi öğrenip uygulamışlardır (Curtis, 2006; Feest, 2007). Navajolar’da dokuma ile ilgili, Örümcek Kadın efsanesi bulunmaktadır. “Örümcek Kadın, kabilesinin üyelerine dokumacılığı güneş ışınlarından ve şimşekten yapılmış bir dokuma tezgâhında öğretmiş”. Tanrısal bir özellik verilen bu kişinin Arizona’da kutsal bir inde yaşadığı ve dokumacıların ellerini yönlendirdiğine inanıldığı gibi yeni doğan kız çocuklarının elleri örümcek ağı ile ovularak örümcek kadının yeteneğini alsın diye tılsım yapılmaktadır (Tanrısal, 1997, s. 94).

Görsel 5 - Navajo kabilesi battaniyelerini dokuyor (Arizona)
(Palmer, 1988, s. 149)

Görsel 6 - Kırmızı Zeminli Wedge-Weave Serape.

1890 dolaylarında Navajo, Serape dokuma olarak 85 inç (215 cm) uzunluğunda ve 63 inç (160 cm)

(Navajo Blanket Appraisals, s. 9)

“Navajo kilimlerindeki desenleme ve stiller şu şekilde adlandırılmaktadır. Chief, Ganado, Klagetoh, Two Grey Hills, Burntwater, Chinle, Wide, Ruins, Crystal, Eyedazzler, TeecNosPos, Storm, Pictorial, Sandpainting, Yei, Yeibichai, Tree of life, New lands, Glossary, (A Guide To Navajo Rugs) gibi sitillere ayrılmıştır. Bu grupta yer isimleri, şef battaniyeleri, doğa olayları yağmur, fırtına, kum boyama, yanık su, yaşam

ağacı, yeni diyarlar, insan figürleri, dansçılar, göz kamaştıran, şeritli gibi yöresel isimlerle yapılmıştır. Özellikle şef denilen kabile reisleri için yapılan özel dokumalar ve Santa Fe’de yaygın olan kum boyama sanatı yöredeki desenleme ve stillerde Navajo dokumalarının kaynağını oluşturmaktadır.” (Eroğlu, 2018b, s. 106).

Navajo Kızılderililerinin dokuma haricinde bir de çok iyi gümüş işçiliklerinin olmasıdır. Genelde kabilelerdeki herkesin 5 ile 7 cm ölçülerinde bir düzine veya daha fazla diskten oluşan bir kemeri bulunmaktadır. Aynı zamanda turkuaz taşlı süslemeli gümüş bilezik, kolye ve dış bölümünde gümüş düğmeler bulunan geyik derisinden tozluğunun olduğu bilinmektedir. Bunlar aynı zamanda kişinin maddi birikimi olarak kullanılmaktadır (Curtis, 2006, s. 101-102).

Yerli Amerikalıların önemli kültürel özelliklerinden birisi de çömlekçilik. Arkeologlar ve koleksiyonerler, kazılarda bulunan çömleklerin hangi topluluğa ait olduğunu kullanılan malzemeleri inceleyerek bulmaktadırlar. Çevrelerindeki çamurları ve yaptıkları doğal boyaları kullanarak sanat değeri olan ürünler elde etmişlerdir (Bkz. Görsel 7) (Stebbins ve Potsdam, 2013).

Görsel 7 - Chaco Anasazi kase.

(New Mexico'daki Chaco Kanyonu'ndan seramik kase, Pueblo)

(Stringfixer.com, 2021)

Kızılderili grupları yaşadıkları yerlere özgü malzemeler kullanarak kendilerine has sanatsal eserler üretmişlerdir. Ormanlık bölgelerde yaşayanlar ağaç oymacı,

otlaklarda yaşayan sepet örmeci, kil bulunan yerlerde yaşayanlar ise çömlekçi olarak ustalaşmışlardır.

“Amerikan Kızılderilileri tarafından keşfedilmemiş ve ustalaşmamış neredeyse hiçbir doğal ortam yoktur: yeşim, turkuaz, kabuk, metaller, taş, süt otu lifi, huş kabuğu, kirpi tüyleri, geyik kılı, lama gübresi, deniz aslanı bıyıkları hepsi sanatçı tarafından bitmiş ürüne renk veya doku vermek için kullanıldı.”
("Britannica")

Amerika'nın birçok müzesinde yeli halkın kültürünü yansıtan eserlere rastlanmaktadır. Her ne kadar kültürlerine yeni bir şeyler katılmış olsa da geleneksel kültür özelliklerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Yerli halk batılı insanın yani beyaz adamın her zaman ilgisini çekmiş ve çekmeye devam etmektedir (Aytekin, 2014, s. 6).

2.3. Kızılderili Kültüründe Boncuk İşi

Boncuk işi tabiri; İngilizce Beadwork kelimesinin Türkçe çevirisidir. Amerika'da yerli halkın genelinin günlük kullanımdaki birçok eşyanın süslemesinde kullanılan bir nakış tekniğidir. Boncuk işi çok eski zamanlardan beri kabileler tarafından üretimi ve ticareti yapılan ve herkes tarafından kolaylıkla öğrenilen bir sanat türü olduğu bilinmektedir. Kıta keşfedilmeden önce yerliler boncuk işi yapmak için malzemelerini kendileri üretmişlerdir. Boncuk üretmek için metal olmayan aletler kullanarak deniz kabukları, mercan, ağaç, gümüş, bakır, boynuz, turkuaz, tüy kalemleri, kemik gibi birçok yerli malzemelerden boncuk ürettikleri bilinmektedir. Aynı zamanda geyik türleri, bufalo gibi hayvanlardan derisi, boynuzları, kas telleri gibi birçok şekilde faydalanarak boncuk işinde kullanılan diğer sanatsal malzemelerini üretmişlerdir(Fightingbear;Powwows/AmericanBeadWork,2021).

Kızılderililer'in doğal malzemelerden ürettikleri boncukları kendi aralarında ticari olarak kullanmışlardır. Batı kıyılarında bulunan deniz yıldızı kabuklarını Chippewa boncuk işi ürünlerde veya doğudaki Cherokee boncuk işlerinde görülmektedir. Yerliler boncuk işini birçok şekilde kullanmışlardır, doğu bölgesinde yaşayan yerlilerin wampum kayışlarından, batı kıyısındakilerin dentalium (bir tür

deniz kabuğu) ipliklerine, kuzey Kızılderilileri'nin çiçek boncuk işlerinden güneybatı Kızılderilileri'nin deniz kabuğu ve turkuaz heishi (gerdanlık) boncuk kolyelerine kadar bir çok çeşitlilik göstermektedir (Native Languages).

Araştırmalara göre boncuk işinin atası, kirpi tüyü kullanılarak yapılan adına kirpi tüyü işi (Bkz. Görsel 8) denilen boncuk işi benzeri bir yerli sanatı olduğu bilinmektedir. Her iki sanat da kullanılan desenler ve görünüm açısından birbirine çok benzemektedir (Rood, 2011, s. 12-13). Amerikan yerli halkları cam boncuklardan önce deri kıyafetleri ve aksesuarları boyalı kirpi tüyleri kullanarak süslemişlerdir. Fakat kirpi tüyü işi boncuk işine göre daha zahmetli olduğu için daha çok zaman harcanması gerekmiştir. Ancak bazı tasarımlarda boncuk işi ve kirpi tüyü işinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Sioux kabileleri gibi yaşadıkları yerlerde kirpi bulunmasa da bu işi öğrenmişler ve birbirinden güzel geometrik desenler kullanarak uygulamışlardır (Kansas Historical Society, 2012; Lyford, 2012; Robertson, 2017).

Görsel 8 - Kirpi tüyü işlemeli Lakota model bebek taşıyıcı

Kuzey veya Güney Dakota, yakl. 1880

(American Indian Museum)

Kuzey Amerika'nın kuzey bölgesinde yaşayan, kadınları toplayıcı ve balıkçı, aynı zamanda yemek ve çocuk bakımından sorumlu olan, erkekleri ise avlanmaktan ve topluluğu korumaktan sorumlu Ojibwe Kızılderililerinde her iki cinsiyetin de ortak özelliklerinden biri boncuk işi yapmakta usta oldukları tespit edilmiştir (Hakala-

Beeksmā, 2017, s. 9). Genel olarak Kuzey Amerika'ya bakıldığında Kızılderili toplulukları arasında onları ifade etme özelliği taşıyan boncuk işi baskın bir sanat haline gelmiştir. Plains (ovalar) Kızılderililerinden, büyük göllerin çevresinde yaşayan Kızılderililere ve doğu Woodlands (ormanlık), Kanada Alt-arktik, Plato Kızılderililerine kadar herkes tarafından benimsendiği ve uygulandığı görölmektedir (Logan, 2014, s. 1).

Yerli toplulukların geneline bakıldığında, çeşitli boyutta ve renkte boncuklar kullanarak yerine göre dizlik, kemer, kolye, bileklik ve yerine göre de kendi vücutlarını başlarından burun kıvrıdağına kadar süsleme konusunda ortak bir görünü sergilemektedirler (Duncan, 2008, s. 4). Amerikan yerli topluluklarında boncuk işi geçmişte ve günümüzde kültürlerini ifade etmede ve yansıtmada hayati önem taşıyan bir sanat olma özelliğindedir. Bu sanat kaybolmak yerine daha büyük ve baskın kültürel alışveriş tarafından dönüştürülen ve etkilenen bir sanattır. Yerli kültürlerde bu sanatın varlığının binlerce sene öncesinde var olduğuna delil arkeolojik kazılarda cenaze törenlerinde dahi kullanıldığına dair buluntulardır (Gray, 2017, s. 2). Doğal malzemeden üretilen boncukların yerini alan cam boncuklar, Kızılderililer için doğal malzemeden ürettikleri boncuklara göre dayanıklı ve renk seçeneği daha fazla olduğu gibi zanaatkarları boncuk üretme zahmetinden de kurtarmıştır. Ayrıca da boncuk işi Kızılderililer için bireysel bir statü belirtisi ve etnik kimliklerini simgesi olarak önem kazanmıştır. Boncuk işleme zanaatında bazı geleneksel sanatlarda (dokumalar gibi) olduğu gibi nesilden nesile aktarılarak nesiller boyu devam etmesi sağlanmıştır. Zamanla, özellikle de günümüzde kadınların yanı sıra erkeklerde bu sanatla uğraşmaktadır (Logan, 2014, s. 1). Boncuk işi yapımında yerli halkların bir araya gelerek geçirdikleri saatler kültürel bir değeri taşımaktadır, şifa verici özelliği de bulunan bu ritüellerde farklı kuşaklar bir araya gelerek adeta kültürel dayanıklılığın terapötik bir göstergesini gözler önüne sermektedirler (Gray, 2017, s. 24).

Doğal olarak metal olmayan aletlerle üretilen boncuklar cam boncuklara ya da kirpi tüyüne göre daha iri olduğu için kolye veya kemerlerde kullanıldığı görölmektedir. Tasarımların kemerlerde ya da kolyelerde olsun sade bir özellikte olduğu tespit edilmiştir. Arkeologlar Kızılderili yerleşimlerinde yaptıkları kazılarda

farklı malzemelerden, çeşitli boylarda ve tarzlarda boncuklar bulmuşlardır. Başlangıçta boncukların ve boncuklu ürünlerin ticarete kullanılan bir para birimi olduğu yönünde ön görüler bulunmaktadır (Kansas Historical Society, 2012; Powwows, 2021). Kızılderililerin değer verdikleri ve sistemleştirdikleri boncuk işi Avrupalı göçmenlerin kıtaya gelmesi ile birtakım değişikliklere uğramıştır. Yerli halkı Hristiyanlaştırma çabasında olan misyonerler boncuk işinin ana malzemesi olan boncuğu bu amaçla kullanmışlar ve cam boncuklar getirerek boncuk işinde yeni bir dönem başlatmışlardır. Yerli halk boncuğu bu dönemlerde hızlı ve önemli bir para birimi olarak kullanmıştır (Gray, 2017, s. 6).

Cam boncukların yerli topluluklara ulaşması zamanla gerçekleşmiştir. Kuzeydoğu Amerika'da yukarı Missouri bölgesinde yaşayan Lakotalar'a 1820'lerde biraz daha iri olan (8/0 mm) ve at sırtında taşındıkları için midilli boncuklar olarak adlandırılan boncuk cinsi ulaşmış yerli halk bu yeni teknolojik ürünü kabullenip kolaylıkla uygulamıştır (Robertson, 2017, s. 16). Boncuk ticareti 16. yy. ortalarında İspanyollar ile New Mexico Kızılderilileri arasında başlamış ve kıtaya yayılmıştır. Kuzey Amerika'nın güneydoğusunda ki kabileler ve bu kabilelerden Cherokee'nin Avrupalılar ile teması 1541 yıllarında olduğu bilinmektedir. 1600'lü yıllara gelindiğinde bölgedeki kabileler Avrupa'dan getirilen yünlü, pamuklu, keten dokuma kumaşlar, ipek kurdele, pamuk, keten ve ipek iplikler, çelik iğneler ve cam boncukları günlük hayatlarına dahil edip, boncuk işi sanatında bir devrim yaratmışlardır. Kirpi tüyü ile yapılan süslemeler cam boncuklarla, kemik bızlar kullanılarak delik açma ve boncukları iple çekmek için kas telini itme işlemi demir bızlarla yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra kas teli yerine pamuk veya ipek iplik ve çelik iğnelerin kullanımı ile değişiklikler devam etmiştir. Kullanılan doğal malzemelerden bazılarının yerini sentetik malzemeler alsa da temel malzeme olan güderi hala kullanılmakta ise de onun da hazırlanması meşakkatli olduğu için hazır derilere ya da tuvallere yönelim fazlaşmıştır (Berry, 2008; Kansas Historical Society, 2012).

Cam boncuklar yerli halklar için kolaylık sağlamış olsa da 18. yy'da dahi Cherokee Kızılderilileri de birçok yerli topluluk gibi yüzyıllardır geleneksel usulde yaptıkları boncukları yapmaya devam etmişler ve aynı zamanda cam boncukları da

ticari hayatlarına dahil etmişlerdir. Erkekler ve kadınlar kirpi tüyü işinde kullandıkları geometrik desenleri kullanarak mokasenlere, tozuclara, giysilere ipek kurdele ve beyaz boncukları da ilave ederek süsleme işini zenginleştirmişlerdir. Cherokee özellikle 19. yy'a özgü yenilikçi hareketler ile sanat tarihinin ilgisini çeken yeni ve kendine has formlar oluşturmuştur. Dikkati çeken durum ise 18. yy. sonu Amerikan Devrimi sırasında özellikle aplike boncuk işinin (Bkz. Görsel 9) güneydoğu bölgesinde geliştiği dönem misyonerlerin gelişine ve Cherokee ulusu için ilk misyoner okulunun kuruluşuna rast gelmektedir. Sonuç olarak Cherokee örneğinde olduğu gibi aslında tüm kabilelerin yeni oluşan şartlara göre boncuk işinde yeni tasarımlar oluşturdukları görülmektedir (Berry, 2008, s. 17; Duncan, 2008, s. 6; Powers, 2008, s. 12).

Görsel 9 - Erkek elbisesi önlüğü

Ojibwa / aplike, McClung Müzesi

(Logan, 2014, s. 3)

“Sanat ve maddi kültür, hayatta kalma ifadeleri için anahtar fırsatlar sunar”. Lakhota Kızılderilileri örneği üzerinden ifade edilebilir ki kültürlerini ve kültürlerinin önemli bir parçası olan boncuk işini kullanarak sömürgecilğe karşı direnmişlerdir. Geleneklerini terk etmeden yenilikleri de kucaklayarak görsel bir egemenlik ortaya koymuşlardır (Burns, 2019, s. 3,27). Sömürgeciler tarafından 19. ve 20. yy’larda yerli halklara, geleneklerini, hatta sanat biçimlerini terk etme üzerine yapılan baskılar,

kültürlerini yeniden biçimlendirme, yani asimile etme çabalarına karşı boncuk işi sanatı, geleneklerini ve kimliklerini korumak için önemli bir araç olmuştur. Kızılderililer için boncuk işi; sömürgecilik ve asimilasyon politikaları devam ederken kendilerini maddi ve manevi ifade etmenin ve özgürlüklerini geri kazanmanın bir yolu olduğu gibi aynı zamanda kullandıkları kültürel semboller ile sömürge sonrası kültürleri ve dinleri ile gurur duyma özgürlüklerini de temsil etmektedir (Nativetech, 1994; Gray, 2017, s. 27).

“Boncuklar, doğal olarak anlatı (hikaye) gelenekleri ve törenler için gezici göstergeler olarak işlev görmüştür, ama aynı zamanda kolonyal (sömürge altında yaşayan) varlığı anlamlandırıp bunun yayılmasına katkı sağladığı da anlaşılmaktadır.” (Robertson, 2017, s. 16)

“Mücevher şeklindeki değerli metallerin bugün birisinin zenginlik ve prestije sahip olduğunu göstermek için kullanıldığı gibi, boncuklar Yerli halk arasında eşit bir kültürel değer sergilemede ayrılmaz bir rol oynamıştır.” (Gray, 2017, s. 6)

2.3.1. Boncuk İşinin Uygulandığı Ürünler

Kızılderili kültüründe boncuk işi sanatı, Kızılderili etnik kökenini güçlü bir şekilde simgelemektedir. Kızılderililer sömürgeleştirilmeden önce neredeyse bütün kıyafetlerinde, gündelik objelerde, çadırlarda, at tulumlarında yoğun boncuk işi süslemelere yer vermişlerdir. Günümüzde süslemeler azalmış olsa da Kızılderili festivallerinde ve toplantılarında yoğun boncuk işi süslemeli kıyafetler bu tür organizasyonlarla adeta özdeşleşmiş gibidir. Örneğin; “Powwows, Yerli dansçıların ve katılımcıların (bazen ağır boncuklu) kıyafetlerini gururla giyip sergiledikleri yerdir.” (Powwows, 2021; Gray, 2017, s. 17). 20. yy başlarından bu güne kadar devam eden ve adına Powwow denilen Kızılderililerin yaptığı danslı sosyal faaliyetlerin en önemlilerinden biri olan bu organizasyonlarda birbirinden gösterişli boncuk işi süslemeli kıyafetler giyilmektedir. Powwow ve powwowda giyilen Regila (göz alıcı kıyafet) kültürünün kökleri ovalarda yaşayan Plains Kızılderilileri olarak bilinen topluluklara dayanmaktadır. Bir regila kıyafeti yapmak için önemli bir emek ve zaman harcamak gerekmektedir. Powwowlar’da dansçılar dansları ile rekabet ettiği gibi

regila denilen dansçıların kıyafetlerinin boncuk işi süslemeleri de temsil ettikleri Kızılderili topluluğunu simgelediği gibi dansçıların rekabetine dahil olmaktadır. Bu kıyafetler ad koyma törenleri, düğünler gibi önemli günlerde de giyilmektedir. (Kansas Historical Society, 2012; Berry, 2008, s. 7; National Museum, 2018, s. 7).

Kızılderili elbiseleri farklı şekillerde oluşturulmaktadır, yandan katlı olarak tabir edilen tek parça, iki ve üç parça deriden oluşan giysilerdir. 19. yy başlarında büyük havza ovalar bölgesinde yaşayan Kızılderili toplulukları tek parça tipi elbiseleri giyerken 19. yy'ın ortalarında iki parçalı elbiseler giydikleri anlaşılmıştır. Geyik veya dağ keçisinin kullanıldığı elbiseler ölü hayvandan zarar vermeden çıkarılan post işleminden geçirilir ve iki deri parça birbirine karşılıklı dikilerek elbise oluşturulmaktadır. Kuyruk bölgesinden V ya da yuvarlak şeklide bir yaka hazırlanarak dikiş işlemi tamamlanmaktadır. Kıyafetlerin etek ve kolları genelde saçaklandırılmakta, kullanılarak süslenmektedir. Giysilerin roba, kol bazen etek kısımlarında yoğun boncuk işi süslemelerin kullanıldığı ama önceleri bakır, gümüş gibi metallerin, hayvan kemikleri ya da diş ve pençeleri gibi materyallerin süslemede kullanıldığı tespit edilmiştir. 19. yy sonunda ise tek ve iki parçalı elbiselerin yerini üç parçalı elbiselerin aldığı bilinmektedir (Eroğlu, 2018c, s. 1685-1686).

Kızılderili topluluklarında birçok farklı törenlerden birisi de liderlerin zenginlik ve cömertliklerini ifade ettikleri hediye törenlerinde boncuk işi süslemeli gömlekler (Bkz. Görsel 10) hediye etmeleridir. Gömleklerin diğer bir özelliği de atalardan kalmış olması ve onların gücünün ve korumasının giyen kişiye geçtiğine inanılmasıdır. Bu gelenek rezervasyon öncesi ve rezervasyonun sürdüğü dönemlerde de devam etmiştir (Burns, 2019, s. 5,27). Kuzey bölgesinde Montana'da iki Northern Plains (kuzey ovaları) kabilesi; kültürel etkinliklerinde, kızlar Elkhide yani Kanada geyiğinin derisinden yapılan boncuk veya kabuk boncuklarla süslenmiş elbise, erkekler ise kemer, mokasen, yelek (Bkz. Görsel 11), kafa bandı gibi boncuk işi ile süslenmiş giysiler giydikleri bilinmektedir (National Museum, 2018, s. 7).

Görsel 10 - Sioux boncuk işli savaş gömleği (1880-1920)
(prices4antiques)

Görsel 11 - Erkek yeleği, Lakota. L. 19 inç, şerit dikişi
(Logan, 2014, s. 4)

“Genel olarak boncuk işi, güzelliğin geliştirilebileceği veya dini bir önemi veya gücü olan hemen hemen her kişisel eşya üzerinde bulunabilir”. Giysiler başta olmak üzere elbiseler, yelekler, gömlekler, tozluklar, mokasenler, pantolonlar, pelerinler ve aksesuar olarak da kolyeler, saç süsleri zengin boncuk işi süslemelerin görüldüğü eşyalardır (Mccoy, 1972, s. 24). Avrupalılar ile temastan önce birçok Kızılderili

kabilesi gibi Ojibwe kabilesinde de erkekler deri tayt kadınları da deri elbiseler giymekteydiler. Her iki cins de hayvan postundan yapılan mokasen giyerken daha sonra deri materyal ayakkabılarda kullanılmaya deva etse de yerini cam tohum boncuklarla süslenmiş ticari kumaşlardan yapılan gömlek ve elbiselere bırakmıştır (Hakala-Beeksma, 2017, s. 10).

Mokasen (ayakkabı) kelimesi köken olarak Algonkin dilinden geldiği, Kuzey Amerika yerlilerinin giydiği ökçesiz, renkli boncuklarla süslenmiş, işlenmiş hayvan derisi kullanılarak yapılan ayakkabılarına denilmektedir. Preri yerlileri örneğinde olduğu gibi yerli grupları genelinin mokaseni yaygın olarak kullandıkları tespit edilmiştir (Örnek, 1971, s. 174). Mokasenlerde geyik, koyun derisi gibi daha yumuşak işlenmiş deriler yan ve üst kısımlar için kullanılmaktadır. Alt kısımda ise sağlam olması için bufalo derisi gibi daha sert işlenmemiş deri kullanılmıştır. Mokasenlerde Kızılderili topluluklarını yaşadıkları bölgelere göre deri kullanımları değişmektedir. Sert tabanlı mokasenler batı ovaları ve çöl bölgesinde yaşayan topluluklar tarafından kullanıldığı gibi tek parça deriden yapılan yumuşak deri mokasenler ise daha fazla ormanlık bölgelerde kullanılmıştır. Mokasenlerin üst kısımları genel olarak boncuk işi ile süslenmiştir. İç mekanlar için tasarımlar yapılmış olsa da genelde dış mekanlar için tasarlanmıştır. Kuzey Amerika yerlileri haricinde tüccarlar, avcılar ve Avrupalı yerleşimciler de mokasenleri kullanmışlardır (Crazycrow/Moccasins, 2021, 5-6. Paragraf;).

Mokasenler genelde kısmi olarak üstleri ve yanları boncuk süslemeli olduğu gibi bazen alt bölgesi yani taban kısmı da boncuk süslemeli olmaktadır. Mokasen yapımında kullanılan teknikler genel olarak benzerlik göstermektedir. Fakat kirpi tüyü işi olsun boncuk işi olsun süslemelerde kabileler arasında temelde olmasa da bazı farklılıklar bulunmaktadır. Plains kabilelerinin bazılarında mokasenler topuktan ayağa kadar tüm üst kısmı boncukla kaplanırken, evlilik ve cenaze törenlerinde giyilen mokasenlerin ise tamamı, yani taban kısmı da boncuk ile kaplandığı tespit edilmiştir (Bkz. Görsel 12) (Crazycrow/Moccasins, 2021; McCoy, 1972, s. 30). Sioux mokasenleri örneğinde olduğu gibi kabileler arasında renk tercihinde de farklılıkların olduğu görülmektedir. Sioux'lar genel olarak gök mavisi veya beyaz rengi arka planda

kullanılmışlardır. Motiflerde ise sarı, turuncu, kırmızı, yeşil, lacivert ve lavanta rengi tercih edilmiş, tüm güneybatı kabilelerinde olduğu gibi mokasenlerde boncuk işi süslemelerin genel olarak kadınlar tarafından yapıldığı bilinmektedir (Lyford, 2012, s. 20).

Görsel 12 - Blackfeet kabilesi mokasenleri taban süslemesi (1910)
(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50.1/ 1057 AB)

Yeni doğan bebeklerin umbilikal (göbek bağı) kordonu ile ilgili olarak Kızılderili kültürlerinde birçok uygulamadan birisi de ve özellikle de Plains Cree, Lakota Kızılderililerinin, göbek kordonu büzüşüp düştüğü zaman adaçayına sarılarak boncuk işi veya kirpi tüyü işi ile süslenen erkek için kertenkele ve kız için kaplumbağa figürü içerisinde, bebeği koruma amaçlı, objeye kutsal bir özellik vererek kullanmışlardır (Bkz. Görsel 13) (Ciscogallery/umbilical, 2021; Robertson, 2017). Çocukları eğitmek ve aynı zamanda oyuncak amaçlı üretilen boncuk işi süslemeli Ojibwe bebekleri yüz­süz olarak üretilmektedir. Burada ki amaç çocukların hayal gücünü artırmak aynı zamanda da görüntüye önem vermemek, sadece suda yansıyan görüntünün yeterli olduğuna, böyle şeylerle uğraşmanın boşa vakit harcamak olduğunu anlatabilmektir. Bu bebekler geçmişte ve günümüzde ticari olarak da üretilmekte ve pazarlanmaktadır (Hakala-Beeksma, 2017, s. 13).

Görsel 13 - Boncuk işli göbek kordonu saklama figürleri
(Ciscogallery/umbilical, 2021)

Pasifik'in kuzeybatı kıyılarında ve büyük ovalarda yaşayan Kızılderililer gibi daha yükseklerde platolarda yaşayan Kızılderililerin mısır kabuğu, kenevir, köpekbanı (ABD'nin kuzeyi Kanada'nın güneyinde yetişen kenevire benzer bitki) gibi bitki lifleri kullanarak dokudukları düz dikdörtgen formunda çantalar ve at koşum takımlarını geometrik desenler kullanarak kontur tarzı boncuk işi ile süsledikleri bilinmektedir (Stringfixer.com., 2021).

Boncuklu takılar takmak yerli toplulukları için sadece güzelleşmek için değil, 17. yy'da Güney New England örneğinde olduğu gibi sosyal, politik, dini ve ekonomik etkilere sahip olduğu görülmektedir. Boncuklu takılar Kızılderili kabilelerini birbirinden ayıran kimlik özelliği taşımaktadır. Bazı ritüellerde; kurban töreni, tedavi etme sürecinde ya da danslarda boncuklar ve boncuklarda yapılan kolyeler kullanıldığı bilinmektedir. Bütün bunları yanı sıra kişilerin yaşamlarının bazı önem verilen bölümlerinde yapılan geçiş törenlerinde boncuk kullanılması zorunluluğu bulunmaktadır. Takıların yanı sıra wampum (deniz kabuklusu) işlemeli ahşap eşyalardan tomahawk sapları, kolyeler ve ekmek karıştırma kaseleri bulunmaktadır (nativetech.org, 1994). Grait Basin (büyük havza) kabileleri olarak bilinen Kızılderili topluluklarından Washoe, Paitue, Shoshone Kızılderilileri gibi çok özel sepet örme teknikleri ile bilinmektedir. 1895-1935 yılları arasında topraklarından çıkarılan bu Kızılderililer emtia pazarı (Emtia, ticarete konu olan altın, gümüş, petrol, doğal gaz, bakır, pamuk, mısır, buğday, şeker, kahve gibi malların tümüne verilen addır (Qnb

Finansinvest).) için yüzeyi tohum boncuklar ile süslü, su geçirmez bu sepetlerden (Bkz. Görsel 14) örmeye devam etmişlerdir (Stringfixer.com., 2021).

Görsel 14 - Saz kökü, söğüt, boncuk, kabuktan Pomo Sepet
(Stringfixer.com, 2021)

Wampum boncuklarından (Bazı Kuzey Amerika Kızılderilileri tarafından geleneksel olarak kabuklardan yapılan, birbirine asılmış ve süs olarak giyilen veya para olarak kullanılan küçük silindirik boncuklar (Powwows, 2021).) ve diğer kabuk boncuklardan yapılan kemerler ve pandantifler (ince bir zincirle boyna asılan değerli süs eşyası), palaska çantalar, New England’da, Cherokee, Creek, Choctaw, Chiskaw, Seminola kabileleri, güneydoğudaki birçok kabile kısaca bütün kuzey Amerika genelinde ekonomik bir değer olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda bağları güçlendirmek amaçlı hediyeleşmek için ve Kızılderili olmayanlarla anlaşmalarda, ittifaklar kurarken kullanılmıştır. Kabilelerin yüksek statü sahibi erkek ve kadınları süslenmek amacı ile de kullanmışlardır (Nativetech, 1994; Powers, 2008, s. 12). “İster normal haraç, ister suç tazminatı ister iyileştirme ücreti ve hatta rüşvet olsun, ödemeler doğu Kuzey Amerika'daki birçok yerli grup tarafından kabuk boncuklarla yapıldı” (Feest, 1984, s. 22). Şeklinde ki bu ifade her türlü boncuğun Kızılderili toplulukları için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

2.3.2. Boncuk İşinde Kullanılan Malzemeler ve Renkler

Kızılderililerin boncuk işi uygulamalarında doğal olarak temel malzeme boncuktur. Cam boncuklar kullanılmadan önce, yaşadıkları çevrede neredeyse uygun gördükleri her şeyden ilkel şartlarda boncuk üreterek süslemelerde kullanmışlardır. Bunlara örnek vermek gerekirse öncelikle en yaygın kullanılanlar çeşitli kabuklu hayvanlar, adela (böcek cinsi), kaplumbağa kabuğu gibi birçok farklı çeşitlerde kabuklar olmuştur. Aynı zamanda ağaç kabukları, fındık kabukları, tohumlar da kullanılmıştır. Bunların yanı sıra çeşitli kemiklerden, hayvanların boynuzlarından, dişlerinden, toynaklarından, pençelerinden istifade ederek boncuk üretmişlerdir. Balık omuru, mercanlar, inci, fosil krinod saplar (deniz zambakları fosili) gibi malzemelerden, çanak-çömlek parçalarından, kilden, taştan, yarı değerli yeşim ve turkuaz gibi taşlardan ve bunlar gibi birçok nesneden boncuklar (Bkz. Görsel 15) üreterek süslemede kullanmışlardır (Berry, 2008, s. 17; Frankel, 2018, s. 16; Gray, 2017, s. 5). “Düşmüş gökyüzü taşı olarak bilinen turkuaz taş, güzelliği ve manevi önemi nedeniyle Yerli Amerikalılar tarafından 7000 yıldan fazla bir süredir bu taşın değeri verilmektedir.” (Fightingbear)

Görsel 15 - Cam - Pirinç Kürecikler - Dentalium Kabuklar
(thefurtrapper.com, 2021)

Boncuk işinde kullanılan malzemeler keşiften önce yani yaklaşık 10.000 yıl öncesinde oluşturulan ticaret ağları ile elden ele bütün kuzey Amerika'ya yayılmıştır. Çerokiler malzemelerini anavatanları olarak bilinen Appalachians'dan elde ettikleri bilinmektedir. Oluşturulan boncuk ticaret ağı ise Büyük Göller, Meksika körfezi,

Atlantik kıyısı ve Mississippi nehrini kapsayan genişliktedir. 16. yy’ın sonlarına doğru başta Çerokiler olmak üzere Kızılderili toplulukları Avrupa’nın bazı bölgelerinden, özellikle de Venedik’ten ve kuzey Afrika’dan getirdikleri boncuklar ile İspanyol, İngiliz ve Fransız sömürgeci tüccarlar ile boncuk ticareti yapmaya başlamışlardır (Berry, 2008). Doğadaki birçok şeyi keşfeden Kızılderili toplulukları onları ustaca kullanmasını da bilmişlerdir. Yukarıda belirtilen doğal malzemelere ilaveten başka bir çok diğer doğal malzemeler de kullanıldığı bilinmektedir.

“Yeşim, turkuaz, kabuk, metaller, taş, süt otu lifi, huş kabuğu, kirpi tüyleri, geyik kılı, lama gübresi, deniz aslanı bıyıkları hepsi sanatçı tarafından bitmiş ürüne renk veya doku vermek için kullanılmıştır.” (Britannica/Mola, 2021, 11. Paragraf)

Kızılderililer sömürge öncesinde Orta Amerika ve Meksika’da altın, gümüş ve bakır alaşımları üretmeye başlamış, büyük göller, ormanlık alanlar, güneybatı çevresinde yaşayan Kızılderili kültürleri boncuk üretiminde kullanılan aletlerde bakırı kullanmaya başlamışlardır. Bazen kabuk malzemeden üretilen boncuklar olduğu gibi kullanılır fakat genel olarak kesilip şekil verilerek delik açılıp kullanıma hazır hale getirilirdi (Frankel, 2018, s. 16). Bazı doğal malzemelerin kolayca şekillendirilip kullanılma özelliğine sahip olduğu bilinmektedir. “Taş, kemik, kil, gerçek tohumlar, taşlaşmış tahta ve kuş tüylerinden veya kirpilerden tüylerdir. Bu malzemelerin tümü yuvarlatılabilir veya boyanabilir ve özel amaçlar için dekorasyon olarak kullanılabilir” (Prairieedge/GlassBeads, 2021, 1. Paragraf).

Süslemelerde kullanılan materyaller Avrupalılar ile temastan sonra, 18. yy’da Kuzeyde yaşayan Kızılderililer yeni tanıştıkları cam ve kristal boncukları, ipek kurdeleleri benimseyip kullanmışlardır. Çeşitli hayvanların derilerinden yapılan elbiseler yün ve pamuk kullanılarak yapılmaya başlanmıştır. Kızılderililer yaklaşık olarak 500 yıldır benimsedikleri bu cam boncuklar kullanmaya devam etmektedirler (Kansas Historical Society, 2012; Nativetech, 1994; Stringfixer.com., 2021). Cam boncuklar değişik isimler ile bilinmektedir. Örneğin; Hudson Körfezi’nden ülkeye giriş yaptığı için bu adla anılan boncuklar olarak bilinen koyu kırmızı bir boncuk çeşididir. Bunun yanı sıra midilliler üzerinde taşındığı için midilli boncuklar adı

verilen boncuk çeşidi ise 1675 yılında Fransızlar tarafından tanıtılan küçük cinsten cam boncuklardır (Gray, 2017, s. 7). 1770'li yıllarda tohum boncuk adı verilen küçük boncuklar doğu bölgesindeki yerli gruplar tarafından kullanılmıştır. Bir çok Kızılderili kabilesi tarafından kirpi tüyü malzemesi yerine tercih edilen bu küçük cam boncukların yarım kilosu bitmiş bir Kızılderili giysisi ya da bir at karşılığında alınmıştır (Dean, 2011, s. 1; Hakala-Beekma, 2017, s. 20).

Boncuk işlerinde genelde tercih edilen İtalyan veya Çek boncukları olmuştur. Fransız boncuklar ise diğerleri bulunamadığı takdirde kullanılmıştır. Japon tohum boncukları ise hepsinden daha farklı üretilen boncuklardır. Cam tohum boncuklarının yanında metal boncuklar ve pullar da kullanıldığı bilinmektedir. Gümüş, pirinç, çelikten üretilen metal boncuklar Niagara stili denilen boncuk işinde kullanıldığı görülmektedir. 20. yy'ın ortalarından itibaren plastik boncuk türleri kullanılmaya başlanmış ve devam etmiştir (Dean, 2011, s. 7-8; Frankel, 2018, s. 16). Beyaz kalpler olarak bilinen boncuklar mat bir iç yüzey kırmızı yarı saydam dış yüzeye sahip modern boncuk türlerindendir. Tohum boncuklar bir veya daha fazla yüzeyleri olması nedeni ile ışıltılı bir etkisi olmuş bu da tercih edilmelerinde etken olmuştur (Frankel, 2018, s. 16).

Boncuk işi çok ince ve detay bir işçilik gerektirdiği için genel olarak gün ışığında yapılmaktadır. Boncuk temel malzemesi haricinde önceleri biz (tığ), sinüs (kas telinden iplik) kullanılırken, 19. yy'da bunların yerini metal iğne ve ipek, pamuk, keten iplikler almıştır. Polyester iplikler ise 1940'lardan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Kesme aleti olarak önceki devirlerde yontma çakmaktaşı kullanılırken sonrasında çelik veya demirden yapılmış bıçaklar devreye girmiş, devamında makas keşfedilince kolaylığından dolayı hepsinin yerini almıştır. Balmumu boncuk işi başlangıcından itibaren boncukların iplikte rahat dolaşması ve sabitlenmesi için Kızılderililer için vazgeçilmez bir malzemedir. Yerli kadınlar boncuk işinde kullandıkları iğne gibi malzemeleri koymak için boncuk işli ham deriden kutular yapmışlardır (Dean, 2011, s. 3-6) "Avrupalıların getirdiği yenilikçi boncuk işi aletleri, dayanıklılıkları ve kullanım kolaylıkları ile cazipti." (Gray, 2017, s. 7-8). Malzemelerdeki yenilikler her şekilde boncuk işinde kolaylıklar sağlamış olsa da bazı yerel malzemeler kullanılmaya devam etmiştir. Kabuklardan, geyik dişlerinden yapılan boncuklar gibi birçok

malzeme diğer malzemelerin yanı sıra günümüzde dahi kullanıldığı görülmektedir (Frankel, 2018, s. 16).

Kızılderili kabileleri kullandıkları boncuk renklerini kendilerine has şekilde kullanmayı tercih etmişlerdir. Boncukların üretildiği fabrikalardan ya da aynı fabrikadaki farklı lotlarda renk değişiklikleri gibi istisnai durumlar olsa da kabile içindeki geleneksel renk yapısına sadık kalmışlardır. Genel olarak kabile kadınlarının kullandığı renkler doğal boya pigmentlerinden kaynaklanan toprak tonlarında olmuştur. Cam boncukları renklerinden çok etkilenmişler fakat gökyüzüne benzettikleri açık mavi boncuklara daha çok itibar etmişler bu yüzden mavi boncukların fiyatı diğerlerine göre her zaman daha yüksek olmuştur (Crazycrow/Native-American-Tribal-Bead-Color-Preference, 2021; Dean, 2011, s. 2).

Boncuk işi uygulamalarında kırmızı, sarı ve mavi renkler Kızılderili topluluklarının genel olarak kullandığı ana renklerdir. Fakat ulus içindeki kabilelerde bile kabileye ait baskın bir rengin ön plana çıktığı görülmektedir. Kızılderili topluluklarından Blackfeet ulusu örneğinde olduğu gibi boncuk işi uygulamalarında kırmızı, sarı, mavi, yeşil, siyah ve beyaz renklerin koyu ton renkleri baskın bir şekilde kullanılmıştır. Bu ulusun içinden Blood kabilesi ise etkin olarak sarı rengi kullanmıştır. Blackfeet Kızılderili toplulukları tasarımlarında ana figürü tek renkten yapıp diğer figürleri daha renkli yapmışlardır. Tasarımlarda genel olarak açık mavi ve yeşil tonları yoğunlukla kullanılan renkler olduğu gibi arka planda daha fazla beyaz rengin kullanıldığı görülmektedir (Mccoy, 1972, s. 24).

Kızılderili topluluklarının genel olarak renk kullanımına bakıldığında; siyah, beyaz, açık mavi, sarı, pembe ve açık yeşili arka plan renkleri olarak kullandıkları görülmektedir. Desenlerde ise mavinin, yeşilin tonları, beyaz, kırmızı, siyah ve sarı renkleri kullandıkları tespit edilmiştir. Kızılderili topluluklarından bazılarını örnek vermek gerekirse, örneğin; Cheyenne topluluğu arka plan rengi olarak genel olarak beyazı tercih etmiştir. Desenlerde ise turkuaz, lacivert tonları, yeşil, pembe, kırmızı, siyah ve sarı kullandıkları bilinmektedir. Comanche topluluğu arka planda beyaz kullandıkları gibi toz mavisi, kırmızı, yeşil ve pembe kullanmışlardır. Tasarımlarda kırmızı tonları, lacivert, mavi tonları, turkuaz, sarı, kırmızı ve yeşil kullandıkları

görülmektedir. Cherokee ve diğer Güneydoğu kabilelerinden de bilgi vermek gerekirse onlarda farklı olarak arka planda tamamen boncuklu olmadan güderi veya kırmızı, lacivert, siyah zemin üzerine boncuk işinin uygulanmasıdır. Tasarımda ise tebeşir beyazı, kırmızı, mavi, sarı, yeşil tonları, Cheyenne pembesi ve birçok rengin kullanıldığı gibi önceden kullanılan türde ve renkte boncuklar da kullanılmıştır (Crazycrow/Native-American-Tribal-Bead-Color-Preference,2021, 1-2-3-7.paragraf).

2.3.3. Boncuk İşinde Kullanılan Teknikler

Kızılderili boncuk işi uygulamalarında temel olarak iki çeşit tekniğin kullanıldığı bilinmektedir. Bunlardan biri dokuma diğeri ise dikiş teknikleridir. Her iki temel tekniğin de kendi içinde farklı çeşitleri bulunmaktadır. Amerikan yerlileri boncuk işi uygulamalarında desene, materyale göre farklı teknikler geliştirerek uygulamışlardır. Örneğin; Dairesel türde bir nesneyi süslemek için ipliğe fazlasıyla boncuk dizerek yerleştirme işlemi yapılmaktadır. Ottawa Kızılderili zanaatkarları gibi birçok zanaatkar spot dikiş ya da örtülü dikiş olarak bilinen dikiş türünü çizgileri sabitlemek için kullanmıştır. Aynı zamanda Ottawa zanaatkarı applike boncuk işini kendi aralarında standardize etmişlerdir. Tembel dikiş/şerit dikiş olarak bilinen dikiş türünü de tek veya çok küçük boncuklarda kullandıkları gibi Plains Kızılderilileri de bu dikiş türünü yaygın olarak kullanmışlardır (Feest, 1984, s. 21; Logan, 2014, s. 2). Nez Perce olarak bilinen Plains (ova) kabileleri çiçekli yani bitkisel desenleri kullanmaya başladıktan sonra motifi vurgulamak için kontur tarzı boncuk işini kullanmışlardır. Doğu bölgesinde bulunan Innu, Mikmag, Penobscot, Houdenosaunee kabileleri ‘çift eğri’ olarak bilinen beyaz boncuklarda kullanılan simetri kaydırma motifleri ile tanınmışlardır. İroquois kabileleri ise ‘kabartmalı’ boncuk işi, Zuni sanatçıları da üç boyutlu boncuk işi heykelleri ile bilinmektedir (Wikimedia/beadwork, 2021).

Genel olarak boncuk işi süslemeler giysi ya da mokesen gibi giyim eşyasında kullanılacaksa bir deri üzerine, kolye vs. gibi süs eşyalarında ve törenlerde kullanılan bazı objeleri süslemek amacı ile kullanılacaksa ipe dizilerek kullanıldığı bilinmektedir. Yerli zanaatkarlar boncukları deri ya da kumaş üzerine dikerek kullanmışlardır. Plains

Kızılderililerinde görüldüğü üzere ‘tembel dikiş’ diye tabir edilen dikiş tekniğinde boncukların tek tek veya sıralar halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Boncuk işi yapan zanaatkarlar genel olarak boncukları ellerini kullanarak hazırlık yaptıkları gibi bazı kabilelerde çeşitli tezgahlar kullanıldığı bilinmektedir (Native Languages). Substrat (alt katman) genel olarak boncuk işini kolaylaştırmak için yapılan bir yöntemdir. Beyin ve tütsü kullanılarak hazırlanan deri sert bir zemin oluşturmaktadır. Boncukları direkt monte etmek zorlaştığı için alt zemin kullanılmaktadır. Alt zemin olarak kullanılan materyaller bölgelere veya kullanılacak eşyaya göre değişmektedir. Kullanılan kumaşlar yünlü, pamuklu ve ipekli olabilmektedir. Hatta pamuklu ve ipekli kadife kumaşların kullanıldığı bilinmektedir. Kağıt kullanımı genelde ormanlık alanda yaşayan kuzey kabilelerinde yaygındır. Materyalin kabarık olması istenirse ya da şapka veya çanta gibi eşyalarda kullanılacaksa kağıt alt zemin kullanılmaktadır (Frankel, 2018, s. 17-18).

Kirpi tüyü işi tekniklerinde kullanılan aplike, sarma ve dokuma yöntemleri daha sonra boncuk işinde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan teknikleri sıralamak gerekirse tezgah kullanılarak dokuma tekniği (Bkz. Görsel 16) ve dikiş çeşitlerinden nokta dikişi, tembel dikiş, spot dikiş gibi yöntemler yaygın olarak kullanılmıştır. Dokuma boncuk işinin yapıldığı farklı türde tezgahlar bulunmaktadır. İlkel dokuma tezgahlarında çözgü iplerinin bir ucu ağaca bir ucu dokumacının beline bağlanarak kullanılmıştır. Fakat temelde en basit düzenek atkı ve çözgü elemanlarının olduğu tezgahlardır. Boncuklar çözgü ipliklerinin üzerine atkı ipleri ile sabitlenerek yapılan çalışmalardır. En yaygın dokuma tezgahları yaylı tezgah türleridir (Kshs.org; Frankel, 2018, s. 15; McCoy, 1972, s. 35).

Görsel 16 - Bir kayıştan kesilmiş dokuma tezgahı boncuk işi.

1870'lerin Ojibwa tasarımlarına özgü X ve elmas geometrik desenler. Başlık: Kızılderili
Dokuma Boncuklu Kayış
(Wikimedia/beadwork, 2021)

Kızılderili giysilerinde genel olarak saçak türü süslemeler bulunmaktadır. Bu tür süslemede kullanmak için ağ boncuk işi tekniği olarak bilinen tek tek boncukları ya da şeritleri sabitlemek için düğüm yerine ağ kullanılarak yapılmaktadır. Bu yöntem kolyeler, saç bantları, çantalar ve keseler gibi birçok üründe kullanılmaktadır (Kansas Historical Society, 2012; Frankel, 2018, s. 17)

Aplike boncuk işi (Bkz. Görsel 17) uygulama sürecinde bir ipliğe birkaç boncuk dizilir ve desene göre yerleştirilir. İkinci bir iplik ile ilk iplikteki boncuklar ikinci veya üçüncü boncukta sabitlenir. Bu dikiş tekniğinde düz veya eğri tasarımlar daha kolay yapılmaktadır ve sonuç çok muntazam olmaktadır. Aplike boncuk işinin ikinci bir tekniği de çift iğne aplikedir, iki iğnenin kullanıldığı teknikte, bir iplik üzerinde bir seferde az sayıda boncuk dizilir ve kıvrımlı tasarımlar oluşturmak için kumaş üzerine dizilir. Ormanlık kabileler, çiçek boncuk işi tasarımlarını bu şekilde yaparlar. İkinci iplik, arka kumaşa dikmek için, genellikle her bir boncuk arasında, boncuk ipliği üzerinden tutturmak için kullanılır. Aplike boncuk işi tekniğinin Rocky dağlarında, büyük göller bölgesinde yaşayan kabileler arasında çok yaygın kullanılan bir teknik olduğu bilinmektedir. Giysilerde, mokesen ve palaska çantaların boncuk işi süslemelerinde kullanılmaktadır (Instructions And Patterns, t.y., s. 2; Logan, 2014, s. 3; McCoy, 1972, s. 37).

Görsel 17 - Aplike tekniği boncuk işi

(1885 yılında yapılan bir Ojibwe pantolon, 15 Mart - 26 Nisan Los Angeles'taki Amerikan Batı Autry Ulusal Merkezi'ndeki "Çiçek Yolculuğu: Yerli Kuzey Amerika Boncuk İşİ" sergisinin bir parçasıdır) (Kbknitsetc)

Peyote veya kabak dikişi olarak bilinen bu boncuk işi tekniği ise ağ boncuk işi tekniği ile aynı kategoride bulunmaktadır, daha yuvarlak, silindirik sepet tutacağı gibi nesnelerde uygulanmaktadır. Tasarlanan desenlerde her motif üç eşit boncuk sayısında olması işi kolaylaştırmaktadır. Diğer bir dikiş tekniği de tuğla dikişi olarak bilindiği gibi, aynı zamanda da Cheyenne, Comanche ve borazan dikişi olarak da bilinmektedir. Belirli bir tasarımda düz bir boncuk matı oluşturmak için, bunlar doğrudan yan yana değil, her iki tarafta boncuk delikleri ile yatay olarak ve üst üste düzenlenen bir tekniktir. Genel olarak küpe gibi takılarda kullanılmaktadır (Powwows, 2021). Tespit edilen bir dikiş tekniği de bindirme dikişi (overlay stitch) (Bkz. Görsel 18), Kuzey Amerika'da bu dikiş türünü Florida bölgesinde yerleşmiş olan Seminole ve Athapaskan gibi birçok kabile kullanmıştır. Çiçek desenleri ve geometrik desenlerde tercih edilmiştir. Teknik kullanım olarak kolay bir çeşittir. Uygulamada başlangıç şerit dikişi gibidir. İki adet iğne iplik hazırlanır, birisine boncuklar alınırken diğeri ile tutturma işlemi yapılmaktadır. Çiçekli tasarımlarda motifin ana hatları ile başlanmaktadır (Native American Beadwork).

Görsel 18 - Çanta, Bindirme boncuk işi
(Kuzey Ute)
(American Indian Museum Collections)

2.3.4. Boncuk İşinde Kullanılan Motif ve Desen Özellikleri

Genel olarak geleneksel sanatların çıkış noktalarından birinin inanç olmasından dolayı Kızılderili boncuk işi sanatı da aynı dayanaktan oluştuğu için biçimi, işlevselliği ve anlamlarındaki birliktelik korunmuş ve özel dini amaçlar için üretimler yapılmış, inanç ve ritüeller ile ilgili konularda uzmanlaşmış kişiler daha yetkili olmuş ve yeni nesillere bu tecrübe ve bilgilerini aktarma yoluyla devam ettirmişlerdir. Bu yüzden tasarımlarda koleksiyon oluşturma diye bir dert olmadığı gibi pazarlama derdi de yoktur, aynı zamanda da tahrifat olmadan nesillere aktarılmıştır (Feest, 2007, s. 5).

Boncuk işi Amerikan yerlileri için kültürlerinin devamlılığı yok olmaması için bir çeşit kültür kodlamasıdır. Avrupalıların kıtaya gelmesi ve egemen güç olmalarına karşılık, Kızılderililerin ekonomik ve kültürel olarak dayanma gücünün kaynağı boncuk işi olmuştur. Boncuk işi ürünlerde iki yol takip edilmiştir, birisi yeni gelen göçmenlere satmak için tasarlanan boncuk işi ürünler, diğeri ise kendi kutsalları, inançları için düzenledikleri törenlerde kullandıkları kıyafetler için olmuştur. Sonuç olarak “boncuk işi (hayatta olduğu gibi) hem fiziksel hem de kültürel hayatta kalmak için seküler ve kutsal arasındaki dengeyi bulmak etrafında dönüyordu” şeklinde ifade edilmektedir (Nativetech, 1994). Boncuk işinin önemli yönlerinden biri de kendilerine has üslup kuralları oluşturmaktır. Bu da boncuk işi tekniği, renk ve motif seçimi, ayrıca hangi nesnenin nasıl süslenmesi gerektiği ile ilgili olarak bir üslup oluşturup ait

oldukları kabileye bir kimlik oluşturabilmektir. Mokasenlerde kullanılan motifler ile daha belirgin olan bu özellik etnik kökenleri daha net bir şekilde ifade etmektedir (Logan, 2014). Örneğin; Blackfeet Kızılderili toplulukları geyik derisi mokasenlerinde ayak ucu bölümünü üç uçlu bir figür ile süsleyerek bu ulusun üç kabilesinin her birini temsil ettiği şeklinde bir özellik taşıdığı tespiti yapılmıştır (Mccoy, 1972, s. 39).

Boncuk işi sanatı, özellikle giysilerde kullanılan boncuk işi motifleri ve desenleri Kızılderili kültürünü yansıtmaları açısından önem taşımaktadır. Yapılan tasarımlar sıradan çizimlerden öte yaşanmışlıkları ifade eden sembolik görüntülerdir. Bu sanat eserlerini incelemek önemlidir çünkü, Kızılderililerin kültürleri ve hayat şekilleri hakkında bilgiler içermektedir (Rood, 2011, s. 12-13). Kızılderililer için törenlerde giyilen kıyafetler ayrı bir yer tutmaktadır. Süslemelerde farklılıklar olduğu gibi tasarımlarda giyen kişiye özel olabildiği gibi, aynı zamanda bir statü sembolü ve kişinin tecrübelerini ve kazandığı zaferleri simgeleyen görsellerden oluşmaktadır (Eroğlu, 2018c, s. 1684). Avrupalılar ile temastan sonra “yerli Amerikan boncuk işi desenleri bir zenginlik sembolü haline geldi ve evlilik törenlerinde, ticaret anlaşmalarında ve antlaşmalarda kullanıldı. Bazıları ritüel kullanımı içerir ve genellikle ruhani danslarda ve kutlamalarda kullanılırdı” (Powwows, 2021).

Kızılderili kabilelerinde kızların ya da kadınların giydiği elbiselerde ki tasarımlar ve motifler aile üyelerini onurlandırma amaçlı hikayeler anlatan sembolik ifadeler yüklenmektedir. Örneğin; bir elbisede ki tasarım incelendiğinde giyen kişinin ailesinin malzeme ticareti yapabilen iyi durumda bir tüccar olduğu anlaşılabilmektedir (National Museum, 2018, s. 7). Boncuk işi kullanılarak süslenen elbiselerde kullanılan motiflerde mesaj verme, hikaye anlatma gibi sembolik anlatımlar kullanılmıştır. Kızılderililerin sıkça kullandığı el izi motifi manevi gücü simgelediği gibi kuvvet, koruma ve hükmetme gibi anlamlarda da sembolik ifadelerde yer bulmuştur. Bunun gibi şimşek motifi su ve bereketi temsil ettiği gibi, köpek ölümlerden korunmak için, at hız ve yolculuk, örümcek yaratıcılık, dokuma, üretme gibi anlamların yüklendiği, sembolik olarak kullanılan motiflerden olduğu bilinmektedir (Eroğlu, 2018c, s. 1685).

Kızılderili topluluklarında genel olarak her tasarım, kullandıkları eşyalar ve motifler sembolik anlamlar taşıyan özellikler içermektedir. Kartal tüyü başlık takan

bir adam, bir savaş rekoru kırmış ve onu kutlama ifadesinin sembolik bir göstergesi ile bu olayı anlatmaktadır. Sömürgeciler kıtaya yerleştikten sonra yerli halklar yaşadıkları sıkıntıları ya da gelenlerle barış içinde yaşama arzusunu motifler ile ifade etmişlerdir. Genelde yelek giysileri üzerinde sıkça kullanılan Amerikan bayrağı motifi normal olarak yerleştirildiğinde barış ifadesi, ters olarak yerleştirildiğinde ise hükümet politikalarına karşı hoşnutsuzluğun ifadesi olarak kullanılmıştır (Logan, 2014, s. 4-5). Giysilerin önemli bir parçası olan yelekler genel olarak yoğun boncuk işi süslemeler ile kaplanmaktadır. Önceleri daha geleneksel motifler kullanılırken, yeni yerleşimciler arasında popülerlikleri artınca çapraz bayraklar, şapkalı kovboylar gibi güncel figürlerde eklenmiştir. En iyi boncuk işlerinden bazıları yeğin üzerinde bulunmaktadır. Zaman zaman bu giysi türü, kabile için en yaygın olan çeşitli tasarımlarda tamamen boncuklu olabilmektedir. Popülerliklerinin son yıllarında, bazı tamamen boncuklu yeleklerde çapraz bayraklar ve at yetiştiriciliğini simgeleyen şapkalı kovboylar gibi etnik olmayan tasarımlar kullanılmıştır (Mccoy, 1972, s. 28).

Boncuk işi tasarımlarda kullanılan motifler, materyaller her kabileye özgü sembolik imgelerin görsel yansımalarıdır. Kullanılan bu görsel dil Kızılderili sanatlarının temelini oluşturmaktadır. Kızılderili kültüründe yaşlı kişiler gençlere hikaye anlatma yolu ile kendi kültürlerini ve ahlaki değerlerini öğretmişlerdir. Kabilelerde bulunan zanaatkarlar bu sözlü geleneğe katkı olarak inançlarını, tarihsel süreçlerini işaret ve motiflere kaydederek yaşatmışlar ve nesiller boyu sürmesini, kaybolmamasını sağlamışlardır. 18. yy'a kadar geleneksel olarak kazıma, boyama, dokuma ve tüyler ile işlenme yolu ile kaydedilen bu motifleri boncuk işinde kullanılmaya devam etmiştir (Nativetech, 1994). Boncuk işinde kullanılan motifler farklı şekillerde tasarlanmaktadır. Tasarımlardaki desenleri ve motifleri oluşturan sanatçıların esas aldıkları değerlerden kutsal dans ritüelleri, dini ritüeller, maneviyat biçimleri ön planda olmaktadır. Rüyalar ve vizyonlar aracılığı ile sanatçılar kişisel ve manevi değerde tasarımlar oluşturmaktadırlar. Oluşturulan ve kutsallık atfedilen motifler dini inançlar da dahil edilerek, somut olmayan bu kültürel değerleri nesillere aktarmışlar ve onlara bu değerleri aşılayarak sahip çıkılmasını sağlamışlardır (Gray, 2017, s. 2).

Kızılderililerin antik çağlarda yaptıkları tasarımlar ve kökenleri hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Fakat genel olarak bilinen motiflerin formlarının doğadan ilham alınarak oluşturulduğu yönündedir. Bunun yanı sıra geometrik ve çizgisel motifler basit çizimler ile başlayarak geliştirilmiştir. Keşiflerden sonra batı kaynaklı motiflerin de ilave edilmesi ile geleneksel motifler ile yeni ilave edilen motifler ayırt edilmez hale gelmiştir. Fakat orijinal formlardan bazıları Kızılderili sanatçıları bireysel vizyon arayışı sonucu oluşturulması nedeni ile formunu korumuştur. Kızılderililerde inançlarla ilgili yaptıkları bir takım ritüeller sonucunda sanatçıların oluşturdukları vizyonlardan doğan motif formları günümüzde de gizemini korumaktadır (Britannica, 2021, 2. Paragraf).

Boncuk işi tasarımlar totalde bir hikaye anlatan, sembolik temsili motiflerden oluşmaktadır. Kullanılan her motifin bir anlamı olduğu gibi her tasarım da onu yapan kişiye özel bir anlam ifade etmektedir (Mccoy, 1972, s. 40). Motifler ve desenler Kızılderililerin görsel dili olması nedeniyle onların dünyaya ve evrene bakış açılarını yansıtmaktadır. Tüm evrenin ruhsal bir enerjisinin olduğu ve bu enerjiyi dünyaya eşit olarak paylaştığına inanan bu topluluklar, her şeyin birbirine bağlı olduğuna ve uyum içinde yaşamak gerektiğine inanmaktadırlar. Onlar için yaşadıkları doğal çevre, coğrafyası, faunası ve florası kısaca bastıkları toprak parçası sanatta ilham aldıkları ana kaynaklar olmuştur. Evrenin, birbirine bağlı varlıklardan oluşan çok katmanlı olduğuna inanıldığı gibi dört ana yön olduğuna, düaliteye, ayrıca uyum ve dengenin korunması gerektiğine inanılmaktadır. Bu kozmolojik ilkeler ise Kuzey Amerika yerlilerinin motiflerinin çıkış noktalarını oluşturmaktadır (Bkz. Görsel 19) (Nativetech, 1994).

Görsel 19 - Boncuk işi dört yön

(Csdt.org/geometry, 2021)

“Yerli sanatçılar, hayvanları andıran desenler, geometrik şekiller ve soyut çiçek desenleri dahil olmak üzere birçok stil yarattılar” (Gray, 2017, s. 5). Amerikan Kızılderilileri arasında, daha yoğun kullanılan farklı sanat formlarının oluşturulup, kullanıldığı gözlemlenmiştir. A.B.D.’nin kuzey doğu bölgesinde daha gerçekçi ve dekoratif sanat formlarının oluşturulduğu gibi, geometrik formların ise daha güneybatı kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Fakat bir ova kabilesi olan Blackfeet Kızılderilileri soy itibarıyla hem kuzeydeki Algonkinler’e hem de güneyde Siouxlar ile bağlantıları nedeni ile her iki form stilini kullandıkları bilinmektedir (Mccoy, 1972, s. 16). Avrupalılar ile temastan sonra daha fazla kullandıkları gözlemlenen bitkisel ve hayvansal motiflerden önce yaygın olarak kullanılan geometrik motifler olduğu gibi aynı zamanda kuzeydoğuda Woodlands (ormanlık) kabilelerinin daha eğrisel tasarımlar (Bkz. Görsel 20) kullandıkları görülmektedir. 17. yy’a gelindiğinde ise kuzeydoğudaki kabileler zaten kullandıkları eğrisel motiflere Avrupa çiçek desenlerini ilave ederek kolaylıkla uygulamışlardır. Özellikle mokasenlerde çiçek ve hayvan motiflerinin kullanıldığı tasarımlar dikkat çekmektedir (Crazycrow/Native-American-Tribal-Bead-Color-Preference, 2021, 11. Paragraf; Dubin, 2016). Motiflerde çiçek motifi ya da imgesel motifler olsun hepsinde inançlar ile bağlantılar kurulmuştur. Çiçek motifleri Kızılderililer için mesajlarını iletmenin bir yolu olarak görülmekte, doğal olarak elbette bu sadece çiçek motifleri ile değil diğer sanatlarda ve ürünlerde kullanılan semboller de inançlarla ilintili mesajlar içermektedir (Powers, 2008, s. 17).

Görsel 20 - Niagara stili boncuk işleme

(Frankel, 2018, s. 16)

Cam tohum boncuklarının gelmesi ve yaygınlaşması ile Amerikan Kızılderililerinin genelinde geometrik desenlerden çiçeklere, figürlü resimlere, manzaralara, tasarımlarda değişiklikler olduğu bilinmektedir. Kullanılan yeni tip boncukların küçük olması bu geçişi kolaylaştırmıştır. Sioux Kızılderililerinde baskın bir motif şekli olan geometrik motifler uzun yıllar yerini korumuştur, fakat ekonomik sebepler ve beyazlarla olan ilişkiler neticesinde geometrik motiflerin yanı sıra diğer motif türlerini de kullanmak durumunda kalmışlardır. Cherokee Kızılderili topluluğu da kendi fikirleri ön planda olmak üzere diğer kültürlerden de etkilenecek yeni stiller geliştirmişlerdir. Gelişen bu yeni stillerde boncuk işinde tek sıra beyaz boncuklardan helezoni kıvrımlara, soyut çiçeklerden yapraklara kadar farklı tasarımlar geliştirmişlerdir (Nativetech, 1994; Duncan, 2008, s. 7; Lyford, 2012, s. 15). Çiçek desenlerini yerli haklara benimsetme çabası özellikle kurulan Quebec misyoner okullarında, Fransız çiçek desenleri ile nasıl nakış yapılabileceği öğretilerek benimsetilmeye çalışılmıştır. Bütün bunların neticesinde ürünlere satmak için pazar bulunmasında kolaylıklar sağlanması, yerli halkı çiçek motiflerini kullanmaya teşvik etmiştir (Gray, 2017, s. 10). Avrupalılar her ne kadar getirdikleri materyaller ile yerli halkın kullandığı motifler üzerinde etkili bir değişim yaratmış olsalar da bazı motif kalıpları hiç bir şekilde değişmeden gelmiştir. Bunlardan ikisi kademeli tasarımlar ve zikzak desenleridir. Kızılderili toplulukları genelinde görülen motif benzerliklerinin en önemli örnekleri olarak da dikkat çekmektedir (Parr, 2002, s. 16).

Genel olarak Kızılderili kültürlerinde derin bir tasarım teması olan dört katlı simetri, boncuk işi tasarımlarda kullanılan desen ve motiflerin temelini oluşturmaktadır. Bu ilkenin çıkışındaki kavramlar ise din, toplum ve yerli teknolojidir. Bu ilkeler üzerinden temel kurgular yapılmıştır. Örnek vermek gerekirse; birçok yerel dil dördüncü taban saymayı kullanması, Teepees denen Kızılderili çadırının dört direk üzerine ve dört yönden birine kurulması ve dinsel törenlerde duaların dört ana rüzgara sunulması gibi dört tabanlı kullanımlar sanatsal tasarımların temelini oluşturan etkenlerdendir (Csdt.org/geometry, 2021). Geometrik tasarımlarda daire güneşi temsil ettiği gibi merkezden dışarı doğru yapılan çıkıntılar dört yönü ifade etmektedir (Bkz. Görsel 19). Haudenosaunee kabilesindeki sanatçılar için ise gökyüzünü temsil eden ruhani kökenli motifin şeklinin temelini yarım daire olduğu bilinmektedir (Gray, 2017, s. 23; Parr, 2002, s. 12-13).

Lakota Kızılderililerinin dans elbiselerinde geleneksel bir tasarım olan göl kıyısında kaplumbağa yaygın bir uygulamadır. Yaratılış mitinden yola çıkılarak yapılan bu desende kullanılan kaplumbağa figürü kutsal bir özelliktedir. Kadınlar doğurganlığından dolayı kaplumbağa ile özdeşleştirilmektedir. Lakota'lı kadınlar kaplumbağa gibi dayanıklı ve uzun ömürlü olmak arzusu ile elbiselerine, tozluklarına, çantalarına, beşik tahtalarına ve bebekler için göbek muskalarına bu motifi boncuk işi kullanarak uygulamışlardır (Rood, 2011, s. 73). Blackfeet Kızılderililerinde de diğer Kızılderili topluluklar gibi bazı motiflerin kaynağı efsanelere ve hikayelere dayanmaktadır. Kabilenin inancına göre insan ve hayvanlar gibi bazı cansız nesnelerinde sihirli güçleri olduğuna inanmaktadırlar. Kalkanlarına yaptıkları tasarımlar neticesinde kalkanın korumayı sağlayan önemli bir güce kavuştuğuna inandıkları için yarı hayvan ve yarı insan figürleri önemli tasarım öğeleri olmuştur. Çocuklarını yılan ısırmasından korumak için de mokasenlerinde zikzaklı yılan motifi kullanmışlardır. Ayrıca efsanelerinde yer alan kunduz, bizon, at, köpek önemli hayvanlardan olduğu için stilize edilmiş motiflerini kullandıkları tespit edilmiştir (Mccoy, 1972, s. 38-39).

At motifi ve atla ilgili motifler zenginliği simgelemektedir. Başlıklı at motifi ise aile üyesinin onurunu, onurlandırılmasını ve at hediye edilmesini ifade etmektedir. At

nallarının kullanıldığı motifler ise ne kadar at verildiği, Anadolu kilimlerinde de kullanılan tarak motifine benzer bir motifle ailenin kaç tane atı olduğunu anlatmaktadır. Arka planda kullanılan mavi renkler gölleri temsil etmektedir (Bkz. Görsel 21) (National Museum, 2018, s. 9).

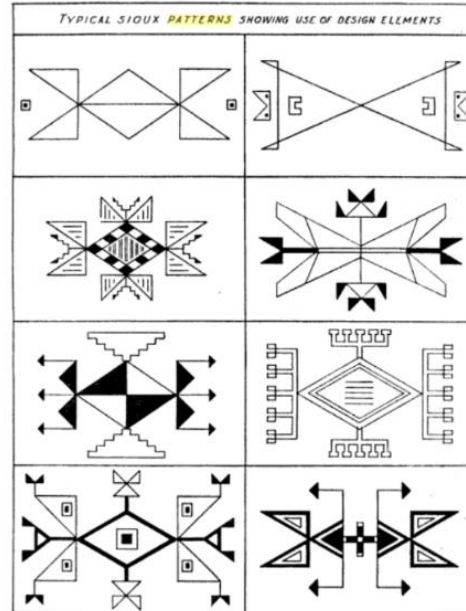

Görsel 21 - At, at nalı ve at sayısını ifade eden motifler
(National Museum, 2018, s. 9)

Plains kabileleri olarak bilinen ovalarda yaşayan Sioux Kızılderilileri boncuk işi tasarımlarında kullandıkları motif ve desenleri kullanırken kabilenin belirli desenlerini kullandıkları gibi kendi rüyalarından ilham alarak oluşturup sembolleştirdikleri desenleri de kullanmışlardır. Boncuk işi tasarımlarda arka fonda beyaz boncuk kullanmayı tercih etmişlerdir. Genelde geometrik formların kullanıldığı yaygın motif formları (Bkz. Tablo 1); dik açılı üçgen, kutu, elmas, çatalı tasarım, haç, oklar, paralel yollar, daire veya sağlık çemberi olarak adlandırılan biçimlerdir. Özellikle daire ve merkezi biçim olarak dekorasyon amaçlı kullanılmayan kutsal bir gizemi simgelemektedir. Sadece kalkan gibi savaş aletlerinde koruma amaçlı kullanılmıştır. Temel tasarım öğeleri olan motifler desen oluşturulurken anlamlı bir şekilde bir araya getirilmektedir (Bkz. Tablo 2). Fakat bu durum daha sonra değişerek natüralist, geometrik, estetik ve dini motiflerin bir arada kullanıldığı görülmektedir (Lyford, 2012, s. 15-17).

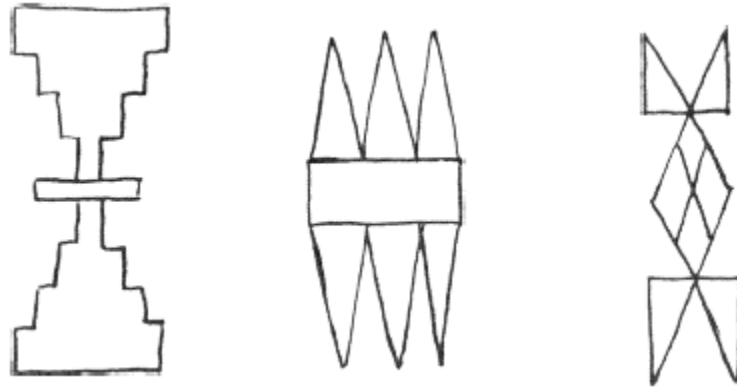
SYMBOLS USED IN SIOUX DESIGNS OR PATTERNS			
	ARROW		ISOSCELES TRIANGLE
	ARROW-POINTS		LEAF
	CIRCLE OR MEDICINE HOOP		LIGHTNING
	CROSS, STAR OR FOUR DIRECTIONS		MOUNTAIN OR HILL
	A CROW INDIAN TRIBAL ENEMY OF THE SIOUX		PARALLEL TRAILS
	DIAMOND OR LOZENGE DERIVED FROM DIAMOND SHAPED ARROW-HEADS		PEACE PIPE
	EAGLE, STRONG LEADERSHIP		RIGHT-ANGLED TRIANGLE
	FORKED DESIGN		TRIDENT FORM
	FORKED TREE		TRIBE
	HORSE TRACKS		VERTEBRAE
	HOURLASS		WHIRLING (CROSSES HATCHED OR STIPPLED)
	HOURLASS WITH FEATHERS AND TIPS		

Tablo 1 - Sioux tasarımlarında kullanılan semboller
(Lyford, 2012, s. 15)

Tablo 2 - Tasarım öğelerinin kullanımını gösteren tipik sioux desenleri
(Lyford, 2012, s. 23)

Kızılderililerin tasarımları incelendiğinde, temel tasarım ilkelerinde bulunan tekrar, ritim, düz ve kıvrımlı çizgiler, aydınlık, karanlık ilişkisi ve renk değerlerinin çok iyi kullanılarak sade ama sanatsal değerleri olan eserler ürettikleri görülmektedir. Kuzey Amerika Kızılderililerinden Blackfeet kabilesi de boncuk işi temel tasarım öğelerinde Sioux ve diğer Kızılderili kabilelerine benzer özellikler göstermektedir. Blackfeet kabilesi üzerinden örnek vermek gerekirse kullanılan temel geometrik motiflerin analizi yapıldığında kare ve dikdörtgen olmak üzere iki ana şekil üzerinden motifler ve desenler şekillendirilmiştir. Küçük kareler ve dikdörtgenler kullanarak daha büyük tasarım birimlerini oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu büyük figürlerden kare, teras, elmas, üçgen veya haç motifleri daha sık kullanıldıkları görülmektedir. Üçgen ve elmas motifleri (Bkz. Çizim 1) dağ ve ok noktaları olarak adlandırılan en popüler motiflerdir. Vazgeçilmez motiflerden biride paralel şeritler olarak bilinen ve yatay şekilde kullanılan temel süsleme öğeleridir (Mccoy, 1972, s. 19-20,43).

Çizim 1 - Blackfeet Temel Geometrik Tasarımlar

(Mccoy, 1972, s. 44)

Sioux Kızılderili mokasenlerinde en sık kullanılan motifin Tipi (çadır) motifi olduğu görülmektedir, desen oluşturulurken Tipi motifi dikdörtgen bir alan içine yerleştirilmektedir. Bu yerleştirme şekli çadırın kapısını ve girişi anlatmak için yapılmıştır. Diğer kullanılan desenler, çanta veya kutu, çifte haç veya ejderha sineği, yol veya iz, bükülmüş, doldurulmuş, üç sıralı, omurlu desenler (Bkz. Tablo 3) gibi birçok desen yaygın olarak uygulanmıştır. Sioux boncuk işi tasarımlar sadece şekiller ile değil renkler de tasarımların bir parçası olmaktadır. Özellikle kullanılan tebeşir beyazı boncuklardan yapılan arka plan tasarımlarda kış mevsimini, erkeklerin savaşa

gitmesi, kadınların onları beklerken onurlandırılmaları ve ayrıca kutsanmış nesnelerden bafalo, tavşan, geyik gibi hayvanları da ifade etmektedir. Beyaz ve kırmızı birlikte kullanıldığında ise kişisel özellikleri anlatmaktadır (Lyford, 2012, s. 20-22).

MOCCASIN DESIGNS USED BY THE SIOUX BEADWORKERS			
	BUNDLE, BAG, BOX, OR ROCK PATTERN USED IN BORDER		MIDDLE ROW PATTERN WITH VERTEBRAE ABOUT BORDER
	CROSS (SQUARE) USED ON VAMP OF CHILDREN'S MOCCASINS		ROAD, TRAIL, OR PATH PATTERN
	CUT OUT OR STEP PATTERN		A SPACE OR PART-BETWEEN PATTERN
	DOUBLE CROSS OR DRAGON FLY USED ON VAMP		THREE-ROW PATTERN
	FEATHER PATTERN USED ON VAMP		TIPY BORDER DESIGN
	FILLED-UP BORDER		TWISTED PATTERN
	HOOR-GLASS PATTERN		VERTEBRAE AND TIPY BORDER

Tablo 3 - Sioux tarafından boncuk işinde kullanılan mokasen tasarımları
(Lyford, 2012, s. 23)

3. ANADOLU'DA KULLANILAN MOTİFLER İLE KIZILDERİLİLERİN BONCUK İŞİNDE (GİYSİ VE MAKOSAN) KULLANDIKLARI MOTİFLER ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Anadolu'da kullanılan Türk motiflerinin köken olarak aynı temel çizgilerden oluşan ama farklı şekillerde olduğu görülmektedir. Kullanıldıkları alanlara göre tasarımlarında bazı farklılıklar olduğu bilinmektedir. Mimari süslemelerde kullanılan tasarımlar daha büyük boyutlarda olabildiği gibi, kitap sanatları olarak bilinen tezhip, minyatür, kaat'ı gibi sanatlarda daha küçük boyutlarda ama benzer motifler kullanılmıştır. Genel olarak Türk kültürünü yansıtan geleneksel sanatlardan mimari eserlerde, kitap süsleme sanatlarında ya da el dokumaları olarak bilinen halı, kilim ve kumaş tasarımlarında ve diğer el sanatlarında benzer motiflerin kullanıldığı bilinmektedir.

Anadolu el sanatlarında, başta dokumalar olmak üzere desen tasarımlarının en küçük ögesi olan motifler yörelere göre benzerlik gösterdiği gibi farklılıklarında olduğu yapılan birçok alan araştırmalarında tespit edilmiştir. Genelde motif tabiri kullanılıyor olsa da son zamanlarda yanlış kelimesi de sıklıkla tercih edilmektedir. Bunların yanı sıra nakış, model, öğrenti gibi isimler de kullanılmaktadır (Deniz, 2000, s. 71). Sözü edilen motif gibi isimlerin yerine kökeni Türkçe olan kelimelerle ilgili öneriler sunulmaktadır. “Motif, ikon, sembol, remiz, desen, model gibi kaynağını ve pek tabii düşündürüşünü başka bir dilden alan kelime ve kavramların peşinde çile çekmek yerine, örnek, yanlış, nakış, bezek, çitlik, şekil, süs, işlengi, en-im, göl/gol, sayma, oy, oyu, oya, oyum, bediz, bedüz kelimelerinden birini kullanabiliriz” (Tural, 1998, s. 12).

Yanış kelimesine esasında DLT'de yer verilmediği halde İm kelimesi geçmektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin taranması sonucunda oluşturulan Tarama Sözlüğünde Yanış kelimesine rastlanmamıştır. Kelimenin daha geç bir devirde ortaya çıktığını göstermektedir. Yan-iş-nakış kelimelerinden türetildiği düşünülmektedir. Anadolu ağızlarında yanlış kelimesi nakış anlamında, yanlışlamak da nakış işleme, nakışlamak anlamında kullanılmaktadır. Mana olarak im ile aynı

olmasına rağmen Yörük ve Türkmen oymaklarında genel olarak yanış kelimesinin tercih edildiği söylenmektedir (Gülensoy, 1989, s. 118).

Türk motifleri formları itibarıyla sembolik ifadeler içermektedir. Sembolik ifadesinin tanımı olarak “herhangi bir varlığın, ya kendisini veya yaptığı etkiyi duyurmak, düşündürmek, hayal ettirmek için araçlar kullanma, asıl ögenin yerine koyuşlar yoluyla yapılan ifade etme biçimi anlamına gelir” (Tural, 1998, s. 11). Geleneksel el sanatlarının önemli bir bölümünü oluşturan dokumalar birçok yönü ile sembolik ifadeler içermektedir. Dokumalarda genel olarak kullanılan dikdörtgen formu yeri, yeryüzünü yani mekânı sembolize ettiği anlatılmaktadır. Bu da geniş anlamıyla üstünde yaşanan toprağı yani vatan toprağını çağrıştırmaktadır. Sembolik olarak toprağın dışıl özellik içermesi ve dokuyucunun kilim üzerine yerleştirdiği motifler ile sanki yaşadığı vatanın güzelliklerini, mistik özelliklerini ve yaşamsal zorluklar gibi duygusal ifadelerle bir görsellik sergilemektedir. Ayrıca kare ve dikdörtgen formlarının insanlara güven verici özellikleri olduğu bilinmektedir (Sağ, 2012, s. 119). Anadolu dokumalarında her yöre kendine üsluplaştırılmış desenler kullanmaktadır. Yörelere göre değişen adlandırmalar ve anlamlandırmalarda Orta Asya Türk geleneklerinden izler görülmektedir. Genel olarak en fazla kullanılan motif çeşitleri geometrik ve bitkisel desenler, insan ve hayvan tasvirleri, çevrelerindeki eşya tasvirleri ve inançlara, geleneklere bağlı olarak oluşturulan sembollerdir (Deniz, 2000, s. 71).

İnsan ırkının nesneleri sembolleştirmesi ile ilgili olarak temelde doğanın kendisi etkili olmuştur. Doğa karşısında yerine göre kendini güçsüz hissetmesi gibi yaşadığı bazı çelişkili durumları sonuçta sembollerle ortaya koymuştur. Yeni anlamlar ve kavramların yüklendiği doğanın taklidi olan nesneler ve biçimler yarattıkları semboller olarak ifade bulmuştur. Örnek vermek gerekirse kayın ağacı, ağaç olmaya devam ettiği gibi aynı zamanda yüklenen anlamlar ile kutsal bir şekle bürünmüştür. İnsanlık tarihine bakıldığında, insanoğlunun biçim hafızalarını oluştururken etraflarında gördükleri geometrik yapıda, kapalı formda ve süreklilik özellikleri ile dağlar, yıldızlar, ay, güneş, ağaçlar, taşlar ve sular gibi nesnelerden etkilendikleri tespit edilmiştir. Bütün çağlarda biçim yaratma sürecinde insan bir çeşit doğanın dili olan soyutlama ve geometriyi

kullanmıştır. Bir nesne, bir olgu, durum ve ya duygu sembolleştirildiğinde çoğu kez bütün bunlar arka planda kalırken ön plana biçim çıkmıştır (Alp, 2009, s. 6-7).

Anadolu’da düz dokuma yaygılar, havlı dokumalar gibi bir çok el sanatlarında da kullanıldığı bilinen motiflerin ilk çıkış itibariyle Orta Asya’dan Anadolu’ya geldiği bilinmektedir. Türkler Anadolu topraklarına gelinceye kadar birçok farklı kültürlerle iletişim içinde olmuş kendileri etkilendikleri gibi muhatap oldukları kültürleri de etkilemişlerdir. Motiflerin zamanla sembolik anlamları unutulmuş geriye benzetme yoluyla adlandırma kalmıştır. Türklerin İslamlaşmasından önce ve sonra geliştirdikleri kültürel özelliklerini, Anadolu’da daha önce yaşayan medeniyetlerin bıraktıkları kültürel izler ile birleştirip bir sentez oluşturmasını bilmişleridir. Aynı zamanda Orta Asya ‘dan getirilen kültürel özelliklerin an az değişime uğradığı yerler Türkmen ve Yörük yerleşimlerinin olduğu da kabul edilmektedir (Yılmaz, 2015, s. 149-150). Orta Asya’da göçebe bir yaşam süren ve sonra Anadolu’ya gelen Türkler beraberlerinde birçok farklı inanç, ilaveten de Türk asıllı dervişlerden aldıkları eğitimlerle kültürel bir altyapı oluşturmuşlardır. Kendilerine yurt edindikleri bu topraklarda buldukları uygarlıklarında kültür birikimlerini özümsemiş, kendi kültürel birikimleri ile kaynaştırmasını bilmiştir. Yerleşik hayatı benimseyen Türkler İyon ve Bizans kültürlerinden etkilenmiş olsa da kendi gelenek ve göreneklerini korumasını bilmiş ve sanatsal özelliklerini gelecek kuşaklara aktararak sürdürmüştür (Uğurlu, 2018).

Motiflerin gelişimi ile ilgili olarak Türklerin İslam dinini kabul ettikten sonra figür yerine sembolik anlamlar yüklenen geometrik stilize motifleri başta düz dokuma yaygılar olmak üzere kullanmaları yaygın hale gelmiştir. Yerleşik kültürlerden farklı olarak göçebe kültürlerde sanat eserlerinin değişim ve gelişimi zaman içinde nesilde nesile aktarım şeklinde oluşmaktadır (Acar, 1982, s. 10). Kilim dokumalarda motifler genellikle geometriktir ve halıdakiler kadar çeşitli değildir. Bu yüzden renk kullanımı da daha sınırlıdır ama motiflerin tekrar etme özelliğinden dolayı renk seçimine dikkat edilip canlı ve uyumlu bir sonuç alınmaktadır. Özellikle eski Türk kilimlerinde bu durumun en güzel örnekleri görülmektedir (Gönül, 1957, s. 80). Dokumalarda yaygın olarak kullanıldığı bilinen geometrik tarzda ki motifler Anadolu’da bir çok farklı geleneksel sanatlarda da kullanılmaktadır. Özellikle geleneksel giysilerin bir parçası

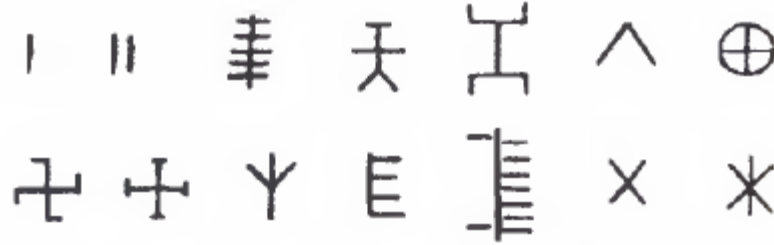
olan kadın başlıklarının ve elbiselerin göğüs kısmında ki boncuk işi süslemelerinde üçgen, baklava, kare, daire ve yıldız gibi motiflerin kullanıldığı görülmektedir (Keskin, 2010, s. 12-523).

Anadolu motiflerinin kökenlerini ele alırken, doğal olarak Türklerin kökenlerinin başlangıç noktası olan Orta Asya'daki gelişimleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Her ne kadar dokumalarda kullanılan motifler süsleme alanlarına göre gruplanmış olsa da çıkış kaynağı itibariyle aynı olduğu için benzerlik göstermektedir. İlkel toplumlarda sanat ve süsleme alanlarında benzer çıkış özellikleri görülmektedir. Fakat zamanla topluluktan toplumlaşma süreciyle beraber, yaşadıkları coğrafi şartlar ve toprağı ekip biçme gibi ekonomik gelişim süreçleri, ayrıca göçebe ya da yerleşik yaşam koşulları nedeniyle benzerlikler azalmış ve her toplum kendine has özellikler oluşturmuştur. Türk süsleme sanatlarına genel olarak (doğal olarak bunun içine dokumalar da dahildir) bakıldığında; Türklerin Orta Asya bozkırlarında konar-göçer yaşam sürmeleri, süslemedeki temel özelliklerin oluşumunda etkili olmuştur. Ayrıca tüm diğer toplumlarda da etkili olduğu gibi, Türk toplumunda da süslemede kullanılan motiflerde etkili olan, yukarıda belirtildiği gibi coğrafi ve ekonomik koşulların yanı sıra kültür, din, mitoloji ve inançların da etkili olduğu bilinmektedir. Türkler göçebe yaşam tarzlarını sanat anlayışlarını yansıtmışlar, çevrelerinde gördükleri doğayı, hayvan ve bitkileri hem inançlarında hem de süsleme öğelerinde kullanmışlardır. Orta Asya'da Türklerin İslam dinini kabul etmeden önce oluşturdukları göçebe-bozkır kültürünün yansımaları olan el sanatlarından çadır, keçe ve dokumalarda geliştirdikleri hayvan kültürünün etkileri görülmektedir. Kendilerine özgü bir hayvan üslubu oluşturdukları, kurganlarda yapılan araştırmalar sonucunda duvar resimlerinde görülen hayvan boğuşma sahneleri, mezar taşlarında sembolik ve inançla alakalı olduğu tespit edilen betimlemeler, dokumalarda geometrik ve sembolik olan motifler, keçelerde daha gerçekçi hayvan motifleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlkel toplumlarda ve Türklerde de sanat eserlerindeki motifleri doğrudan etkileyen din, büyü, ritüeller, kutsallar gibi yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmuş en önemli unsurlar olma özelliğini taşımaktadır (Alp, 2009, s. 22-24).

Yarı göçebe (yaylak ve kışlak düzeni) yaşayan Türkler, bu günün amblem özelliği taşıyan damgaları oluşturarak hayvanlarına, halı, kilim, keçe gibi dokumalarına uygulayarak kullanmışlardır. Damgalar bazen bir aileye ait olabildiği gibi sülaleye veya bir boya ait de olabilmektedir. Görsel olarak kendine mahsus ayırt edici bir özellik taşıyan bu işaretlere aynı şekilde anlamlar da yüklenmekte olduğu bilinmektedir. Türk sanatları olarak kabul edilen dokuma, işleme, oyma, kabartma gibi birçok eserlerde damga kökenli olduğu anlaşılan işaretler bulunmaktadır (Tural, 1998, s. 16). Orta Asya'dan Anadolu'ya getirilen önemli motiflerden olan Türk damgaları (tamgaları) biraz değişime uğramış olsa da çeşitli gruplarca (oymak, oba, boy, aşiret gibi) halen kullanıldığı bilinmektedir. Kullanılan damgaların bazılarının anlamları hakkında bilgi sahibi olursa da bir çoğunun gerçek manası unutulmuştur. Bunlardan bazıları yiğitlik, cesaret, güç-kuvvet, bereket-bolluk gibi anlamlarda dokuyucu tarafından bilinçli bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Manasını bilmedikleri motifler için büyüklerinden öyle gördüklerini ve uyguladıklarını belirtmektedirler. Kısacası Türk damgaları, Orhun ve Yenisey abidelerindekilere benzer, az benzer şekilleri ve farklı yorumlamaları ile Anadolu'da kilim ve halılarda damga, im, en gibi isimler ile yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Gülensoy, 1989, s. 18).

El dokumalarında da kullanıldığı görülen damgalar (imler) denilen işaretlerin tasarımında birçok farklı temel kaynaklar mevcuttur. Adına Orhun Yazısı denilen alfabetik asıllı olan damgalar olduğu gibi ok, kılıç, makas gibi eşyaların resmi anlamlarına işaret eden damgalar da vardır (Bkz. Çizim 2). Üçüncü bir temel kaynak da Türklerin eski inançları olan tabiat dini ve bunun ritüellerinde Şaman veya Kam gibi dini otoritenin kullandığı görsel işaretlerden oluşturulan damgalardır. Bahsedilen bu üç ana kaynak Türk süsleme sanatlarında kullanılan motiflerin ana kaynaklarıdır. Bunların dışında korkulan veya kutsallık atfedilen bazı hayvanlar motiflerde birebir veya stilize edilerek kullanılmıştır. Örnek olarak; Dağ keçisi ve geyik özellikle de boynuzları, ejder, pars ayağı, aslan dişi, akrep, balık, yılan, yırtıcı kuşlar (kartal vb.) gibi hayvanların kullanıldığı tespit edilmiştir. Geometrik olarak tasarlanan motiflerde; en başta çiçekler ve Arap, Latin alfabeleri gibi alfabeler ile oluşturulan anlamlı yazı formları kullanılmıştır. Ayrıca ana çizgileri oluşturulmuş bir dilek, rüya veya olayı soyut bir ifadeyle sembolize ederek kullanılan motifler, desenler, kompozisyonlar

bulunmaktadır. Birde önemli kişiler veya kahramanlar da görsel olarak dokumalar gibi Türk sanatlarında yerlerini aldıkları tespit edilmiştir (Tural, 1998, s. 16-17).

Çizim 2 - Türklerin kullandığı bazı damgalar
(Tural, 1998, s. 10)

Şamanizm olarak bilinen, Türklerin eski inançlarında tabiat dininde Tanrı, insan ve tabiat imgeleri hem motiflerine hem inanış ve davranışlarına etkili olan en önemli faktörlerdir. Bunun en güzel yansımalarından biri çok sonradan keşfedilmiş Nevruz bayramıdır. Diğer önemli bir motif olan artı (+) işareti sembolik ifadesinin altında yatan anlamlar itibariyle dikkat çekicidir. Sarı bilindiği gibi Türklerde merkezi temsil eden güneşin, altının rengi olarak yaylağa gidilmesinin ve ürün alınmasının kaynağı olarak gösterilmektedir. Mecazi olarak bakıldığında kudreti, kuvveti ve ölümsüzlüğü simgelemektedir. Kötü ruhları kovduğuna da inanılan artı motifi tılsım olarak da kullanılmaktadır. Günümüzde gamalı haç, svastika olarak bilinen diğer isimleri ile çerh, çark denilen bu motif animizm denilen eski tabiat dinlerinden semavi dinlere kadar birçok inanç sisteminde talihin (şans) oluşumunun simgesi olarak bilinmektedir. Dünyanın dönmesini sağlayan, insan ömrünü ve gelişimini kararlaştıran devinimi astrolojik bir kavram haline gelmesine sebep olan bu işaretin tabiat inanışlarından bir kalıntı olduğu bilinmektedir. Şamanların dinsel ritüellerinde kullandıkları eşyalarında ve başlıklarında bu işareti kullandıkları tespit edilmiştir. “Hz. Süleyman'ın özel bir güç ve kuvvet taşıdığına inanılan ve bugünkü İsrail devletinin bayrağında bulunan yıldızı gibi Türklerin, Türk soylu halkların hafızasında günümüze kadar ulaşan eski inanışların izi olmak üzere devam eden bu işaret halı ve kilimlerimizde rahatça görülebilir” (Tural, 1998, s. 17-18).

Anadolu el sanatlarının gelişimi incelendiğinde dokumalar başta olmak üzere kullanılan motif, desen ve tekniklerin bu günkü duruma gelmesindeki etkenler

görülmektedir. Tarihi süreç içinde bu topraklarda yaşamış olan halklara bakıldığında farklı dinler ve kültürlerle içi içe yaşamış oldukları ve hem kendilerinden bir şeyler vererek hem de kendi kültürel yapılarına bir şeyler katarak geliştirdikleri uygarlıklarını bu güne taşımışlardır. Örnek vermek gerekirse kilimlerde ve özellikle seccadelerde motif olarak fazlasıyla kullanılan el motifi Anadolu’da Çatal Höyük kazılarında bulunan Neolitik çağa ait ev duvarlarında görülmektedir. Aynı zamanda bu motifi kilim, cicim, zili, sumak gibi dokumalarda kullanan köy kadınlarına neden bu motifi kullandığı sorulduğunda kendi işareti olarak ya da uğurlu saydığı için kullandığını söylemektedir. El motifleri yörelere göre farklı anlamlar yüklenerek kullanılmaktadır. Bergama yöresinde kötülüklerden koruyan ve uğur getiren “meryem eli” olarak kullanılırken, başka yörelerde, Hz. Fatıma ve Hz. Hüseyin eli, Allah ve dört meleği, peygamber ve dört halifesi, beş vakit namaz gibi dini sembolik anlamlar yüklenmektedir. Şu da unutulmamalıdır ki insanoğlu tarih öncesi çağlarda elini boyayıp duvarlara basarak kendini en kolay yol ile sembolize etmesini bilmiştir (Yılmaz, 2015, s. 150).

Anadolu’da kullanılan motiflerin geometrik özelliğine bakıldığında temel olarak akılda kalmasını da kolaylaştıran kare, dikdörtgen, daire ve üçgen temelli oldukları görülmektedir. Zamanla oluşturulup, geliştiren bu geometrik motiflere felsefi ve estetik değerler katılarak sanatsal bir forma ulaştırılmıştır. Kilimleri dokuyan kadınların seçtikleri motifler, renkler ve dokumalara kattıkları işlevsel özellikler ile kilimleri Batı sanatının ilgi odağı haline getirmesini bilmişlerdir. Dokuyucu renkleri ve motifleri yerli yerinde estetik görünüm vererek tasarlamış ve dokumuştur. Kilimlerin en önemli özelliklerinden birisi kenar suları ve içinde kullanılan çeşitli motiflerdir. Kenar suyu ile çevrilerek oluşturulan orta alan, dokuyucunun kutsal mekanı gibi görülmekte bu da Antik çağda Anadolu’da ki tapınak alanlarına benzetilmektedir (Uğurlu, 2018). Geometrik formdaki motifler dokuma tekniğini kolaylaştırıcı özellikler taşımaktadır. Fakat bu desenlerin haricinde saray kilimleri olarak bilinen, motifler de saray halılarından, çini, tezhip ve kumaş dokumalarından etkilenecek çiçek desenleri karanfil, lale, gül, sümbül gibi motiflerin kullanıldığı bilinmektedir (Ersoy, 1990, s. 4).

Anadolu’da geleneksel el sanatlarında kullanılan motiflerin kökenleri açısından dört gruba ayrıldığı bilinmektedir. Öncelikle damgalar, yani aşiretlerin amblem olarak kullandığı özel işaretlerdir. İkinci olarak da Türk, kültüründe “sihirlik oyunu” olarak bilinen geleneksel oyunların kökenine bağlı sosyal ve inançsal kökenli motiflerdir. Üçüncü grupta ise tarihi kalıntılardan kökeni oluşturulmuş olan motifler ve dördüncü olarak da bir takım insani duyguları ifade eden motiflerdir. Bunlara aşk, ayrılık, kavuşma, nazar ve haset gibi duyguları sayılabilmektedir (Durul, 1985, s. 8-9).

“Yusuf Durul, bir başka çalışmasında yanırları çıkış noktaları bakımından; Geleneksel motifler ve imler- Üsluplaştırılmış bitki ve hayvan figürleri-Yöre özelliği olan motifler, olmak üzere üç başlık altında incelemiş, bunlara “istek ve anlatımdan doğan buluşlar” adıyla yeni bir tür eklemiştir.” (Karataş, 2013, s. 14)

Anadolu geleneksel el dokuma türlerinde de kullanılan yanırlar, motifler, bezekler vs. nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın, Türk dokumalarını diğer milletlerin dokumalarından ayırt edici ve değerli bir hale getiren yüzeyinde kullanılan çeşitli motifleridir. Genelde kadınlar tarafından dokundukları için üreme, doğum gibi gerçekçi konular doğrultusunda sağlık, bereket, nazar, korunma gibi günlük yaşamlarını etkileyen konuları kapsayan, inançla alakalı olarak da Tanrı, ölüm, ölümsüzlük gibi doğal düzende karşılaşılan konularla ilgili sembolik motifleri kullandıkları görülmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi im yani damgalar da aşiretlerin simgesi olarak kullanıldığı için dokumaların DNA’sı gibi nereye ait olduğunu tespit etmede kolaylık olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi kullanılan bu yanırlarla ilgili farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Neşe ERBEK hayatı simgeleyen, doğum-üreme ve ölüm ile ilgili motifler olarak üç grupta toplamıştır. Yaşar Çoruhlu motifleri gruplarken hayvan, bitki, geometrik, damga motifleri, harf, sembol ve sayı başlıkları altında incelenmesini uygun görmüştür. Selçuk Mülâyim ise motifleri yedi grupta sınıflandırmaktadır; geometrik, bitkisel, figürsel, yazı çeşitleri, günlük eşyalarda kullanılanlar, mimari de kullanılan motifler ve sembolik-kozmik motifler olarak belirtilmiştir (Karataş, 2013, s. 13).

Anadolu’da kültür-sanat eserlerinden el dokumalarında yaygın olarak kullanılan motiflerin dört kategoride incelendiği, doğum ve üreme ile ilgili olan motifleri eli

belinde, koçboynuzu, bereket, bukağı, saç bağı, sandıklı, yıldız, aşk-birleşim, insan ve küpe motiflerinin sıralandığı görülmektedir. Hayatı simgeleyen motifler grubunda ise pıtrak, muska-nazarlık, çengel, su yolu, göz, haç, yılan, akrep, kurt ağzı, kurt izi, canavar ayağı, ejder gibi motiflerin bu kategori içinde yer aldığı bilinmektedir. Bir de ölümsüzlük ve soy kategorisinde olan hayat ağacı ve im motifleri, ölüm ile ilgili olan motif de kuş motifi olarak bu kategoride yer aldığı tespit edilmiştir (Bağır, 2019, s. 17).

Anadolu motifleri kullanıldıkları kültür objelerine göre farklı gruplarda anlamlandırmaların yapıldığı görülmektedir. Motiflere anlam yükleme ve adlandırma kültür içinde dahi değişkenlik gösterebildiği için Kızılderili ve Türk kültür eserlerinde kullanılan motifler sadece şekil benzerliği üzerinden incelenmiştir. Tespit edilen benzer motifler Kızılderili giysi ve ayakkabı örnekleri ile Türk el sanatlarından el dokumaları ve boncuk işi süslemeli giysiler, kadın başlıkları örnekleri ile görseller oluşturulmuştur. “Her ne kadar kullanılan malzemelerde farklılıklar görülse de Amerika yerlilerine ait ayakkabı tasarımlarında kullanılan motifler ile halı, kilim ve seccadelerde kullanılan geleneksel Türk motifleri arasında benzerliklerin olduğu görülmektedir” (Sert ve Susuz, 2018).

Görsel 22 - Oglala Lakota Makosen
("American Indian Museum Collections",
2021, Katalog Nu.: 15/8930)

Görsel 23 - Kars Kilimi
(Erbek, 1995, s. 95)

Görsel 22a - Oglala Lakota makosen
detay.
("American Indian Museum Collections",
2021, Katalog Nu.: 15/8930)

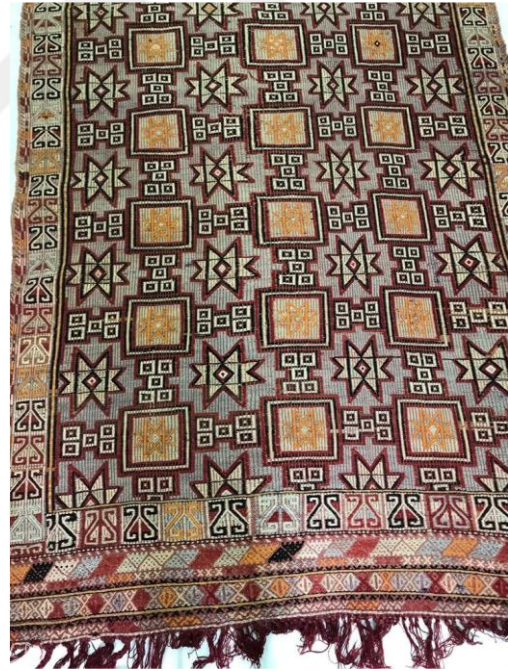
Görsel 23a - Kars kilimi detay.
(Erbek, 1995, s. 95)

Görsel 22: Kuzey Amerika’da Oglala Lakota (Oglala Siyu) adlı kabileye ait, el motifli mokasenlerdir. Malzemeleri deri, cam boncuk ve sinirden yapılmış iplikten oluşmaktadır. Teknik özellikleri; dikiş tekniklerinden tembel/şerit dikiş boncuk işi tekniğidir. Boyutları; 25-11-5 cm’dir. Tarihi ise 1890 yılı olarak belirlenmiştir. ("American Indian Museum Collections", 2021, Katalog Nu.: 15/8930).

Görsel 23: Kars yöresine ait bir Anadolu kilimidir. Türk ve İslam Eserleri müzesinde bulunmaktadır. El motifi, kilimde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Kilim dokuma tarzında olan bu dokuma 20. yy'a ait olduğu bilinmektedir. Boyutları 122/128 cm'dir (Erbek, 1995, s. 95). El motifi Anadolu kilimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. İnsanın bir şeyleri tasarlayıp uygularken kullandığı bir organ olarak el kutsallaştırılarak sembolleştirilmiştir (Erbek, 2002, s. 113-114). Görsel 22a ve 23a'da detaylı bir şekilde görüldüğü gibi kilimde kullanılan el motifi daha geometrik şekilde uygulanmıştır. Kızılderili mokaseninde ise biraz daha kavisli bir şekilde uygulamanın yapıldığı görülse de el motifi her iki materyalde de net bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'da analık kavramını simgeleyen Kibele, Meryem Ana veya Müslümanlıkta Fatma anayı ifade eden manada Fatma Ananın Eli denilerek, büyüye ve nazara karşı kullanılmaktadır (Bayraktaroğlu, 1991, s. 196).

Görsel 24 - Sioux elbisesi
(Invaluable)

Görsel 25 - Burdur yıldızlı zili dokuma
(Uzgidim, 2019, s. 10)

Görsel 24a - Sioux elbisesi detay
(Invaluable)

Görsel 25a - Burdur yıldızlı zili dokuma
detay
(Uzgidim, 2019, s. 10)

Görsel 24: Kuzey Amerika Sioux kabilesine ait olduğu belirlenen deri boncuk işi uygulanmış bir elbisedir. 1900’lü yıllara ait olan bu elbisenin, deri püsküllerle ve sinirden yapılmış iplikler ile süslemelerinin yapıldığı bilinmektedir. Yıldız motifleri ve şerit şeklinde doğrusal boncuk işi süslemelerin, yağlı sarı, bezelye yeşili, elma şekeri kırmızısı, beyaz, lacivert renklerle ve turkuaz ise arka plan rengi olarak kullanılmıştır. 132 cm. uzunluğu, 112 cm. göğüs genişliği bulunmaktadır. Teknik olarak şerit/tembel dikiş tekniği uygulanmıştır ("Invaluable").

Görsel 25: Burdur ili Ağlasun ilçesi Yeşilbaş köyüne ait olan dokuma, Yıldızlı Zili olarak adlandırılmaktadır. 19. yy. başlarına tarihlenen zili dokumanın, 165/246 cm ölçülerinde olduğu tespit edilmiştir. Atkı, çözgü ve desen ipliklerinde yün kullanıldığı belirlenmiştir. Atkı ve çözgüsü kırmızı renk olup, desenlerinde turuncu, mor, krem, siyah renklerle uygulanmıştır. Motifler sekiz köşeli yıldız başta olmak üzere göz, muska gibi motifler ile yüzey deseni oluşturulmuştur (Uzgidim, 2019, s. 14).

Anadolu kilimlerinde yıldız motifinin birçok farklı şekilleri görülmektedir. Özellikle sekiz köşeli yıldız motifi Çankırı, Afyon, Çorum, Uşak gibi yörelerde de yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir (Uzgidim, 2019, s. 10). Görsel 24a ve 25a’da detay olarak görülen yıldız motifi anlam olarak yıldızlar ve insanlar arasında Anadolu’da İslam öncesi ve sonrası inançlarda olduğu gibi bir bağ kurularak yorumlanmaktadır. Doğurganlık ve mutluluğu temsil etmektedir ("Stringfixer.com"; Erbek, 2002, s. 86). **Error! Hyperlink reference not valid.** kabilelerinde de yaygın

olarak kullanılan bir motiftir. Farklı eşyalarda farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 26 - Kızılderili Salish kültürü elbisesi
(Wsu Library)

Görsel 27 - Çankırı yöresi kilimi
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 26a- Kızılderili Salish kültürü elbisesi detay
(Wsu Library)

Görsel 27a- Çankırı yöresi kilimi detay
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 26: 1923 tarihli güderi elbise Kızılderili Salish kültür grubuna ait bir giysi türüdür. Doğu Washington Tarih ve Kültür Müzesi arşivinde bulunmaktadır. Boncuk işi süslemelerinde yarı saydam kırmızı boncuklar, beyaz, siyah, açık mavi

opak midilli boncuklar kullanılmıştır. Elbisenin roba kısmında kademeli beyaz boncuklardan oluşan bir zemin bulunmaktadır. Robanın kenarında ve kollarda yoğun püsküller, ayrıca etek kısmında da püskül ve turuncu, siyah midilli boncuklar kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan teknik yaygın olarak kullanılan tembel dikiş tekniğidir ("Wsu Library").

Görsel 27: 19. Yüzyıl'a tarihlenen kilim dokuma, ERBEK'in Anatolian Kilims kitabında, 018 numarasıyla İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunmakta olup, 105/160 cm boyutlarında ve Çankırı yöresine ait olduğu tespit edilmiştir. Yün iplik kullanılan dokumada yoğunlukla kullanılan göz motifinin yanı sıra bukağı, yıldız ve akrep motiflerinin farklı versiyonları uygulanmıştır. Zeminde kırmızı, krem, sarı renkleri, motiflerde lacivert, sarı, krem ve kırmızı renkleri kullanılmıştır (Erbek, 1995, s. 18).

Göz motiflerinin farklı versiyonları bulunmaktadır. Anadolu'da inanışlara dayanan kötü nazarlardan korunma amaçlı, hayatı simgeleyen motif grubundandır. Kızılderili boncuk işi giysi ve mokasenlerde, Anadolu kilim motiflerinde farklı şekillerde uygulamaları görülmektedir. Görsel 26a ve Görsel 27a'da detay olarak görüldüğü gibi motif birebir benzerlik göstermektedir.

Görsel 28 - Kızılderili Sioux kültürü makosen ("American Indian Museum Collections", 2021, Katalog Nu.: 15/8930)

Görsel 29 - Denizli yöresi sofra altlığı dokuma (Antalya/Kaleiçi Hicret mağazası, 2018)

Görsel 28a- Kızılderili Sioux kültürü makosen detay
("American Indian Museum Collections", 2021, Katalog Nu.: 15/8930)

Görsel 29a- Denizli yöresi sofra altlığı dokuma detay
(Antalya/Kaleiçi Hicret mağazası, 2018)

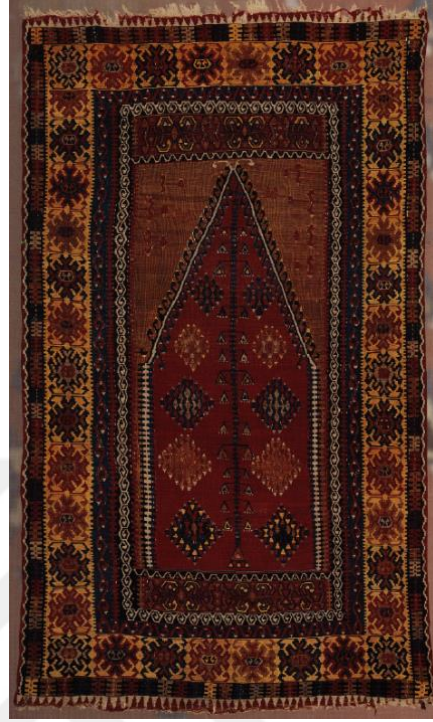
Görsel 28: Buradaki boncuk işi süslemeli mokasen 1928 yılına tarihlenmiş, Kuzey Amerika Dakota eyaletinde bulunmuştur. Sioux kabilesine ait olduğu tespit edilen mokasende deri, boncuk, cam boncuk, deri iplik gibi malzemeler kullanılmıştır. Sarma ve bindirme boncuk işi tekniklerin kullanıldığı mokasende sarı, beyaz, kırmızı, lacivert ve yeşil renkte ve farklı türde boncuklarla üretildiği görülmektedir ("American Indian Museum Collections", 2021, Katalog Nu.: 15/8930).

Görsel 29: Burada görülen kilim dokuma Antalya/Kaleiçi’nde bulunmaktadır. Çözümlü iplikleri pamuk, atkı ve desen iplikleri yünden üretilmiştir. Düz dokuma yaygılar içerisinde İteği dokuma yani sofra altlığı olarak bilinen, isimleri yörelere göre değişen, 85/90 cm ebatlarında bir dokumadır. Cicim dokuma tekniği kullanılan dokumada kırmızı rengin hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca beyaz, mavi ve turuncu renkler desenlerde kullanılmıştır. Dokumada hakim motif genel adıyla su yolu olarak bilinen motiftir (M. Canlı ile kişisel iletişim, 23.02.2018).

Görsel 28a ve Görsel 29a’da detay olarak görülen su yolu motifinin bu iki versiyonu birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Kızılderili kabileleri, boncuk işi tarzında üretilen birçok üründe, bu motifi değişik şekillerde kullanmışlardır. Anadolu kilimlerinde de hayatı simgeleyen motiflerden biri olarak yaygın bir şekilde farklı şekillerde kullanıldığı bilinmektedir. “Su, yeniden doğuşun, bedensel ve ruhsal yenilenmenin, yaşamın akışkanlığının ve sürekliliğinin, bereket soyluluk, bilgelik, saflık ve erdemin sembolüdür. En etkin bedensel arınma aracıdır.” (Erbek, 2002, s. 102).

Görsel 30 - Oglala Sioux savaş gömleği
(Nativeartstrading)

Görsel 31 - Kayseri/Yahyalı kilimi
(Erbek, 1995, s. 150)

Görsel 30a - Oglala Sioux savaş gömleği
detay
(Nativeartstrading)

Görsel 31a - Kayseri/Yahyalı kilimi
detay (Erbek, 1995, s. 150)

Görsel 30: Burada görülen savaş gömleği Oglala Sioux kabilesine ait, deri boncuk işi süslemeli bir giysi türüdür. Genel olarak bu giysilerde daha yumuşak olduğu için geyik ya da geyik türü veya koyun derisi gibi malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Kollarda ve omuzlardan sarkan şeritlerde boncuk işi ve geometrik motifler bulunmaktadır. Yeşilin iki tonu, mavi, kırmızı ve beyaz renkte boncuk kullanılmıştır ("Nativeartstrading")

Görsel 31: Kilim 18. yy'a tarihlenmiş, 118/210cm boyutlarında, Kayseri/Yahyalı yöresine ait, olduğu tespit edilmiştir (Erbek, 1995, s. 150). Görsel 30a ve Görsel 31a'da ayrıntılı görüldüğü gibi parmak motifi benzerlikleri görülmektedir. Bu motif de Kızılderili boncuk işi giysilerde, mokasenlerde ve Anadolu'da kilimlerde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Parmak motifleri, Anadolu'da doğum ve üremeyi simgeleyen motifler olarak anlamlandırılmıştır.

Görsel 32 - Ute Kızılderili kültürüne ait bebek yeleği
(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 21/4077)

Görsel 33 - Eskişehir/Sivrihisar kilimi
(Erbek, 1995, s. 128)

Görsel 32a- Ute Kızılderili kültürüne ait bebek yeleği detay
(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 21/4077)

Görsel 33a- Eskişehir/Sivrihisar kilimi detay
(Erbek, 1995, s. 128)

Görsel 32 : Burada görülen Kuzey Amerika Ute Kızılderili kültürüne ait olduğu tespit edilen bebek yeleği, eldiven ya da manşetleri Colorado ya da Utah eyaletinde

bulunmuştur. Tarihi hakkında net bilgi olmamakla birlikte 1949 yılında koleksiyoner tarafında satın alınmıştır. 19 cm yükseklik, 55 cm genişlikte olan giysi türünde deri, boncuk ve cam boncuk kullanılmıştır. Teknik olarak tembel/şerit dikiş denilen boncuk işi tekniği uygulanmıştır. Beyaz, mavi, yeşil, kırmızı ve sarı renk boncuklar kullanılmıştır (American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 21/4077).

Görsel 33: Burada görülen kilim dokuma özel bir koleksiyona ait, 131/195 cm boyutlarında olup Eskişehir/Sivrihisar yöresinde 19. yy'da dokunduğu tespit edilmiştir. Seccade türü dokumanın muska, küpe, yıldız, kurtağzı, canavar izi gibi motifler kullanılarak kompozisyon oluşturulmuştur. Zemin renklerinde kırmızı, kahverengi, bej, lacivert, siyah, turuncu renkler kullanılmış, motiflerde de aynı renkler kullanılmış sadece krem rengi ilave edilmiştir (Erbek, 1995, s. 128)

Görsel 32a ve Görsel 33a'da detay olarak görülen muska motifinin Anadolu kilimlerinde ve Kızılderili boncuk işi ürünlerde özellikle giysi ve mokasenlerde sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Anadolu'da nazara karşı korunmak için kullanılan motif çeşitlerindendir. En basit şekilde stilize edilen üçgen şeklindeki bu motif; aynı zamanda kare, eşkenar dörtgen, dikdörtgen, haç ve yıldız şekillerinin geometrik uygulamaları da aynı anlamda kullanılmıştır ("Uqusturk").

Görsel 34 - Sioux makosen
(Skinnerinc)

Görsel 35 - Afyon yöresi kilimi
(Erbek, 1995, s. 6)

Görsel 34a - Sioux makosen detay
(Skinnerinc)

Görsel 35a-Afyon yöresi kilimi
(Erbek, 1995, s. 6)

Görsel 34: Burada görülen boncuk işi ile süslenmiş Kızılderili mokasen, Plains (ovalar) yerlileri olarak bilinen Sioux'lara ait olduğu tespit edilmiştir. 19. yy'ın dördüncü çeyreğine tarihlenen mokasen tabanı ham deriden, kenarları daha yumuşak deriden üretilmiştir. Çoğunlukla mavi ve lacivert boncuk kullanılmış, motiflerde kırmızı, yeşil ve sarı boncuk tercih edilmiştir (Skinnerinc).

Görsel 35: Burada görülen seccade kilim örneği İstanbul Vakıflar Halı müzesinde bulunmaktadır. Boyutları 23/160 cm olup 19. yy'a tarihlenmektedir. Afyon yöresinde dokunduğu tespit edilen kilimde parmak motifi başta olmak üzere bereket,

canavar ayağı, çengel ve çapraz motifleri de desen oluşturmada kullanılmıştır. Zeminde lacivert, siyah, kırmızı, devetüyü rengi kullanılmıştır. Motif renklerinin de zemin renkleri ile aynı tonlarda olduğu görülmektedir (Erbek, 1995, s. 6).

Görsel 34a ve Görsel 35a’da detay olarak görüldüğü gibi parmak motifi benzerliği tespit edilmiştir fakat parmak motiflerinin birçok farklı çeşidinin olduğu bilinmektedir. Görülen motif, üçlü parmak motifi şeklinde olup Kızılderili mokaseninde ve kilim dokumasında kullanılan ile birebir benzerlik göstermektedir. Hayatı temsil eden motiflerden olup nazara karşı kullanıldığı bilinmektedir.

Görsel 36 - Arapho Kızılderili Makosen
(Allard auctions)

Görsel 37 - Afyon yöresine ait kilim
(Erbek, 1995, s. 7)

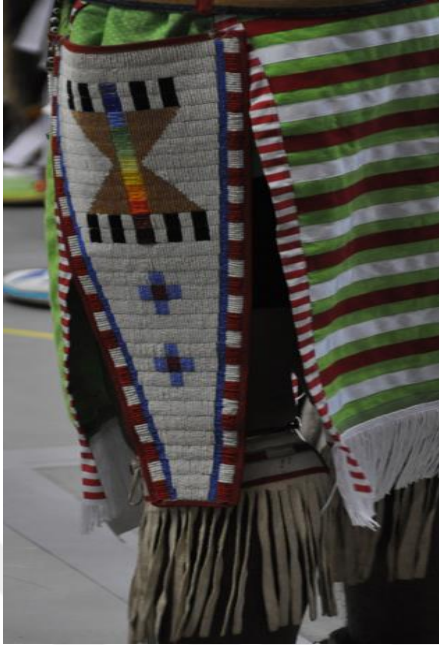
Görsel 36a- Arapho Kızılderili makosen detay
(Allard auctions)

Görsel 37a- Afyon yöresine ait kilim
detay (Erbek, 1995, s. 7)

Görsel 36: Burada görülen Kızılderili mokasen, 1990'lerin başına tarihlendirilmiştir. Kuzey Amerika Arapho denilen Kızılderili topluluğuna ait olduğu belirtilmiştir. Buffalo derisinden taban kısmı oluşturulmuş diğer bölümlerinde geyik derisi kullanılmıştır. Belirgin Haç motifleri ile dikkat çeken mokasende tembel dikiş tekniği uygulanmıştır. Beyaz ve lacivert boncukların hakim olduğu, ayrıca kırmızı ve sarı renklerde boncukları da kullanıldığı görülmektedir ("Allard auctions").

Görsel 37: Görseldeki örnek kilim özel bir koleksiyona ait olan 19. yy Afyon yöresine ait bir dokumadır. Boyutları 90/150 cm olduğu tespit edilen dokumada, zeminde kırmızı, mavi, krem, turuncu, açık ve koyu kahverengi renkler kullanılmıştır. Motif renkleri ile zemin renklerinin aynı olduğu görülmektedir. Küpe-nazarlık-kelebek-çocuk motifinin yanı sıra bereket ve parmak motifleri de desenlemede yerini almıştır (Erbek, 1995, s. 7). Görsel 36a ve Görsel 37a'da detay olarak görülen küpe motifi kilimlerde ve Kızılderili mokasen ve giysilerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Küpe motifi doğum ve üreme amaçlı kullanılan dokuma motiflerindendir.

Görsel 38 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 39 - Aydın/Helvacıköy kilimi
(Erbek, 1995, s. 111)

Görsel 38a- Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi
detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 39a-Aydın/Helvacıköy kilimi
detay
(Erbek, 1995, s. 111)

Görsel 38b- Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi
detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 39b-Aydın/Helvacıköy kilimi
detay (Erbek, 1995, s. 111)

Görsel 38: Boncuk işli giysi, ABD’inde Kızılderili kültürü üzerine yaptığı araştırmalar esnasında Arizona Eyaleti’nde bulunan Navajo Kızılderili rezervasyon alanında katıldığı bir Powwow (Kızılderili festivali) organizasyonunda M. Ali EROĞLU tarafından tespit edilmiştir. Görselde görülen kıızılderili boncuk işli giysinin bir bölümüdür. Şerit dikişi tekniği kullanılarak süslemenin yapıldığı bilinmektedir (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 39: Ankara Vakıflar deposunda bulunan dokumanın Aydın/Helvacıköy’e ait olduğu, 155/275 cm boyutlarında ve 18. yy’a tarihlendiği belirtilmiştir. Dokumada küpe ve haç motifinin yanı sıra parmak, tarak, kurtağzı ve berek motiflerinin de kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 111).

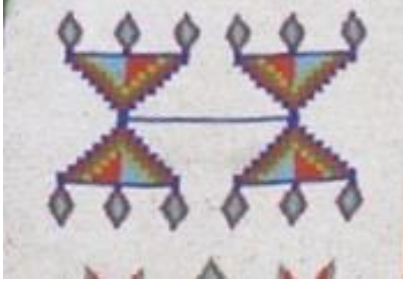
Görsel 38a ve Görsel 39a’da detay olarak görülen her iki kültürel üründe görüldüğü gibi haç motifi kullanılmıştır. Kızılderili boncuk işi giysilerde, ayakkabılarda, bir çok boncuk işi süslemenin kullanıldığı üründe ve Türk kültürünü yansıtan başta dokumalar olmak üzere bir çok kültürel üründe bu motifin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca görsel 38b ve 39b’de görülen Anadolu’da küpe motifi olarak bilinen motif şekil itibariyle benzerlik göstermektedir.

Görsel 40 - Umatilla Kızılderili yelek
(American Indian Museum Collections,
2021, Katalog Nu.: 13/8460)

Görsel 41 - Sivas kilimi
(Erbek, 1995, s. 94)

Görsel 40a- Umatilla Kızılderili yelek detay
(American Indian Museum Collections,
2021, Katalog Nu.: 13/8460)

Görsel 41a-Sivas kilimi detay
(Erbek, 1995, s. 94)

Görsel 40: Burada görülen bir giysi türü olan yelek, Umatilla denilen Kızılderili kültür grubuna ait olduğu tespit edilmiştir. ABD'nin Oregon eyaletinde bulunan yelekte cam boncuk, boncuk, ipek kurdele, kadife ve pamuklu kumaş kullanılmıştır. Bindirme boncuk işi tekniği uygulanmıştır. Zeminde beyaz boncuk hakimdir, motiflerde turuncu, mavi, kırmızı renkler kullanılmıştır ("American Indian Museum Collections", 2021, Katalog Nu.: 13/8460)

Görsel 41: Burada örnek olarak kullanılan kilim, Ankara Etnografya Müzesinde bulunan, 19. yy'a tarihlenen, 125/160 cm boyutlarında, Sivas yöresine ait olduğu tespit edilen bir Anadolu kilim dokumasıdır. Saçbağı- küpe motifinin yanı sıra bereket, kurtağzı motifleri de tasarımda kullanılmıştır. Ayrıca saçbağı motifinin farklı çeşitleri de aynı dokuma yüzeyinde kompozisyonda yerini almıştır. Renkler genel olarak birçok kilim dokumada olduğu gibi kırmızı, lacivert, siyah, sarı zeminde ve motiflerde kullanılmıştır (Erbek, 1995, s. 94).

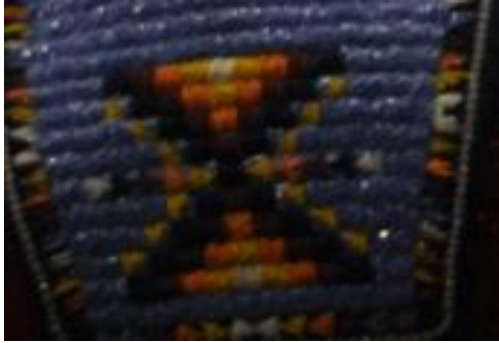
Saçbağı ya da diğer isimleri ile küpe, muska motifi kilimlerde yaygın olarak kullanıldığı gibi Kızılderili giysi ve mokesenlerinde ki boncuk işi süslemelerde de sıkça kullanıldığı görülmektedir Görsel 40a ve Görsel 41a'ya bakıldığında net bir benzerlik görülmektedir.

Görsel 42 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 43 - Eskişehir/Sivrihisar kilimi
(Erbek, 1995, s. 29)

Görsel 42a- Arizona/ Navajo Kızılderili
giysisi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 43a- Eskişehir/Sivrihisar kilimi
detay
(Erbek, 1995, s. 29)

Görsel 42: Kızılderili festivalinde tespit edilen bu giysinin arka sırt bölümü 2015 yılında ABD’de araştırma esnasında M. Ali EROĞLU tarafından elde edilen bir görseldir. Cam boncuk malzeme ile şerit dikiş tekniği kullanılarak yapılmıştır. Kızılderili tören giysisi olma özelliği taşımaktadır (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

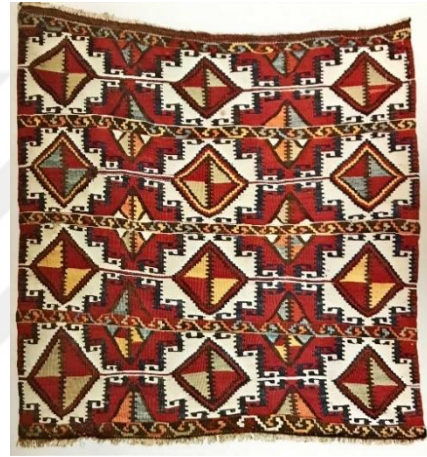
Görsel 43: Eskişehir/Sivrihisar yöresine ait olan bu dokuma 160/350 cm boyutlarında, 19.yy'a tarihlenmiş İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan bir kilim örneğidir. Küpe motifi haricinde bereket, bukağı, elibelinde ve kurtağzı motiflerinin çeşitleri kullanılarak desen oluşturulmuştur (Erbek, 1995, s. 29).

Görsel 42a ve Görsel 43a'da detay olarak görülen saç bağı motifi her iki kültürün ürünlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Doğum ve üreme motiflerinden olan saçbağı motifi Anadolu'da dokuyucunun evlenme isteğini belirten bir özellik taşımaktadır.

Görsel 44 - Kuzey Ute Kızılderililerine ait makosen

(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 22/8448)

Görsel 45 - Gaziantep-Malatya yöresine ait çuval dokuma

(Ölçer, 1988, s. 137)

Görsel 44a- Kuzey Ute Kızılderililerine ait makosen detay

(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 22/8448)

Görsel 45a- Gaziantep-Malatya yöresine ait çuval dokuma detay

(Ölçer, 1988, s. 137)

Görsel 44: Burada görülen mokasen muhtemelen Kuzey Ute Kızılderililerine ait boncuk işi süslemeli bir üründür. Kullanılan malzemeler taban kısmında ham deri, diğer taraflarda yumuşak deri, yün kumaş, boncuk, cam boncuk, sinirden yapılmış ipliklidir. Dikiş tekniklerinde tembel dikiş/şerit dikiş tekniği uygulanmıştır. 1935 yılına tarihlenen mokasen, ABD'nin Sheridan/Wyoming yerleşim bölgesinde bulunmaktadır. Zemin rengi kırmızı olup beyaz mavi, sarı gibi renkler kullanılmıştır (American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 22/8448).

Görsel 45: Burada görülen kilim örneği, Gaziantep-Malatya arasında yaşayan göçebeler tarafından dokunduğu tespit edilmiştir. Çuval amaçlı dokunan bu dokuma ürün 93/88 cm boyutlarındadır. Yün ve pamuk malzeme kullanılan dokumada kırmızı ve beyaz renkler hakimdir (Ölçer, 1988, s. 136-137).

Görsel 44a ve Görsel 45a'da görülen detay örneklerde motif benzerliği açık bir şekilde görülmektedir. Anadolu'da Türkmen gülü olarak bilinen bu motif Kızılderili giysilerinde, ayakkabılarında boncuk işi süslemelerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Motifin kökeni hakkında ulaşılan bilgilere göre Pazırık halısında bulunan Hun gülü motifine dayandırılmaktadır. Özellikle Türkmenistan'da birçok Türkmen boyları tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir çok farklı biçimde tasarımları bulunmaktadır (Erbek, 1995, s. 110; Kırzioğlu, 2001, s. 56).

Görsel 46 - Kızılderili Elbisesi
(Icollector)

Görsel 47 - Holbein tipi Bergama halısı
(Aslanapa, 2005, s. 141)

Görsel 46a-Kızılderili Elbisesi detay
(Icollector)

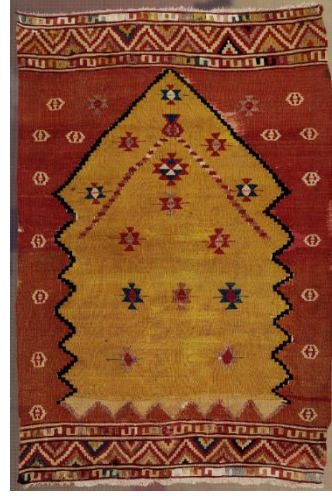
Görsel 47a- Holbein tipi Bergama halısı
detay
(Aslanapa, 2005, s. 141)

Görsel 46: Burada görülen Kızılderili elbisesi 1890 yılına tarihlenmiş, deri üzerine boncuk işi süslemeler yapılmıştır. Şerit dikiş tekniği boncuk işi kullanılan elbisede zeminde mavi boncuk kullanılmıştır. Kullanılan geometrik motiflerde ise sarı, kırmızı, yeşil, beyaz ve kobalt rengi boncukların kullanıldığı görülmektedir. Kol kısımlarında püsküller ve etek kısmında deri saçaklar kullanılmıştır. Anadolu'da göz motifi olarak bilinen motif elbiseyi süslemektedir (Icollector).

Görsel 47: TIEM /İstanbul'da bulunan halı 16.yy sonuna tarihlenmiş olup Holbein tipi Bergama halısıdır. Görsel 46a ve Görsel 47a'da detay olarak görüldüğü gibi göz motifi her iki kültürde de benzer bir şekilde kullanılmaktadır. Nazardan korunma maçı olarak kullanılan bu motif türünün birçok farklı tasarımlarının olduğu bilinmektedir.

Görsel 48 - Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 49 - Eskişehir/Mihaliç yöresine ait dokuma
(Erbek, 1995, s. 31)

Görsel 48a- Arizona/ Navajo Kızılderili giysisi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 49a- Eskişehir/Mihaliç yöresine ait dokuma detay
(Erbek, 1995, s. 31)

Görsel 48: Yoğun boncuk işi ve geometrik motifler kullanılarak oluşturulan Navajo kültürüne ait tören elbisesi, cam boncuklar kullanılarak bindirme ve tembel dikiş tekniği ile süsleme yapılmıştır (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 49: Eskişehir/Mihaliç yöresine ait dokuma 108/162cm boyutlarında, 19.yy'a tarihli özel bir koleksiyonda bulunmaktadır. Yıldız motifi haricinde kompozisyonda yılan ve bereket motifleri kullanılmıştır (Erbek, 1995, s. 31). Görsel 48a ve Görsel 49a'da detay olarak görülen yıldız motifindeki benzerlik dikkat çekicidir.

Görsel 50 - Arizona/Navajo rezervasyonu
Kızılderili makosen
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 51 - Malatya /Sinanlı yöresine ait
dokuma
(Erbek, 1995, s. 189)

Görsel 50a- Arizona/Navajo rezervasyonu
Kızılderili makosen detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 51a- Malatya /Sinanlı yöresine ait
dokuma detay
(Erbek, 1995, s. 189)

Görsel 50: Navajo kıızılderili makoseni tembel dikiş tekniği kullanılarak cam boncuklar ile süsleme oluşturulmuştur. Geometrik tarzda motifler kullanılmıştır. Canlı renklerden sarı ve turuncu zemin rengi olan makosende motiflerde siyah, beyaz ve mavi renkler hakimdir (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 51: Özel koleksiyona ait olan dokuma 77/130 cm boyutlarında, 19.yy'a tarihlenmiş olup, Malatya /Sinanlı yöresine ait olduğu tespit edilmiştir. Kompozisyonda yıldız motifi haricinde bereket ve hayat ağacı motifleri kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 189). Görsel 50a ve Görsel 51a'da detay olarak görülen yıldız motifi benzer özellikler göstermektedir.

Görsel 52 - Minneconjou Lakota kızılderili makosen
(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 19/3702)

Görsel 53 -
Anakara/Elmadağ yöresine
ait dokuma
(Erbek, 1995, s. 109)

Görsel 52a- Minneconjou Lakota Kızılderili
makosen detay
(American Indian Museum Collections,
2021, Katalog Nu.: 19/3702)

Görsel 53a- Anakara/Elmadağ yöresine
ait dokuma detay
(Erbek, 1995, s. 109)

Görsel 52: Burada örnek olarak seçilen mokasen Kuzey Amerika'da Minneconjou Lakota (Minniconjou Siyu) Kızılderili kültür topluluğuna ait olduğu tespit edilmiştir. Ham deri, yumuşak deri, boncuk, cam boncuk, sinirden yapılmış iplik malzeme olarak kullanılmıştır. Boncuk işi tekniklerinden dikiş türü olarak tembel/şerit dikişi uygulaması yapılmıştır. 28/20 cm boyutlarında olan mokasen ABD/Güney Dakota'da bulunmuş ve 1890 tarihinde üretildiği anlaşılmıştır. Beyaz ve yeşil renkte boncuklar zeminde kullanılmış motiflerde kırmızı, sarı ve lacivert boncuk tercih edilmiştir (American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 19/3702)

Görsel 53: Kilim dokuma özel bir koleksiyona ait olup, 19. yy'da Anakara/Elmadağ yöresinde dokunduğu ve 80/140 cm boyutlarında olduğu tespiti yapılmıştır. Kilimde yoğunlukla nazar motifi olarak bilinen farklı bir biçimde tasarlandığı ve kompozisyonda hakim bir motif olarak kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 109-118). Görsel 52a ve Görsel 53a'da detay olarak görülen motifin her iki materyalde de motif benzerlikleri dikkat çekicidir.

Görsel 54 - Kızılderili Sioux kabilesine ait elbise

(Heritage Auctions, Lot #71196)

Görsel 55 - İçel/Mut yöresine ait dokuma

(Erbek, 1995, s. 45)

Görsel 54a- Kızılderili Sioux kabilesine ait elbise detay

Heritage Auctions, Lot #71196)

Görsel 55a- İçel/Mut yöresine ait dokuma detay

(Erbek, 1995, s. 45)

Görsel 54: Burada görülen Sioux kabilesine ait olduğu belirtilen boncuk işi süslemeli elbise, 1900’lü yıllara tarihlenmektedir. Malzeme olarak deri, cam boncuk, pirinç ve metal boncuk, sinir ve pamuk ipi kullanılmıştır. Mavi ve beyaz renkte boncukların hakim olduğu elbisede kırmızı, sarı ve lacivert renk boncukların motiflerde kullanıldığı görülmektedir. Elbise 125 cm uzunluğundadır. Elbisenin robasında görülen U şeklindeki çıkıntı Sioux mitlerinde gölden çıkan bir kaplumbağayı temsil etmektedir ve sağlığı koruyucu bir anlam taşımaktadır (Heritage Auctions).

Görsel 55 : Burada görülen kilim dokuma İçel/Mut yöresine ait, Vakıflar Halı ve Kilim deposunda bulunmaktadır. 19. yy’a tarihlenen kilim 142/275 cm boyutlarındadır. Kompozisyona hakim olan sandık motifi “(Bkz. Tablo 18 – Şekil 1)” haricinde bereket, yıldız, kurtağzı ve yılan motifleri de kullanılmıştır. Çok renkli bir kilimdir, kırmızı, mavi, yeşil, turuncu, sarı, krem, siyah gibi birçok rengin kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 45).

Görsel 54a ve Görsel 55a’da detaylı bir şekilde görüldüğü gibi her iki geleneksel kültür eserlerinde benzer motifler olduğu tespit edilmiştir. Anadolu kilim motiflerinde yaygın olarak görülen sandık motifi, Kızılderili boncuk işi ürünlerde kullanılan motiflerde de benzer biçimlerde uygulanmaktadır. Sandık motifinin de diğer motiflerinde farklı biçimleri bulunmakta olup aynı şekilde Kızılderili kültüründe de farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 56 - Kızılderili Sioux çocuk yeleği
(Ciscogallery/Sioux Boy's Vest, 2021)

Görsel 57 - Beyşehir Selçuklu halısı
(Aslanapa, 2005, s. 42)

Görsel 56a- Kızılderili Sioux çocuk yeleği detay
(Ciscogallery/Sioux Boy's Vest, 2021)

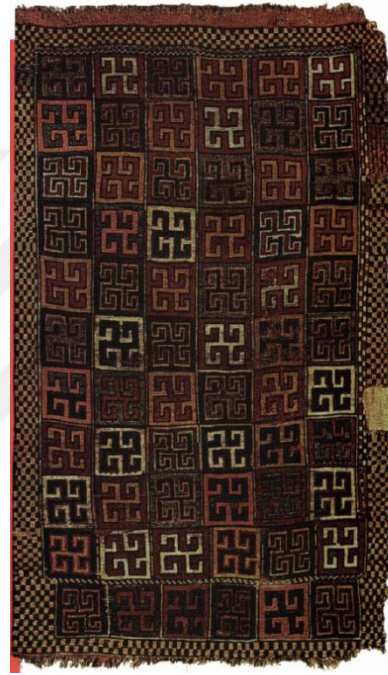
Görsel 57a- Beyşehir Selçuklu halısı
detay (Aslanapa, 2005, s. 42)

Görsel 56: Ovalarda yaşayan Sioux Kızılderili topluluğuna ait olan çocuk yeleği 19.yy'a tarihlenmiştir. Tembel dikiş tekniği kullanılarak yoğun boncuk işi süslemelerin olduğu görülmektedir. Geometrik tasarımda yıldız motif, haç motifinin kullanıldığı belirlenmiştir (Ciscogallery/Sioux Boy's Vest, 2021).

Görsel 57: Konya Mevlana Müzesi'nde bulunan halı dokuma, 13. yy Selçuklu dönemine tarihli, 170/250 cm boyutlarında Beyşehir yöresine ait olduğu tespit edilmiştir (Aslanapa, 2005, s. 42). Geometrik bir kompozisyon tasarımı olan dokumada yıldız motifinin yoğun olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Görsel 56a ve Görsel 57a'da motif detaylarında görüldüğü gibi yıldız motifi benzerliği dikkat çekmektedir.

Görsel 58 - Apache, Mescalero Kızılderili kültürüne ait makosen
(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50 / 8160 AB)

Görsel 59 - Sivastika motifli halı
(Tural, 1998, s. 13)

Görsel 58a- Apache, Mescalero Kızılderili kültürüne ait makosen detay
(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50 / 8160 AB)

Görsel 59a- Sivastika motifli halı detay
(Tural, 1998, s. 13)

Görsel 58: ABD’de Kızılderili topluluklarından Apache, Mescalero kültüre ait makosen geyik derisi malzeme üzerine boncuk ve sinirden yapılmış ip kullanılarak şerit dikiş tekniği ile süslemesi yapılmıştır.1909 yılına tarihlenen kadın makoseni Kuzey Amerikan etnografik koleksiyonunda bulunmaktadır (Anthropology Collections Database, 2021).

Görsel 59: Svastika motifli diğer adı ile gamalı haç motifli bu halı 17-18. yy’a tarihlenmiş olup 192/110 cm boyutlarındaki halı dokumanın tamamı bu motifle kaplı olduğu görülmektedir. Artı işaretinden kaynaklı olan bu motif, Türk kültüründe Şamanlığa dayalı olarak kudret ve kötü ruhları kovan tılsım olarak kullanıldığı bilinmektedir (Tural, 1998, s. 13). Görsel 58a ve Görsel 59a’da detaylı olarak görülen motif farklı kültürel ürünlerde kullanılmış olsa da gamalı haç motifi benzerlik göstermektedir.

Görsel 60 - Apaçi Kızılderilerine ait makosen

(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 12/3191)

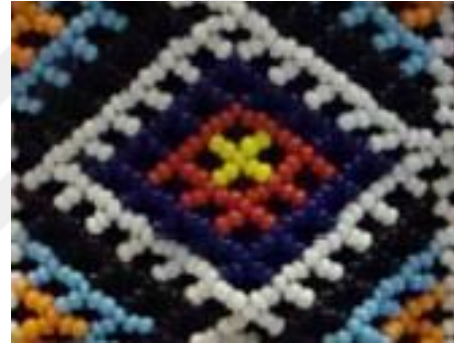
Görsel 61 - Bursa başlığı fes

(Keskin, 2010, s. 84)

Görsel 60a- Apaçi Kızılderilerine ait makosen detay

(American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 12/3191)

Görsel 61a- Bursa başlığı fes detay

(Keskin, 2010, s. 84)

Görsel 60: Makosenin 1890-1903 tarihleri arasında Apaçi Kızılderili kabilesinin bir kültür ürünü olduğu, ABD/Arizona eyaletinde bulunduğu, ham inek derisi ve geyik derisi kullanılarak üretildiği bilinmektedir. Tembel/şerit dikiş tekniği kullanılarak cam boncuk malzemeler ile süslemeler yapılmıştır (American Indian Museum Collections, 2021, Katalog Nu.: 12/3191).

Görsel 61: Bursa'da Aynalı çarşıda bulunan boncuk işi süslemeli kadın fesi 1980 tarihli kültürel bir üründür. Yörede adına mendil adı verilen geometrik motifler renkli kum boncuklar kullanılarak ağ örgüsü denilen teknik ile süsleme oluşturulmuştur (Keskin, 2010, s. 84). Görsel 60a ve Görsel 61a'da detay olarak

görülen ve Anadolu motiflerinde nazar motifi olarak bilinen motif her iki kültürün geleneksel boncuk işi ürünlerinde benzer bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 62 - Apaçi makosen
(Anthropology Collections Database, 2021,
Katalog Nu.: 50.1 / 1424 AB)

Görsel 63 - Ardahan Damal genç kız başlığı enselik (siğil)
(Keskin, 2010, s. 84)

Görsel 62a- Apaçi makosen detay
(Anthropology Collections Database, 2021,
Katalog Nu.: 50.1 / 1424 AB)

Görsel 63a- Ardahan Damal genç kız başlığı enselik(sığil) detay
(Keskin, 2010, s. 84)

Görsel 62: Kuzey Amerikan etnografik koleksiyonda bulunan Apaçi makosen geyik derisi üzerine boncuk ve sinir ipi kullanılarak boncuk işi süsleme uygulanmıştır. Tembel/şerit dikişi tekniği kullanılmıştır (Anthropology Collections Database, 2021).

Görsel 63: Ardahan/Damal genç kız başlığı olarak bilinen kültürel ürünün enaselik bölümü süslemesi 1990 tarihlidir. Yörede geleneksel giyimlerin bir parçası olarak kullanılmaktadır. Yörede adına siğil denilen genç kız başlığının enaselik bölümü boncuk örme tekniği kullanılarak üretilmiştir (Keskin, 2010, s. 84). Görsel 62a ve 63a'de motif detay olarak görüldüğü gibi su yolu motifi ya da zik zak olarak bilinen motif farklı ürünlerde benzer bir şekilde kullanılmıştır.

Görsel 64 - Arizona/ Navajo Kızılderili makosen
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 65 - Kars/Ani geleneksel kız kıyafeti
("Gürlekli Milli Kıyafetler", 2021)

Görsel 64a- Arizona/ Navajo Kızılderili makosen
detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 65a- Kars/Ani geleneksel kız kıyafeti
detay
("Gürlekli Milli Kıyafetler", 2021)

Görsel 64: Kızılderili makosen ABD'nin Arizona eyaletinde yapılan bir tören giysisinin parçası olarak kullanılmıştır. Tembel/şerit dikiş tekniği kullanılan

makosende cam boncuk ve deri malzemeler kullanıldığı bilinmektedir. Geometrik motifler kompozisyonu oluşturmaktadır (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 65 : Kars/Ani bölgesine ait genç kız giyimi özellikle önlük kısmı boncuk işi süslemeler ile oluşturulmuştur. Kars/Ardahan/Damal yöresinde de aynı tip genç kız kıyafetinin kullanıldığı bilinmektedir. Göz motifi olarak bilinen dokumalarda ve diğer geleneksel el sanatlarında da kullanıldığı görülen nazardan korunma motifi boncuk işinde de kullanıldığı tespit edilmiştir (Gürlekli Milli Kıyafetler, 2021). Görsel 64a ve Görsel 65a’da detay olarak görülen motif benzerliği Kızılderili boncuk işi makosende, Anadolu’da geleneksel giyimde yine boncuk işinde uygulandığı görülmektedir.

Görsel 66 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 67 - Konya yöresine ait dokuma
(Erbek, 1995, s. 162)

Görsel 66a- Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

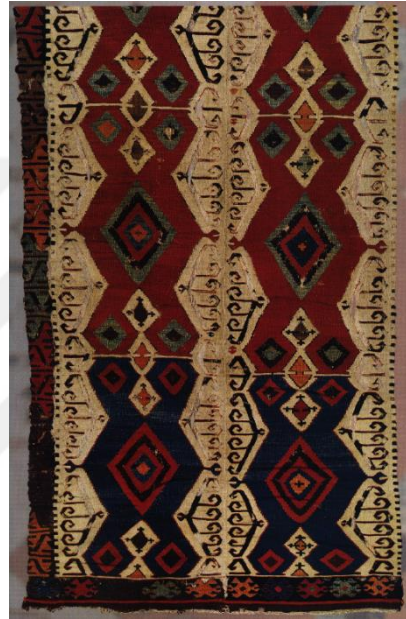
Görsel 67a- Konya yöresine ait dokuma detay
(Erbek, 1995, s. 162)

Görsel 66: Arizona eyaletinde yapılan bir Powwow’da kullanılan giysinin ön göğüs bölümünde kullanılan ve giysinin bir parçası olarak görülen boncuk işlemeli aksesuar Anadolu’da Kars yöresinde ki giysilerde (bkz.Görsel 65) de benzer bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Zeminde bindirme dikiş tekniği kullanılmış olup motiflerde şerit dikiş tekniği kullanılmıştır. Geometrik motifler tasarımı oluşturmaktadır. (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

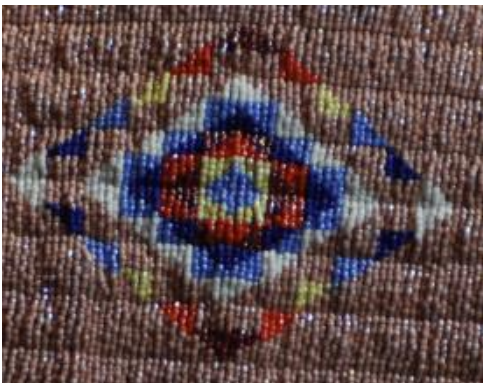
Görsel 67: İstanbul’da Vakıflar Halı Müzesi’nde bulunan dokuma 182/365 cm boyutlarında, 19. yy’a tarihlenmiş, Konya yöresine ait bir kilim dokumadır. Dokumada belirgin motif göl motifi tabir edilen yıldız motifi temelli bir motiftir. Tasarımda bereket, kurtağzı, sandık ve muska gibi yaygın motifler de kullanılmıştır (Erbek, 1995, s. 162). Görsel 66a ve Görsel 67a’da motif detay olarak görüldüğü gibi tamamen aynı olmasa da aynı tavrda olduğu görülmektedir.

Görsel 68 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 69 - Konya yöresine ait dokuma
(Erbek, 1995, s. 153)

Görsel 68a- Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 69a- Konya yöresine ait dokuma detay
(Erbek, 1995, s. 153)

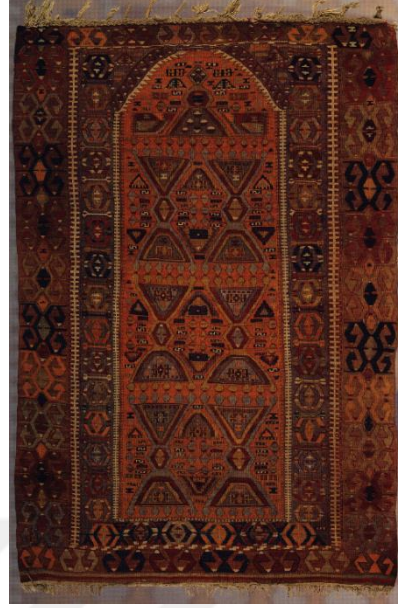
Görsel 68: ABD’de Arizona eyaletinde Kızılderili topluluklarının bir aktivitesi olan powwow adı verilen törende giyilen boncuk işli giysinin roba bölgesini arka kesiminde ki süsleme cam boncuklar kullanılarak tembel/şerit dikiş tekniği ile süsleme yapılmıştır. Tasarımı geometrik motifler oluşturmaktadır (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 69: İstanbul’da Vakıflar Halı Müzesi’nde bulunan dokuma 150/445 cm boyutlarında, 18 yy’da dokunduğu tespit edilen ve Konya yöresine ait olduğu bilinen kilim dokumadır. Göz motifi haricinde kurtağzı, kuş, koç boynuzu gibi motifler kullanılarak desen oluşturulmuştur (Erbek, 1995, s. 153). Görsel 68a ve Görsel 69a’da motiflerin detay olarak görüldüğü gibi iç detaylar hariç biçimsel olarak benzerlik göstermektedir.

Görsel 70 - Kızılderili Blackfeet kabilesine ait makosen

(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50 / 4567 AB)

Görsel 71 - Çankırı yöresine ait dokuma
(Erbek, 1995, s. 118)

Görsel 70a- Kızılderili Blackfeet kabilesine ait makosen detay

(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50 / 4567 AB)

Görsel 71a- Çankırı yöresine ait dokuma detay

(Erbek, 1995, s. 118)

Görsel 70 : ABD’de Blackfeet kültür grubuna ait olan makosen 1903 yılına tarihlenmiş, geyik derisi üzerine cam boncuklar kullanılarak tembel/şerit dikiş tekniği ile süsleme yapılmıştır. Makosenlerde sıklıkla kullanılan üçgen formlu geometrik motifler ile tasarım yapılmıştır ("Anthropology Collections Database", 2021).

Görsel 71: İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde bulunan dokuma 125/156 cm boyutlarında, 20. yy’a tarihlenmiş Çankırı yöresine ait bir kilim dokumadır. Muska-dağ motifinin yanı sıra elibelinde, bukağı, bereket, saçbağı gibi

motifler kullanılarak desenleme yapılmıştır (Erbek, 1995, s. 11). Görsel 70a ve Görsel 71a’da detay olarak görüldüğü gibi muska-dağ motifli olarak bilinen motif Kızılderili boncuk işi makosenlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Her iki kültürde kullanılan motif benzerlik açısından dikkat çekicidir.

Görsel 72 - Kızılderili Blackfoot kültürüne ait makosen

(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50.2/ 5255 AB)

Görsel 73 - Çorum yöresine ait kilim dokuma

(Erbek, 1995, s. 119)

Görsel 72a- Kızılderili Blackfoot kültürüne ait makosen detay

(Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50.2/ 5255 AB)

Görsel 73a- Çorum yöresine ait kilim dokuma detay

(Erbek, 1995, s. 119)

Görsel 72: Kuzey Amerika Kızılderili topluluklarından Blackfoot kabilesine ait boncuk işi makosen 20. yy ortalarına tarihlenmiştir. Geyik derisi, cam boncuk ve sinir ipi gibi malzemeler kullanılarak makosen oluşturulmuştur (Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50.2/ 5255 AB).

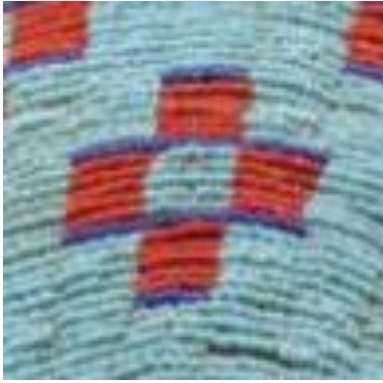
Görsel 73: Özel bir koleksiyona ait olduğu belirtilen seccade türünde kilim dokumanın boyutları 95/135 cm olarak tespit edilmiştir. Çorum yöresine ait olan dokuma 20. yy'a tarihlenmiştir. Göz motifleri haricinde bukağı, çiçek, koçboynuzu motifleri de kompozisyonda kullanıldığı görülmektedir. Görsel 72a'da detay olarak görülen göz motifi Görsel 73a'da bulunan makosende de benzer olarak görüldüğü gibi ayrıca nazar motiflerinden muska motifi de görülmektedir.

Görsel 74 - Kızılderili Siyu kabilesine ait makosen
(Heritage Auctions, Lot #71183)

Görsel 75 - Çankırı yöresine ait kilim
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 74a- Kızılderili Siyu kabilesine ait makosen detay
(Heritage Auctions, Lot #71183)

Görsel 75a- Çankırı yöresine ait kilim detay
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 74: Boncuk işinin yoğun olarak kullandıkları biline Siyu Kızılderili kabilesine ait boncuk işi makosen 20.yy'a ait olduğu tespit edilmiş deri, cam boncuklar ve pamuklu kumaş kullanılmıştır (Heritage Auctions, Lot #71183).

Görsel 75: İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan Çankırı yöresine ait seccade kilim dokuma 105/160 cm boyutlarında 19. yy'a tarihlenmiştir. Göz motifi haricinde akrep, yıldız ve bukağı motiflerinin dokumanın kompozisyonunda kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 18). Görsel 74a ve Görsel 75a'da detay olarak görülen nazardan korunma motiflerinden göz motifi her iki kültürün materyalinde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Görsel 76 - Kızılderili Blackfeet/Piegan
kültürüne ait makosen

(Anthropology Collections Database, 2021,
Katalog Nu.: 50 / 4509 AB)

Görsel 77 - Konya yöresine ait kilim
dokuma

(Erbek, 1995, s. 104)

Görsel 76a- Kızılderili Blackfeet/Piegan
kültürüne ait makosen detay

(Anthropology Collections Database, 2021,
Katalog Nu.: 50 / 4509 AB)

Görsel 77a- Konya yöresine ait kilim
dokuma detay

(Erbek, 1995, s. 104)

Görsel 76: Kuzey Amerika etnografik koleksiyonunda bulunan boncuk işi makosen Blackfoot/Piegan kabilesine ait olduğu belirtilmiştir. Geyik derisi, cam boncuk, sinir iplik, kumaş gibi malzemeler kullanılarak üretildiği tespit edilmiştir. Kızılderili makosen 20. yy başlarına tarihlendirilmiştir (Anthropology Collections Database, 2021, Katalog Nu.: 50 / 4509 AB).

Görsel 77: 19. yy'a ait olan dokuma Adıyaman yöresine ait bir kilim dokuma olduğu belirtilmiştir. 130/390 cm boyutlarında olan kilim dokuma İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunmaktadır. Artı ya da haç motifi olarak bilinen motif haricinde çengel ve bereket motiflerinin türleri kompozisyonda kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 104). Görsel 77a'da haç motifinin detay olarak görüldüğü gibi, görsel 76a'da makosende kullanılan motif ile benzerlik net bir şekilde görülmektedir.

Görsel 78 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 79 - Ankara/Haymana yöresine ait kilim
(Erbek, 1995, s. 8)

Görsel 78a- Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 79a- Ankara/Haymana yöresine ait kilim detay
(Erbek, 1995, s. 8)

Görsel 78: M. A. Eroğlu'nun tespit ettiği bu tören giysisinde altı kollu yıldız motifinin kullanıldığı görülmektedir. Geometrik motifler ile tasarımı yapıldığı görülen bu tören giysisi boncuk işinde tembel/şerit dikiş olarak bilinen teknik ile uygulamanın yapıldığı bilinmektedir. Powwowlarda yani Kızılderili törenlerinde daha yoğun boncuk işi süslemeli giysilerin kullanıldığı belirtilmiştir (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 79: İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunan dokuma Ankara/Haymana ilçesine ait bir kilim olduğu belirtilmiştir. 19.yy'a tarihlenen kilim dokuma 110/170

cm boyutlarında olduğu tespit edilmiştir. Yoğun yıldız motiflerinin kullanıldığı kompozisyonda ayrıca koç boynuzu, akrep, sandık, bereket ve muska motiflerinin de kullanıldığı görülmektedir (Erbek, 1995, s. 8). Görsel 78a ve Görsel 79a’da detay olarak görüldüğü gibi altı kollu yıldız olarak bilinen motifin benzerliği görülmektedir.

Görsel 80 - Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 81 - Çankırı yöresi seccade kilim
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 80a Arizona/Navajo Kızılderili tören elbisesi detay
(Eroğlu, Mart, 2015)

Görsel 81a- Çankırı yöresi seccade kilim detay
(Erbek, 1995, s. 18)

Görsel 80: M. Ali Eroğlu’ndan alınan bilgilere göre Kızılderili tören elbiseleri diğer boncuk işi elbiselere göre daha gösterişli yapılmaktadır. Elbiselerin süslemelerindeki daha fazla boncuk işi olması giyen kişinin kabilenin itibarını

artırmaktadır. Elbiselerin genel olarak roba kısmının ön ve arka kısmı ve bazen de yaka gibi elbiselerin bazı bölümleri süslenmektedir. Anadolu’da yıldız ve muska (dağ) motifi olarak adlandırılan geometrik tarzda motifler ile boncuk işi süslemeler yapılmıştır. Aslında her iki motif de benzer isimlerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Sarı renk zemin üzerine turuncu ve siyah renkte boncuklar kullanıldığı görülmektedir (M. A. Eroğlu ile kişisel iletişim, 20.11.2021).

Görsel 81: Çankırı yöresine ait olduğu tespit edilen seccade kilim 105/160 cm boyutlarındadır. İstanbul’da Vakıflar Halı Müzesi’nde bulunmaktadır. 19. yy’da dokunmuş olabileceği belirtilmiştir. Zeminde kullanılan kırmızı, krem, turuncu ve sarı renkler motiflerde de kullanılmış olduğu görülmektedir. Kilimde yıldız motifi haricinde bukağı, göz ve akrep motifleri kompozisyonu tamamlamaktadır (Erbek, 1995, s. 18). Görsel 80a ve Görsel 81a’da detaylı bir şekilde görülen yıldız motiflerinin benzerlikleri dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Günümüz dünyasında halen varlığını sürdürebilen iki kadim medeniyetin ulusları olan Amerikan yerlileri ya da ülkemizde yaygın adı ile bilinen Kızılderililer ve Anadolu'da oluşturdukları yeni bir ulus ile Türkler, uzun tarihi geçmişleri ile köklü kültürlerdendirler. Türkler köken itibariyle Orta Asya'da var olmuş ve halende varlığını geniş bir coğrafyada sürdüren güçlü bir medeniyetin sahipleridir. Aynı şekilde Kızılderili toplulukları da Amerika kıtasının ilk sahipleri olarak, kıtanın dört bir yanında hakimiyet kurmuş, İnkalar, Mayalar, Aztekler gibi birçok medeniyetler oluşturmuşlardır. Amerika kıtasında bu zengin kültürleri oluşturan yerli toplumlarının kıtaya gelişleri ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Yaygın görüşlerden biri Kızılderililerin Amerika kıtasına Asya kıtasından Bering boğazı yolu ile yaklaşık M.Ö. 17-20 binli yıllarda, yani buzul çağında av peşinde koşarken geçmiş olabilecekleri yolundadır. Aynı zamanda birçok araştırmacının birleştiği nokta da bu göçlerin uzun bir zaman diliminde devam ettiği şeklindedir. Amerika kıtasına geçişlerde farklı yolların izlendiği belirtilmektedir. Buzul çağı sonrasında Bering boğazı kara köprüsünün kalkması ile Aleut adaları üzerinden deniz yolu ile geçişlerin devam ettiği iddia edilmektedir.

Amerika kıtasının dört bir tarafına yerleşen ve zamanla kabileler, uluslar ve hatta konfederasyonlar oluşturan Kızılderili toplulukları birçok farklı kültür gruplarından oluşmaktadır. Yaşadıkları coğrafi şartlara göre kültürel özellikler oluşturup, geliştirmişlerdir. Aynı zamanda kendi aralarında oluşturdukları ekonomik ilişkiler neticesinde kendi kültürel özelliklerini aktardıkları gibi ortak kültürel ve sanatsal eserler ürettikleri de bilinmektedir. Özellikle günümüz ABD'nin sınırları içinde varlığını sürdürmüş Kızılderili toplumlarının bilinen önemli ortak kültürel değerlerinden biri de boncuk işi olarak dilimize çevrilen el sanatıdır.

Kızılderili topluluklarının geleneksel sanatlarında en yaygın olarak kullanılan malzemelerden biri boncuk ve boncuktan yapılan ürünlerdir. Kıtada boncuk Kızılderili topluluklar için vazgeçilmez bir süsleme aracıdır. Keşiflerden önce ilkel yöntemleri kullanarak yaptıkları aletler ile çevrelerinde buldukları kemik, ağaç, kabuk, taş gibi birçok materyali kullanarak, daha sonra yaygın olarak kullanılan cam boncuklara göre

daha iri olsa da boncuk üreterek, boncuk işi süslemelerde kullanmışlardır. Avrupa'dan gelen yerleşimcilerin kıtaya gelmesinden önce küçük boncuk gerektiren tasarımlarda kirpi tüyü kullanılmıştır, kirpi tüyü işi olarak bilinen bu süsleme türü tohum boncuklarla yapılan boncuk işi sanatının atası olarak görülmektedir.

İki kültürün el sanatlarında kullandıkları benzer motiflerin tespiti üzerine yapılmış bu çalışmanın diğer köklü medeniyeti da Türkler'dir. Geniş bir coğrafyada adından söz ettiren Türk kültürü ve onu en iyi yansıtan Orta Asya 'dan Anadolu'ya getirdikleri motifleridir. Motiflerin yaygın olarak kullanıldığı geleneksel el sanatları Türk kültürünü yansıtan özellikler taşımaktadır. Özellikle dokumalar, geometrik özellikteki motifleri ile sanatsal özellikler içeren köklü Türk medeniyetinin önemli simgelerindendir. Türklerin göçebe ya da yarı göçebe topluluklardan oluşması birçok farklı coğrafyalarda yerleşerek kültür özelliklerini geniş bir alana yayılmasında etkili olmuştur. Kendileri de göçtükleri yerlerde var olan medeniyetlerden etkilenerek güçlü kültür birikimlerini zenginleştirmesini bilmişlerdir. Orta Asya'dan itibaren göçebe, yarı göçebe Türk toplumlarının günlük yaşamlarının vazgeçilmez nesnelerinde kullandıkları motifleri Anadolu'da da kullanmaya devam etmişlerdir.

Araştırmada Kızılderililer'in boncuk işinde kullandığı motiflere en fazla benzer motiflerin düz dokumlarda olduğu tespit edilmiştir. Düz dokumaların yanı sıra havlı dokumalardan halılarda ve az da olsa boncuk kullanılarak yapılan giysi süslemelerinde de geometrik asıllı motiflerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kızılderili Boncuk işi tasarımlarında genel olarak kullanılan geometrik motifler ile Türk kültürünün kesintisiz şekilde Anadolu'da da devam eden geleneksel el sanatlarında kullanılan geometrik motiflerin benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Her iki kültürde de geometrik motifler haricinde özellikle bitkisel motiflerde eğrisel tarzların da kullanıldığı görülmektedir. Fakat Kızılderili kültürünün de Türk kültürünün de temel motif özellikleri ağırlıkla geometrik özellikler taşımaktadır. Kızılderili kültüründe geleneksel boncuk işi süslemelerde geometrik motif temelli tasarımlar yoğunlukla görülmektedir. Anadolu motiflerinde ise geometrik motifler yoğunlukla düz dokuma tasarımlarında görülmektedir. Az da olsa halılarda ve bazı boncuk işi süslemelerin tasarımlarında, bunun yanı sıra mimari süslemelerde ve kitap süsleme sanatları olarak

bilinen tezhip, minyatür ve kaatı sanatı gibi geleneksel Türk sanatlarında kullanıldığı bilinmektedir.

Türk el sanatlarının önemli özelliklerinden biri tasarımlarda kullanılan motiflerdir. Motifler kökenleri itibariyle incelendiğinde temel tasarım özellikleri açısından Orta Asya kaynaklı olduğu görülmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce Şamanizm, Budizm, Manihaizm gibi Asya'da yaygın olan inançları benimsedikleri bilinmektedir. Fakat Şamanizm bu inanç sistemlerinin içinde Türk kültür tarihinde önemli yer tutmaktadır. İnançları itibariyle yaşadıkları doğal ortamdaki unsurlara (hayvan, bitki, ağaç, toprak vb.) saygılı bir yol izlemişlerdir. Motifleri oluştururken de doğada saygı duydukları hatta korktukları şeylerden etkilenecek temel formlar oluşturmuşlardır. Mesela üçgen formu dağları simgelediği gibi kare ve dikdörtgen formu da yeryüzünü simgelemektedir. Kare ve dikdörtgen formunun Türk mitolojisinde yaratılış öyküsünden kaynaklandığı bilinmektedir.

Aynı şekilde Kızılderili topluluklarının mokasen (ayakkabı) ve giysiler başta olmak üzere birçok günlük eşyalarda kullandıkları boncuk işi süslemelerin tasarımlarında kullanılan geometrik motifler, çıkış kaynağı itibariyle Anadolu motifleri ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Türklerin geçmişlerinde etkin olan Şamanizm inancına benzer inanç sisteminin Kızılderili kültürlerinde de etkin olduğu bilinmektedir. Kızılderili boncuk işinde kullanılan motiflerin kökenleri incelendiğinde tıpkı Türk kültüründe olduğu gibi kare ve dikdörtgen formu yeryüzünü simgelemektedir. Yine üçgen formu dağlardan etkilenilerek oluşturulmuştur. Bunun gibi haç motifi ya da artı motifi gibi isimler ile bilinen bu temel motif formu da Türk kültüründe ve Kızılderili kültüründe dört yönü simgelediği tespit edilmiştir. Daire temel formu da gökyüzünü ve gökyüzünde bulunan unsurları simgelemesi nedeni ile aynı çıkış felsefesine sahiptir. Hatta mavi ve tonları boncuklar renk itibariyle her iki kültürde de gök yüzünü simgelemesinden dolayı kutsal görülmektedir. Araştırmada her iki kültürde bulunan motifler köken olarak incelendiğinde benzer özelliklere rastlanmıştır. Fakat araştırma konusunun kapsamı sadece şekil benzerliği olması sebebi ile konuya çok az da olsa yer verilmiştir.

Sonuç olarak tespit edilen benzerlikler, birbirlerinden kilometrelerce uzak mesafelerde medeniyetler kurmuş, biri Asya kıtasında biri de Amerika kıtasında bulunan Kızılderili ve Türk toplumları arasında bulunan bu kültürel yakınlık dikkat çekicidir. Özellikle de her iki kültürü neredeyse temsil eder derecede önemli bir kültür unsuru olan boncuk işi mokasen ve giysiler ile Anadolu’da geleneksel el sanatlarından boncuk işi kadın giysilerinde ve özellikle de el dokumalarından düz dokumalarda ve halılarda kullanılan geometrik motifler görsel olarak incelenerek varılan bu sonuçlar doğal olarak kökenlerde bir yakınlık olması şüphesini gözler önüne sermektedir. Tabi ki daha alınacak çok yol, araştırılması ve cevabının bulunması gereken çok soru bulunmaktadır.

Kızılderili ayakkabıları (makosen) ve giysilerinin geleneksel boncuk işi süslemelerinde kullanılan motifler ve Anadolu el sanatlarından dokumalar başta olmak üzere kadın giysilerinin boncuk işi süslemelerinde kullanılan benzer motifler tespit edilerek görseller oluşturulmuştur. Bu iki köklü kültürün çıkış noktaları itibariyle paralellik gösteren ve temel tasarım formları kullanılarak oluşturulan motifleri benzer özellikler göstermektedir

Araştırmada motifler genel formları itibariyle değerlendirildiği için neredeyse birebir aynısı motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Kabul etmek gerekir ki aynı kültür içinde dahi sanatçılar tarafından tasarlanan motifler farklı şekillerde olabilmektedir. Taranan yüzlerce ürün içerisinden otuz tane Kızılderili boncuk işi ve otuz tane Türk kültür ürünlerinden düz dokumalar, halılar ile kadın giysi ve başlıklarında kullanılan motiflerden benzer olanlar tespit edilerek görsel olarak sunulmuştur. Sunulan rneklerden Ankara, ankırı, Çorum, Konya, Eskişehir, Aydın, İçel, Malatya, Gaziantep, Afyon, Denizli, Burdur, Kars, Sivas yörelerine ait yirmi altı tanesi düz dokumadır. Diğer altı örnekten  halı Bergama ve Beyşehir yöresine ait olup boncuklu  ürün de Kars, Ardahan ve Bursa yöresine aittir. Kızılderili on altı giysi ve on dört ayakkabı (makosen) rnekleri ise Navajo’lar başta olmak üzere Sioux, Apache, Blackfeet, Blackfoot, Lakota, Kuzey Ute, Salish, Arapho ve Umatilla kabilelerine ait olduğu tespiti yapılmıştır.

Her iki kültüründe sıklıkla kullandığı motiflerden tespit edilen bazıları yıldız (altı kollu, sekiz kollu), göz, parmak, tarak, muska, küpe, haç, gamalı haç, su yolu, saç bağı, sandık, Türkmen gülü, gibi Türk motif çeşitlerinden bazıları birebir aynısı, bazıları ise detay süslemelerde farklılıklar görüldüğü tespit edilmiştir. Göz ve nazar motifi sekiz adet olarak tespit edilmiştir. Bunlardan beş tanesi kızılderili makosenlerde üç tanesi de giysilerdedir. Anadolu motiflerinde altı tanesi kilimlerde, iki tanesinde boncuklu ürünlerdedir. Altı tane yıldız motifinin bir tanesi kızılderili makosende, beş tanesi giysilerde ve Anadolu motiflerinde ise biri halıda beş tanesi de kilimlerde bulunmuştur. Dört tane bulunan saç bağı ve küpe motifinden birisi makosende üç tanesi giysilerdedir. Bu motiflerin dört tanesi de sadece düz dokumalarda bulunmuştur. Üç tane haç (artı, sivastika) motifinin ikisi makosenlerde biri de giysilerdedir, bir tanesi halıda olduğu gibi düz dokumalarda iki tanedir. Muska motifi iki tanedir biri makosende biri giysidedir, ikisi de düz dokumalardadır. Parmak motifi iki tane bulunmuştur, biri makosende bir giysidedir, ikisi de düz dokumalarda bulunmuştur. İki tane bulunan su yolu motifinin ikisi de makosende bulunmuş ve biri düz dokumada diğeri de boncuklu üründe benzeri bulunmuştur. El motifi makosen ve düz dokumada, sandıklı motifi giysi ve düz dokumada ve türkmen gülü motifi makosen ve düz dokumada bulunmuştur.

Her iki kültürde görsellerde olduğu gibi adlandırmada da benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Motif adlandırmalarında yıldız, haç, el motifleri gibi bazı motiflerin aynı adla kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmada birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta, farklı inançlara mensup Türk ve Kızılderili toplumlarının kültürel benzerlikleri temel alınarak çalışma yapılmıştır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde belirtildiği üzere motifler iki farklı kültürde aynı ya da farklı anlamlarda kullanılmasına rağmen ortak şematik benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, B. B. (1982). Kilim, cicim, zili, sumak Türk düz dokuma yaygılar.: Eren Yayınları.
- Alp, Ö. K. (2009). Orta Asyadan Anadoluya Kültürel Sembollere Giriş (1. Baskı ed.): Eflatun Yayınevi.
- Arslan, A. A. (2006). Amerikan Kızılderili Şamanizmi İle Orta Asya-Sibirya Türk Şamanizm'inin Benzerlikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15. (Özel Sayı), 21-38.
- Aslanapa, O. (2005). Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aytekin, C. (2014). Çağdaş Amerikan Yerli Sanatında Kızılderili Bir Bellek: Norman Akers ve Resimlerindeki Postmodern Alegori Ve Semboller. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 6. (Özel Sayı), 1-19.
- Bağır, M. (2019). Anadolu'daki Kilim Dokumacılığında Kullanılan Motiflerin Seramik Sanatında Rölyef ve Sıraltı Fırça Dekorü Olarak Uygulanması İle Yeniden Yorumlanması., Yüksek Lisans Tezi. (YÖK Tez Merkezi (622051))
- Balcan, B. (2017). Amerika Kıtalarına Yerleşen İlk İnsanlar. *Arkeofili İnternet Sayfası*. Erişim Adresi: <https://arkeofili.com/Amerikalara-Yerlesen-ilk-insanlar>
- Bayraktaroğlu, S. (1991). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Halı-Kilim Tesbit ve Tescil Çalışmaları. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Beksaç, E. (2000). Kızılderili sanatında pueblo katçınaları (1. ed.). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Berry, M. (2008). The Rise, Loss and Revival of Traditional Cherokee Beadwork. *Beadwork Storytellers, a Visual Language*, 14-32.
- Burns, E. C. (2019). Circulating Regalia And Lakhóta Survivance. *Department of Art & Art History, Auburn University*, 1900, 1-27.
- Curtis, E. S. (2006). The North American Indian. (Johnson Reprint Company Ltd.)
- Dean, D. (2011). 4. Bonus Guide To Native American Beadwork Patterns For American Indian Beadwork. 4-21.
- Deniz, B. (2000). Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygılar. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Doldur, H. (2010). Dünya Bölgeleri: Kuzey Amerika. *Coğrafya Lisans Programı*. Erişim Adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/cografya_lisans_ao/dunya_bolgeleri_kuzey_amerika.pdf (İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi)
- Dubin, L. S. (2016). Native American Technology and Art, Natural American Beadworks. *The Premier Magazine Of The West Cowboys&Indians*, Eylül-Ekim Sayısı. Erişim Adresi: <https://www.cowboysindians.com/2016/07/the-visual-language-of-beadwork/>

- Duncan, B. R. (2008). The Rise, Loss and Revival of Traditional Cherokee Beadwork. *Beadwork Storytellers, a Visual Language*, 4-10.
- Durul, Y. (1985). Anadolu Kilimlerinden Örnekler. İstanbul: Ak Yayınlar.
- Erbek, G. (1995). Anatolian Kilims I & Anatolian Kilims II. Ankara: Duman Ofset LTD.
- Erbek, N. (2002). Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayını. (Motifler Yayınevi)
- Erinç, S. (1991). Amerika Birleşik Devletleri Kuzey Amerika'da Elli Eyaletten Oluşan Birleşik Devlet (Cilt 3 ed.).
- Eroğlu, M. A. (2018a). Anadolu Dokumaları ve Navajo Dokumalarında Kullanılan Motif (Sembol) Benzerlikleri. 5. *Uluslararası Geleneksel Ve Yöresel Değerler Sempozyumu / Kültür Sanat Etkinlikleri Bildiri Kitabı*, 507-519.
- Eroğlu, M. A. (2018b). Hayat Ağacı Motifli Navajo Kilimleri. 5. *Uluslararası Türk Kültür Ve Sanatlarını Tanıtma Çalıştayı ve Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 103-113. Erişim Adresi: <https://www.ifarts.org>
- Eroğlu, M. A. (2018c). Kızılderililer ve Kıyafetler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1677-1694.
- Ersoy, A. (1990). Osmanlı Saray Kilimleri. *İlgi dergisi*, 64. (Özel Sayı), 3-7.
- Ertek, T. A. (1991). Amerika Batı Yarı Küresinde Yer Alan Dünyanın İkinci Büyük Kıtası. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3, 30-37.
- Fedakar, P. (2016). Kuzey Amerika Yerlileri Anlatmalarının Yer Aldığı Yayınların Analizi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2. (Özel Sayı).
- Feest, C. (1984). Beadwork & Textiles of the Ottawa: Harbor Springs Historical Commission.
- Feest, C. (2007). Native Americans, History, And The Environment. Oxford.
- Flavin, F. (2004). The inner quality of an article: Native Americans And American History. . <https://doi.org/10.6067/XCV8GH9G47>
- Frankel, N. (2018). Native American Beadwork Part One : History, Materials, And Construction. *Tech Notes*. Erişim Adresi: https://williamstownart.org/wp-content/uploads/2019/03/winter2018_native-american-beadwork.pdf
- Goodrich, S. G. (1844). History Of The Indians Of North And South America. By The Author Of Peter Parley's Tales. New York: John Allen, New York.
- Gönül, M. (1957). Türk halı ve kilimlerinde teknik hususiyetler. *Türk Etnografya Dergisi*, 2. (Özel Sayı), 69-85.
- Gray, M. J. (2017). Beads: Symbols of Indigenous Cultural Resilience and Value: Toronto Üniversitesi - Anthropology Bölümü - Master Tezi. Erişim Adresi: <https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/82564>

- Gülensoy, T. (1989). Orhundan anadoluya Türk damgaları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Hakala-Beeksma, M. (2017). Beadwork Design On Purse. *Lake Superior Ojibwe Gallery*, 1-24. Erişim Adresi: https://www.1854treatyauthority.org/images/lsogguide_finalcommitteeapproval.pdf
- Henretta, J. A., Edwards, R., Hinderaker, E., ve Self, O. R. (2018). America's History (9th edition). Boston / New York: Freeman & Worth High School.
- Karataş, M. (2013). Türk dilinde yanış (motif) adları-Anadolu sahası. Muğla: SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ.
- Kekevi, M. (2019). Kuzey Amerika Yerlilerinin Kadim Dini İnançları (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi (551797).
- Kennedy, D., ve Cohen, L. (2015). The American Pageant. Boston, Massachusetts: Cengage Learning.
- Keskin, H. (2010). Anadolu'da geleneksel boncuk süslemeli kadın baş aksesuarları (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi (274312).
- Keşaplı, O. (2019). 1990 Sonrası Hollywood Sinemasında Kuzey Amerika Yerlilerinin Temsili (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi (537089).
- Kırzioğlu, N. G. (2001). Altaylardan Tuna Boyuna Ortak Yanışlar (Motifler) (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurtuluş, B. (2010). Amerika Kıtasının Keşfi: Kuzey Amerika- Asya Bağlantısı. *Journal Of Social Policy Conferences*, 49. (Özel Sayı), 873-886.
- Logan, H. M. (2014). Brightly Beaded North American Indian Glass Beadwork. *Mcclung Museum Of Natural History And Culture*. Erişim Adresi: <https://mcclungmuseum.utk.edu/research/>
- Lyford, C. A. (2012). Sioux Quill And Beadwork Designs And Techniques: Dover Publications; Reprint edition.
- Mccoy, E. M. (1972). A descriptive analysis of blackfeet indian beadwork (Master Of Science ed.). Montana State University Bozeman, Montana.
- National Museum. (2018). A Life in Beads: The Stories a Plains Dress Can Tell. *National Museum Of The American Indian*, 1-3. Erişim Adresi: https://americanindian.si.edu/sites/1/files/pdf/education/nmai_lifeinbeads.pdf
- Nevins, A., ve Commager, H. S. (2017). ABD Tarihi (H. İnalçık Çev. ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ölçer, N. (1988). Türk ve İslam eserleri müzesi kilimler. İstanbul: Eren yayıncılık.
- Örnek, S. V. (1971). Etnoloji Sözlüğü. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- Özkan, S. (2012). Güncel Tarih: Adı Olmayan Bir Halkın Hikayesi: Amerikan Yerlileri. Erişim Adresi: <http://www.gunceltarih.org/2012/06/adn-olmayan-bir-halkn-hikayesi-amerikan.html>
- Palmer, A. R. (1988). The North American Indians (1929). Newyork: Smithsonian Institution Series. Erişim Adresi: <https://repository.si.edu/handle/10088/18954>
- Parr, R. (2002). Geometry Of Native American. Erişim Adresi: <https://www.math.tamu.edu/~dallen/masters/american/parr.pdf>
- Powers, S. C. (2008). Beads of the Native American Southeast. *Beadwork Storytellers, a Visual Language*, 10-14.
- Robertson, C. (2017). Land and Beaded Identity: Shaping Art Histories of Indigenous Women of the Flatland. *RACAR: Revue d'art Canadienne / Canadian Art Review*, 42(2), 13–29. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/44378612>
- Rood, M. M. (2011). History through Art: A Native American Perspective (Master's Thesis ed.). Newyork: The College at Brockport: State University of New York.
- Sağ, M. (2012). Bir Sembol Olarak “Kilim”. *Arış Dergisi*, 8.(Özel Sayı), 116-121.
- Self, R. O., Edwards, R., ve A., H. J. (2011). America's History (7th edition). Boston/Newyork: (University Of Maryland) Bedford/St. Martin's.
- Sert, F. N., ve Susuz, M. (2018). Geleneksel Türk Motif Örnekleri ile Amerika Yerlilerinin Ayakkabı Desenleri Arasındaki Benzerlikler. *Kalemişi Dergisi*, 6 (11), 155-174.
- Stannard, D. E. (2004). Amerika'nın Soykırım Tarihi (Ş. B. Çev., Ed.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Stebbins, S., ve Potsdam, S. (2013). Native Peoples Of North America. Milne Library, State University of New York, Geneseo, NY 14454: Open Suny Textbooks.
- Stewart, E. G. (2000). Dene ve Na-Dene Kızılderilileri, Cengiz Han'dan Amerika'ya Kaçan Türkler 1233 M.S. (E.B. Özbilen Çev.). (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı)
- Sun, T. (2016). On Native Origin of the American Indians. *Open Journal of Applied Sciences*, 6, 636–647. <https://doi.org/10.4236/ojapps.2016.69061>
- Tanrısal, M. (1997). Türk Ve Navaho Halılarının Dili. *Arış Dergisi*, 1, 94-107. <https://doi.org/10.34242/Akmbaris.2019.84>
- Tural, S. (1998). Halı'nın İşlevini Özel Bir Göstergesi. *Arış Dergisi*, 4. (Özel Sayı), 8-18.
- Türkkan, R. O. (2008). Türkler ve Kızılderililer (1. Baskı ed.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Uğurlu, S. S. (2018). Anadolu Kilimlerinde Sanatsal Değerler. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 1. (Özel Sayı), 1-15.

- Uzgidim, G. (2019). Burdur İli Ağlasun İlçesi Yıldızlı Zili Belgeleme Çalışması. *Arış Dergisi*, 15 (Özel Sayı), 6-17.
- Yılmaz, A. H. (2015). Çanakkale Yöresi El Dokumalarında Motifler (Biçim, İçerik, Anlatım). *Kalemişi Dergisi*, 5. (Özel Sayı), 147-167.
- Zeytinoğlu, Ö. (2020). Bir İnsanlık Trajedisi: Kuzey Amerika Kızılderililerinin Trajik Oykusu. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 21. (Özel Sayı), 191-213.
- Zinn, H. (2005). Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi (1492'den Günümüze) (S.Sayan Özer, Çev. ed.). Ankara: İmge Kitabevi.

İnternet Kaynakları

- "Allard auctions". Erişim Adresi: <https://allardauctions.hibid.com/lot/60872-21906-10995/arapaho-beaded-moccasins> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "American Indian Museum Collections". (2021). Erişim Adresi: <https://americanindian.si.edu/collections-search/search> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "American Indian Museum". (2021). Erişim Adresi: <https://americanindian.si.edu/explore/exhibitions/item?id=530> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Anthropology Collections Database". (2021). Erişim Adresi: <https://anthro.amnh.org/collections> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "Britannica". (2021). Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/art/Native-American-art> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Britannica/Mola". (2021). Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/mola-clothing> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Ciscogallery/Sioux Boy's Vest". (2021). Erişim Adresi: <https://ciscogallery.com/collections/native-american-shirts-dresses/products/sioux-boys-vest-z138> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Ciscogallery/umbilical". (2021). Erişim Adresi: <https://ciscogallery.com/blogs/library/a-charmed-life-native-american-umbilical-fetishes> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Crazycrow/Moccasins". (2021). Erişim Adresi: <https://crazycrow.com/Site/Craft-Focus-Moccasins> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Crazycrow/Native-American-Tribal-Bead-Color-Preference". (2021). Erişim Adresi: <https://www.crazycrow.com/Site/Native-American-Tribal-Bead-Color-Preference/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Csdt.org/geometry". (2021). Erişim Adresi: <https://csdt.org/culture/navajorugweaver/geometry.html> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Fightingbear". Erişim Adresi: <https://fightingbear.com/Galleries/Native-American-Beadwork> Erişim Tarihi 14.09.2021

- "Gürlekli Milli Kıyafetler". (2021). Erişim Adresi: <https://gurlekmilli.com/urun/kars-ani-mahalli-kiz-1/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Heritage Auctions". 2014 November 14 American Indian Art , Pre-Columbian, & Tribal Art Signature Auction - Dallas #5203. Erişim Adresi: <https://fineart.ha.com/c/auction-home.zx?saleNo=5203&ic=breadcrumb-fineart-121913-interior> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "Instructions And Patterns". (t.y.). *Instructions And Patterns For Native American Style Beadwork*. Erişim Adresi: <https://docplayer.net/21080753-Instructions-and-patterns-for-native-american-style-beadwork.html>
- "Invaluable". Erişim Adresi: <https://www.invaluable.com/auction-lot/sioux-beaded-hide-dress-251-c3424bcfad7#> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "Kansas Historical Society". (2012). *Native American Beadwork*. Erişim Adresi: <https://www.kshs.org/kansapedia/native-american-beadwork/17880>
- "Kbknetsetc". Erişim Adresi: <http://kbknetsetc.blogspot.com/2017/10/weaving-on-beading-loom.html100https://www.sgvtribune.com/2014/03/12/native-american-floral-beadwork-show-at-the-autry-traces-history-culture/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Kshs.org". Erişim Adresi: <https://www.kshs.org/kansapedia/native-american-beadwork/17880> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Native American Beadwork". Erişim Adresi: http://www.native-american-beadwork.net/english/English04Stitches_Main_Lane.htm Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Native Languages". Erişim Adresi: <http://www.native-languages.org/beadwork.htm> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Nativeartstrading". Erişim Adresi: <http://nativeartstrading.com/warshirts.htm> Erişim Tarihi 14.10.2021
- "Nativetech". (1994). *Bead Weaving Techniques and Analysis*. Erişim Adresi: <http://www.nativetech.org/beadwork/beadwork.html>
- "Powwows". (2021). Erişim Adresi: <https://www.powwows.com/making-patterns-in-peyote-or-gourd-stich-beadwork/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Powwows/AmericanBeadWork". (2021). Erişim Adresi: <https://www.Powwows.Com/Native-American-Beadwork-A-Rich-History-Of-> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Prairieedge/GlassBeads". (2021). Erişim Adresi: <https://prairieedge.com/tribe-scribe/when-indians-start-making-glass-beads/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "prices4antiques". Erişim Adresi: <https://www.prices4antiques.com/Clothing-Sioux-War-Shirt-Beaded-Hide-38-inch-D9890995.html> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Qnb Finansinvest". *Forex Terimler Sözlüğü*. Erişim Adresi: <https://www.qnbfi.com/forex/forex-terimler-sozlugu> Erişim Tarihi 14.09.2021

- "Stringfixer.com". Erişim Adresi: https://stringfixer.com/tr/Kilim_motifs Erişim Tarihi 14.11.2021
- "Stringfixer.com". (2021). Erişim Adresi: https://stringfixer.com/tr/Indigenous_ceramics_of_the_Americas Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Stringfixer.com".(2021)ErişimAdresi: https://stringfixer.com/tr/Native_American_art Erişim Tarihi 14.09.2021
- "thefurtrapper.com". (2021). Erişim Adresi: <http://thefurtrapper.com/home/trade-beads/> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Uqusturk". Erişim Adresi: <https://uqusturk.files.wordpress.com/2011/05/akrep-2.gif?w=300&h=70> Erişim Tarihi 14.11.2021
- "Wikimedia/beadwork". (2021). Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Native_american_loom-woven_beaded_strap.jpg Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Wilderness College". Erişim Adresi: <https://www.wildernesscollege.com/native-american-basket-weaving.html> Erişim Tarihi 14.09.2021
- "Wsu Library". Erişim Adresi: <https://plateauportal.libraries.wsu.edu/digital-heritage/beaded-buckskin-dress-0> Erişim Tarihi 14.10.2021
- Icollector. Erişim Adresi: https://www.icollector.com/Sioux-Beaded-Dress_i11800245 Erişim Tarihi 14.10.2021
- Navajo Blanket Appraisals. Erişim Adresi: <https://navajoblanketappraisals.com/wedge/sample-blanket-appraisal.pdf> Erişim Tarihi 14.10.2021
- Skinnerinc. Erişim Adresi: <https://www.skinnerinc.com/auctions/3377T/lots/1126?noredir=1> Erişim Tarihi 14.10.2021

